

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra historie

Bc. Jiří Kamler
Šlechta na dvoře moravského markraběte
Jana Jindřicha Lucemburského
Magisterská diplomová práce

„...opásej bedra své mysli a vezmi do ruky škrabátko, křidu a pero, abys to, čeho je příliš mnoho, vyškrabal, a co schází, přidal; co je nevhodně pověděno, změň ve vhodné, aby tak mou neumělost zmírnila Tvá vtipnost. Neboť se neostýchám toho, aby mě opravoval přítel, ba velmi toužebně si přeji, aby mě zdokonalovali též nepřátelé.“

Kosmova kronika česká, druhá předmluva psaná mistru Gervasiovi¹

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně, a pouze na základě řádně citovaných pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Olomouci 18. srpna 2021

Bc. Jiří Kamler

¹ KOSMAS: *Kosmova kronika česká*. Praha 1947, s. 12.

Obrázek 1: Jan Jindřich Lucemburský v Gelnhausenově kodexu²

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat mému vedoucímu diplomové práce prof. PhDr. Davidu Papajíkovi Ph.D. za vedení práce a četné užitečné rady a připomínky. Velké díky patří mé rodině, která mi byla vždy oporou jak po materiálové stránce, tak i té duchovní, a bez které by bylo vysokoškolské studium pouhým snem. Zvláštní dík patří mé přítelkyni Mgr. Petře Vojtěchové, která byla vždy prvním čtenářem těchto stránek.

² Jan Jindřich Lucemburský, moravský markrabě, v Gelnhausenově kodexu. 14./15. století In: <http://moravskaorlice.blogspot.com/2014/09/vyobrazeni-v-jihlavske-pravni-knize.html> [cit. 3. 8. 2021].

OBSAH

1. Úvod.....	5
2. Rozbor pramenů a literatury, metodologická východiska	8
3. Dvůr markraběte Jana Jindřicha z hlediska prostoru a složení	15
4. Úředníci zemských soudů za vlády markraběte Jana Jindřicha	30
5. Leníci markraběte Jana Jindřicha.....	44
6. Petr Hecht z Rosic a jeho vztah k markraběti Janu Jindřichovi.....	71
7. Frank z Kunovic, brněnský sudí a leník markraběte.....	79
8. Závěr	92
9. Seznam použitých pramenů a literatury	96
10. Seznam tabulek a použitých obrázků	103
11. Seznam zkratek	104
12. Resumé.....	105
13. Přílohy.....	106

1. Úvod

Karel IV. již jako český král, ustanovil svého mladšího bratra v prosincový vánoční čas roku 1349 moravským markrabětem. Jan Jindřich Lucemburský se pak ujal vlády na Moravě v lednu následujícího roku. Co se týče vlády Jana Jindřicha v moravském markrabství, dá se hodnotit veskrze pozitivně. Na Moravě došlo ke konsolidaci markraběcích majetků a po celou dobu vlády panoval v markrabství značný klid. Janova vláda se pak nese ve stínu jeho bratra císaře Karla IV., který jej omezil pouze na moravské záležitosti, kdy mezinárodní politika spočívala zcela v jeho rukou, pokud jej mladší bratr nezastupoval. Dalším faktorem jistě byl i příznivý vývoj v zemích Koruny české, které se v této době nacházely v popředí Evropy, díky ekonomické prosperitě, nastartované absencí epidemie moru, jenž se v západní Evropě objevila v polovině 14. století. Značnou zásluhu je však nutné připsat i samotnému Janu Jindřichovi, který neprosazoval své ambice na úkor svého bratra, nýbrž jej v jeho vládě podporoval, často pak také finančně. Do narození Karlova mužského potomka byl dlouhou dobu Jan Jindřich také potencionálním nástupcem na český trůn. Jednoznačně pozitivní výsledky jeho vlády na Moravě však musíme přisoudit i jeho vladařským schopnostem.

Janu Jindřichovi se na rozdíl od jeho otce Jana Lucemburského, bratra Karla IV. a syna Jošta Lucemburského nedostalo samostatné monografie. Mnoho autorů jistě odradí absence vyprávěcích pramenů, jenž z výzkumu osoby zakladatele lucemburské sekundogenitury činí výlučně práci s prameny diplomatické povahy. Nicméně osoba královice si zasluhuje náš zájem. I z tohoto důvodu vznikla předkládané magisterská diplomová práce, s ambicí pokrýt jeden z aspektů života a vlády moravského markraběte. Tímto aspektem, jak již název nastiňuje je téma šlechty na markraběcím dvoře, potažmo i v moravských zemských institucích.

Badatelský výzkum bude mířit do tří sfér, které se šlechty ve vztahu k markraběti bezprostředně dotýkají. První sférou bude přímo markraběcí dvůr. Zde bude sledováno, ve kterých konkrétních funkcích se šlechta etabluje, jakým způsobem vybírá markrabě své nejbližší spolupracovníky, a také do jaké vrstvy šlechtické obce při tomto výběru míří. Jestli se tedy obrací na moravskou zemskou šlechtu, pro kterou je nežádoucí mezi sebe a do blízkosti panovníka uvést cizí nemoravské rody. Nebo naopak zda svou moc opírá o rody, které nejsou v moravském prostředí trvale ukotveny. Na tomto místě vzpomeňme inaugurační diplomy Jana Lucemburského, které musel král vydat zvlášť pro Čechy i pro Moravu, kdy se dochovalo pouze

moravské privilegium. Jeden z jeho článků právě zapovídá držbu úřadu župy, tedy úřadu spjatého s příjmy, někomu jinému než Moravanovi.³

Další rozebíranou otázkou, která se k tématu markraběcího dvora váže, bude, zda byl markraběcí dvůr nějakým způsobem stratifikován. Složení dvora se samozřejmě lišilo s ohledem na to, kde se nacházel, proto bude sledován prostor a rezidence, kde se markraběcí dvůr Jana Jindřicha zdržoval. Specifickým tématem je podoba dvora v době, když markrabě cestoval v rámci správy Moravy. Proto budou sledována i další místa, kde markrabě vydával listiny.

Druhou sférou, na kterou se chci v práci zaměřit a která byla určena výlučně pro osoby urozené, bude zemská správa, konkrétně tedy úřady u moravských zemských soudů zastávané šlechtici. Hlavní badatelskou otázkou bude to, zda měl markrabě moc nad rozhodnutím o obsazení těchto úřadů. Pokud ano, znovu se zaměříme na to, které konkrétní šlechtice markrabě do těchto funkcí vybírá a zda existuje nějaký větší průnik s osobami pohybujícími se u markraběcího dvora.

Třetí sférou pak bude otázka lenní politiky markraběte Jana Jindřicha. S lucemburskou dynastií se totiž v českých zemích prosadil i lenní způsob udělování a držby majetku, kterou však Moravané mohli znát už z dob olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka. Nicméně s Janem Jindřichem se naplno projevuje i na území spadajícím přímo pod markraběte. Tomuto tématu se částečně věnoval již Jaroslav Mezník ve své monografii *Lucemburská Morava*,⁴ nicméně kniha postihuje více než stoleté období lucemburské vlády nad Moravou, proto zde nebyla lenní politika markraběte Jana Jindřicha rozebrána dopodrobna. Výzkum by tak měl přivést prvozpracování lenních listin jež markrabě vydal. V nich bude analyzováno, jaké majetky markrabě uděluje lénem, zda vytváří nějakou lenní soustavu, nebo zda uděluje pouze náhodně majetek, který se mu podařilo určitými způsoby získat. Zajímavé také bude sledovat, které konkrétní šlechtice obléňuje a zda se jedná o jeho dvořany, nebo osoby s udělovaným majetkem jinak spjaté.

V závěru práce bude dán prostor kapitolám věnovaným konkrétním šlechticům, jenž splňují pro zodpovězení badatelských otázek tři zásadní kritéria. Tím prvním je, že jednotliví vybraní šlechtici byli součástí markraběcího dvora, a zastávali zde nějakou dvorskou hodnost. Druhým kritériem bude, zda se podíleli na správě markrabství nějakou funkcí či alespoň

³ O inauguračních diplomech více viz CHALOUPECKÝ, Václav: *Inaugurační diplomy krále Jana z roku 1310 a 1311*. ČČH, 50, 1949, s. 69-70; MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava 1310-1423*. Praha 1999, s. 16-18.

⁴ MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava 1310-1423*. Praha 1999, s. 185-190.

přítomností na zasedání zemských soudů a konečně třetí kritérium, a to zda byli markraběcími leníky. Tyto kritéria splňuje Petr Hecht z Rosic, Frank z Kunovic a Půta z Holštejna. Poslednímu jmenovanému byl dán značný prostor v knize Davida Papajíka,⁵ věnující se rodu Pánů z Holštejna, kde byla problematika jeho osoby dostatečně zpracována, proto se jí v této diplomové práci nezabývám. Prostor však byl dán prvním dvěma jmenovaným.

Obrázek 2: Busta Jana Jindřicha v triforiu katedrály sv. Víta v Praze⁶

⁵ PAPAŽÍK, David: *Páni z Holštejna*. České Budějovice 2007.

⁶ Jan Jindřich v katedrále sv. Víta In: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Jindřich [cit. 15. 8. 2021].

2. Rozbor pramenů a literatury, metodologická východiska

Pro období vlády markraběte Jana Jindřicha se nedochovaly žádné vyprávěcí prameny. Z toho důvodu vychází diplomová práce z editovaných pramenů diplomatické povahy. Období vlády Jana Jindřicha mezi lety 1350-1375 postihuje osmý až desátý díl moravského diplomatáře *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, nicméně při studiu šlechtické problematiky je potřeba postihnout dlouhodobější vývoj, proto bylo zapotřebí pracovat i s díly předcházejícími, či následujícími.⁷ Moravský diplomatář je dostupný na webu Centra mediévistických studií, čehož jsem z důvodů protipandemických opatření využíval.⁸ Český diplomatář *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, který je modernější než ten moravský, jenž je navíc v případě starších listin zatížen mnoha falzy Antonína Bočka, dochází pouze do roku 1306. Z toho důvodu nebylo možné jej použít. Mimo moravský diplomatický kodex se na internetových stránkách CMS nachází další edice diplomatických pramenů včetně mnou hojně využívaných olomouckých a brněnských zemských desek.⁹ Velkým pomocníkem při práci s nimi byl *Ukazatel k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým* vydaný jejich autory a editovaný Františkem Černým.¹⁰ Užitečným je zvláště pro rozklíčování jmen šlechticů a lokalit obsažených v zemských deskách. Některé listiny, které nepokrývá moravský diplomatář bylo možné vyhledat i v *Archivech zrušených klášterů moravských a slezských*.¹¹ Pro studium některých dvorských úřadů, popřípadě právních zvyklostí jsem využil *Knihu Tovačovskou* Ctibora z Cimburka a z Tovačova.¹² Tato právní kniha je vydaná pro mladší období, nicméně její ambicí bylo popsat zaběhlé právní zvyklosti, které mohou kořenit nebo být totožné s těmi v námi zkoumaných letech.

Využité prameny pokrývají v dostatečné míře námi sledovanou problematiku. Lze v nich také najít všechny lenní listiny, které tvoří základ kapitoly věnované lenní problematice. Velkou výpovědní hodnotu mají i zemské desky, kde je možno sledovat vývoj majetku, který markrabě uděloval, nebo s kterým sledovaní šlechtici různě disponovali. Zmiňovaná absence vyprávěcích

⁷ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V–XI*. BOČEK, Antonín – CHYTIL, Josef – BRANDL, Vincenz (edd.). Olmütz-Brünn 1850–1885.

⁸ *Centrum mediévistických studií: Czech medieval sources online* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=3>.

⁹ *Die Landtafel des Markgrathumes Mähren (1348–1466)*. Brünnner Cuda. DEMUTH, Karl – CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef – WOLFSKRON, Adolf (edd.). Brno 1856; *Die Landtafel des Markgrathumes Mähren (1348–1466)*. Olmützer Cuda. DEMUTH, Karl – CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef – WOLFSKRON, Adolf (edd.). Brno 1856.

¹⁰ ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým* vydaným P. ryt. Chlumeckým, Jos. Chytilém, Kar. Demuthem a A. ryt. Wolfškronem r. 1856. Brno 1914.

¹¹ *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských. Inventář pergamenů z let 1078-1471*. ŠEBÁNEK, Jindřich (ed.). Brno 1965.

¹² *Knih Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova Paměť*. BRANDL, Vincenz (ed.). Brno 1868.

pramenů pak brání vytvoření velkého příběhu, proto práce směřuje do naznačených tří sfér, jež se dají pokrýt s pomocí zmíněných pramenů.

Jak již bylo řečeno v úvodu, nedostala se Janu Jindřichovi do této doby žádná monografie.¹³ Nejblíže k tomu měl nakročeno Jaroslav Mezník, jenž vydal mnoho článků a studií týkajících se vlády Jana Jindřicha na Moravě potažmo týkající se Moravy, v době panování lucemburské dynastie.¹⁴ Mezi těmito články můžeme zmínit například ten z Československého časopisu historického o *Novější literatuře o Karlu IV.*, který napsal spolu s Jiřím Spěváčkem.¹⁵ Dalším článek týkající se dějin Moravy za panování Lucemburků nese název *Vývoj feudálního majetku na jihovýchodní Moravě ve 14. a 15. století*.¹⁶ Místo Jaroslava Mezníka vydal tento článek pod svým jménem jeho přítel František Matějka. Pravý autor byl totiž z politických důvodů v letech 1972-1974 vězněn, a poté do roku 1989 ještě dvakrát. Byl zároveň nucen zastávat dělnické profese a nemohl ani publikovat. Z toho důvodu tedy byl článek vydán pod jiným jménem, V roce 1980 pak samizdatově vydal dva články, jednou pro českého čtenáře a jednou pro německého, týkající se financí markraběte Jošta.¹⁷ Ve svém bádání se věnoval i šlechtické tematice což vidíme v článku *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století* dále pak v článku *Proměny feudálního majetku na Moravě ve 14-16. století* jenž napsal ve spolupráci s Davidem Papajíkem.¹⁸ Po Sametové revoluci v roce 1991 již mohl vydat

¹³ K osobě Jana Lucemburského bylo vydáno již několik monografií, jako krále cizince jej popisuje ŠUSTA, Josef: *České dějiny*. II. díl, 2. část, Praha 1939; tento tradiční pohled starší historiografie pak poněkud reviduje SPĚVÁČEK, Jiří: *Král diplomat (Jan Lucemburský 1296-1348)*. Praha 1982; novější zpracování pak poskytl polský historik IWANČZAK, Wojciech: *Jan Lucemburský. Dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech*. Praha 2018; nejnovější monografii s vyváženým pohledem napsala BOBKOVÁ, Lenka: *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*. Praha 2018; k osobě Karla IV. pak bylo vydáno ještě více monografií, ať už odborně historických, či v populárněji laděných publikacích pro širší publikum, zmíníme však aspoň některé zásadnější monografie KAVKA, František: *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355-1378). Země české koruny, rodová, říšská a evropská politika*. I. díl (1355-1364), II. díl (1364-1378). Praha 1993; TÝŽ: *Karel IV. Historie života velkého vladaře*. Praha 2016; SPĚVÁČEK, Jiří: *Karel IV. Život a dílo*. Praha 1979; ; o Joštu Lucemburském pak ve své monografii píše VÁCLAV, Štěpán: *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*. Brno 2002.

¹⁴ Kompletní bibliografii sestavili ANTONÍN, Robert – JELÍNKOVÁ, Zuzana – KALHOUS, David: *Bibliografie prof. PhDr. Jaroslava MEZNÍKA, CSc. (*31.12.1928)*. In: AD VITAM ET HONOREM JAROSLAVO MEZNÍK. Profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno 2003, s. 47-63.

¹⁵ MEZNÍK, Jaroslav – SPĚVÁČEK, Jiří: *Novější literatura o Karlu IV.* ČsČH, 18, 1970, s. 291-312.

¹⁶ MEZNÍK, Jaroslav (podepsán MATĚJEK, František) *Vývoj feudálního majetku na jihovýchodní Moravě ve 14. a 15. století*. ČMM, 98, 1979, s. 104-120.

¹⁷ MEZNÍK, Jaroslav: *Die Finanzen des mährischen markgrafen Jost (1375-1411)*. In: Acta creationis. Unabhängige Geschichtsschreibung in der Tschechoslowakei 1969-1980. Hrsg. V. Prečan. 1980, s. 69-91; TÝŽ, *Finanzen moravského markraběte Jošta (1375-1411)*. In: Studie historické (strojopis), Praha 1980, s. 68-97 (HS č. 5, roč. 3).

¹⁸ MEZNÍK, Jaroslav: *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*. In: Historický sborník. Praha 1985 (strojopis), s. 106-150. (HS č. 19, roč. 7); tento článek znovu vyšel na stránkách Historického sborníku v roce 1990 TÝŽ: *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*. SH 37, 1990, s. 7-36; MEZNÍK, Jaroslav – PAPAJÍK, David: *Proměny feudálního majetku na Moravě ve 14-16. století. Bilance dosavadního zkoumání*. ČČH, 99, 2001, s. 33-58.

pod svým jménem publikaci, jenž se věnovala Čechám a Moravě ve 14. století.¹⁹ O rok později vydal články v české a německé mutaci věnující se přímo politice Jana Jindřicha a jeho syna Jošta.²⁰ Další články týkající se těchto dvou zástupců Lucemburské sekundogenitury nesli název *Markraběcí majetek na Moravě za vlády Jana Jindřicha, Postoj moravských markrabat Jošta a Prokopa k papežskému schizmatu a Vlastníci a držitelé hradů a měst na Moravě 1350-1410*.²¹ Stejně problematice se věnoval i Jiří Mitáček.²² V roce 1995 pak Jaroslav Mezník publikoval další článek týkající se mocenskému dualismu na Moravě v době předhusitské.²³ Věnoval se i osobě Zikmunda Lucemburského a jeho děda Jana.²⁴ Tím se dostáváme k roku 1999 a stěžejní monografii *Lucemburská Morava*.²⁵ V ní velmi přesně postihuje politické, ekonomické, správní i kulturní oblasti na Moravě v době vlády lucemburské dynastie, což z knihy dělá základní monografii pro studium tohoto období v moravských dějinách. Značný prostor je věnován také vládě Jana Jindřicha a jejím jednotlivým aspektům. Z toho důvodu jsem tuto knihu využil i při psaní mé diplomové práce. Zvláště pasáže věnující se markraběcímu dvoru nebo vztahu markraběte se šlechtou. Podobným tématem se Jaroslav Mezník věnoval i v článku *Morava za vlády Lucemburských markrabat* a také *Jan Jindřich jako markrabě moravský*.²⁶ Na počest Jaroslava Mezníka byla vydána kolektivní monografie, kde můžeme číst o jeho osobním životě i pojetí dějin v rámci historiografického strukturalismu. Hlavní část pak tvoří další studie, věnované nejen tématu lucemburské vlády na Moravě a období 14. a 15. století. Nicméně i takové zde můžeme najít. Jedná se o články Dalibora Janíše, Lenky Bobkové, Tomáše Borovského, Tomáše Baletky, Karla Mlatečka, Davida Papajíka a Vladimíra Nekudy.²⁷

¹⁹ MEZNÍK, Jaroslav: *Čechy a Morava ve 14. století*. Praha 1991.

²⁰ MEZNÍK, Jaroslav: *Die Politik des mährischen Markgrafen Johann Heinrich und Jobst. Zum Problem der Landes- Mitteleuropa- und Europapolitik im 14. Jahrhundert*. In: EBERHARD, W. – LEMBERG, H. – HEIMANN, D – LUFT, R.: *Westmitteleuropa, Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für Ferdinand Seibt zum 65. Geburtstag*. Mnichov 1992, s. 307-318; TÝŽ: *Politika moravských markrabat Jana Jindřicha a Jošta*. MHB, 2, 1992, s. 91-97.

²¹ MEZNÍK, Jaroslav: *Markraběcí majetek za vlády Jana Jindřicha*. MHB, 5, 1998, s. 49-66; TÝŽ: *Postoj moravských markrabat Jošta a Prokopa k papežskému schizmatu*. In: HLAVÁČEK, Ivan – HRDINA, Jan: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové. Praha 1998, s. 271-278; TÝŽ: *Vlastníci a držitelé hradů a měst na Moravě 1350-1410*. SPFFBU C 45, 1998, s. 51-65.

²² MITÁČEK, Jiří: *Světla a stíny vlády moravských Lucemburků*. In: MITÁČEK, Jiří (ed.): *Vládcové Moravy: Kniha statí ze stejnojmenného cyklu přednášek*. Brno 2007, s. 42-52.

²³ MEZNÍK, Jaroslav: *Markrabě a páni. K mocenskému dualismu na Moravě v době předhusitské*. SPFFBU, C 42, 1995, s. 42-45.

²⁴ MEZNÍK, Jaroslav: *Císař Zikmund*. In: Sborník přednášek. Telč 1997, s. 3-11; TÝŽ: *Pobyty Jana Lucemburského*. ČMM, 116, 1997, s. 483-486.

²⁵ MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava 1310-1423*. Praha 1999.

²⁶ MEZNÍK, Jaroslav: *Morava za vlády moravských markrabat (1310-1411)*. In: MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (ed.): *Morava za středověku*, Brno 1999, s. 37-45; TÝŽ: *Jan Jindřich jako markrabě moravský*. In: Moravští Lucemburkové. Brno 2000, s. 37-70.

²⁷ BALETKA, Tomáš: *Rytířská kultura a recepce dvorské epiky na Moravě ve 14. a 15. století*, s. 491-496; BOBKOVÁ, Lenka: *Jošt Moravský markrabětem braniborským*, s. 313-326; BOROVSKEÝ, Tomáš: *Zikmundovy zástavy na Moravě. Zápis klášterních majetků*, s. 327-340; JANIŠ, Dalibor: *„Marchionatum Moravie in feudum*

Osobou markraběte Jošta, syna Jana Jindřicha, se významněji zabýval Tomáš Baletka. Některé jeho práce mají přesah do dřívější doby a dají se proto použít i v případě studia osoby Jana Jindřicha, zvláště pak práce týkající se jeho dvora.²⁸ První takovou prací je monografie vycházející z autorovi dizertační práce *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta*. Právě z hlediska dvorské problematiky je tato kniha cenná, nicméně k ní musíme přistupovat obezřetně a naznačené skutečnosti ověřovat vždy v pramenech, neboť se autor pouští do ne vždy zcela přesných interpretací. Problematické dvorů lucemburské sekundogenitury z hlediska možného výskytu jednotlivých úřadů se věnoval ve studii otištěné na stránkách kolektivní monografie editované Danou Dvořáčkovou Malou vyšlé z historického kolokvia věnujícího se přímo dvorské problematice.²⁹ Samotnou kolektivní monografii s názvem *Dvory a rezidence ve středověku* publikovanou v roce 2006 můžeme považovat za základní literaturu k tomuto tématu.³⁰ V roce 2008 pak vyšla druhá kniha se stejným názvem a podtitulem *Skladba a kultura dvorské společnosti*.³¹ O další rok později pak vyšel třetí díl zabývající se všedním a svátečním životě na panovnických dvorech.³² Tyto dva díly pak doplňují další základní poznatky o životě a fungování středověkých dvorů.

Potýkání Jana Jindřicha se svým otcem popisuje v již zmíněné nejnovější monografii věnované Janu Lucemburskému Lenka Bobková. Z této monografie bylo možné čerpat poznatky o politických dějinách a osudech Jana Jindřicha v době, než se stal moravským markrabětem. Autorka se tomuto tématu věnuje dlouhodobě, a je považována za přední odbornici na lucemburskou problematiku.

Pro pochopení problematiky zemské správy moravského markrabství za vlády Jana Jindřicha je nutné sáhnout nejméně ke dvěma základním monografiím. Starší z nich, vychází

donamus“. Morava v lenních vztazích ve 13. a 14. století, s. 273-290; MLATEČEK, Karel: *Několik poznámek k ekonomické situaci nižší šlechty na Moravě v předhusitském období*, s. 509-518; NEKUDA, Vladimír: *Moravská vesnice v době lucemburské*, s. 579-594; PAPAŽÍK, David: *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*, s. 519-532. In: Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátiletým narozeninám. Brno 2003.

²⁸ BALETKA, Tomáš: *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411)*. Sborník archivních prací, 46, č. 2, 1996.

²⁹ BALETKA, Tomáš: *Dvůr moravských Lucemburků a perspektivy jeho dalšího studia*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana (ed.): *Dvory a rezidence ve středověku*. Sborník příspěvků z kolokvia konaného 18. března 2005 v Historickém ústavu AV ČR ve spolupráci s Ústavem českých dějin FF UK, Praha 2006, s. 43-50.

³⁰ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana (ed.): *Dvory a rezidence ve středověku*. Sborník příspěvků z kolokvia konaného 18. března 2005 v Historickém ústavu AV ČR ve spolupráci s Ústavem českých dějin FF UK. Praha 2006.

³¹ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan (edd.): *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha 2008.

³² DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana (ed.): *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*. Praha 2009.

taktéž z dizertační práce, tentokrát Libora Jana a pojednává o moravském zemském soudnictví v jeho počátcích a poté za vlády Přemyslovců.³³ Zemským soudnictvím na Moravě za vlády Lucemburků se pak detailněji věnuje Dalibor Janiš.³⁴

Z hlediska studia rezidence moravského markraběte jsem sáhl po *Dějínách Brna*, konkrétně tedy po druhém dílu editovaném Liborem Janem.³⁵ Markrabě v rámci Brna sídlil i na hradě Špilberk, a ke konci svojí vlády také na svém zbudovaném sídle v Králově Poli, z toho důvodu jsem využil článek Petra Holuba zabývající se tímto sídlem Jana Jindřicha.³⁶

Diplomová práce pojednává o šlechtické problematice, proto je potřeba zmínit i velké množství publikací věnujících se jednotlivým šlechtickým rodům.³⁷ Pro studium mnou vybraných šlechticů, tedy Petra Hechta z Rosic a Franka z Kunovic jsem využil konkrétní práce věnované jim, nebo majetkům jež drželi. V případě Petra Hechta jsem využil článek Stanislava Vohryzky *Hechtové z Rosic*.³⁸ Nicméně čtenář musí k této práci přistupovat s velkou opatrností, neboť se zde uvedená fakta často ocitají bez pramenných citací. V případě Franka z Kunovic, kterému nebyla věnována žádná konkrétní monografie jsem sáhnul po kolektivní monografii věnované Kunovicím, ve které se majitelům kunovické tvrze věnuje Zdeněk Pokluda.³⁹ Pro orientaci ve šlechtických rodech jsem při práci s prameny s patřičnou obezřetností použil starší, ale stále velmi cennou, práci Josefa Pilnáčka s názvem *Moravští rodové*.⁴⁰

Pro získání základních poznatků o lenní politice a budování manských soustav jsem dohledal článek Františka Kavky s názvem *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*.⁴¹ Ten je věnován o něco málo staršímu období, nicméně Jan Jindřich jako reprezentant lucemburské dynastie navázal na lenní politiku svého otce, který ji do Čech přinesl ze své původní domoviny, kde byla běžnou praxí. Byť se jedná o starší článek, dobře vystihuje základy lenní problematiky a vysvětluje fungování lenního systému. Jan Čížek se spolu s Jiřím Slavíkem věnovali ve své studii manské soustavě

³³ JAN, Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno 2000.

³⁴ JANIS, Dalibor: *Zemské soudnictví na Moravě vrcholného středověku*. Brno 2013.

³⁵ JAN, Libor (ed.): *Dějiny Brna 2. Středověké město*. Brno 2013.

³⁶ HOLUB, Petr: *K lokalizaci letního sídla markraběte Jana Jindřicha v Brně – Králově Poli*. In: *Archaeologia historica*, 36, 2011, č. 1, s. 139-151.

³⁷ Například BALETKA, Tomáš: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Praha 2004; PAPAŽÍK, David: *Páni z Holštejna*. České Budějovice 2007; TÝŽ: *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích*. Praha 2005; TÝŽ: *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*. Praha 2009; POKLUDA, Zdeněk: *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha 2012.

³⁸ VOHRÝZEK, Stanislav: *Hechtové z Rosic*. *Jižní Morava*, 56, roč. 53, 2017, 9-41.

³⁹ POKLUDA, Zdeněk: *Páni na kunovické tvrzi*. In: ČOUPEK, Jiří (ed.): *Kunovice v proměnách času*. Kunovice 1996, s. 42-51.

⁴⁰ PILNÁČEK, Josef: *Staromoravští rodové*. Brno 1972.

⁴¹ KAVKA, František: *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*. *Český časopis historický*, 88, 1990, s. 225-251.

náchodského hradu, nicméně ve své práci postihují obecnější skutečnosti, které se dají vztáhnout i na námi sledovanou problematiku.⁴² Z toho důvodu je možné ji doporučit všem zájemcům jdoucím ve svém výzkumu tímto směrem. Podobným směrem šla při psaní své magisterské diplomové práce i Markéta Novotná zabývající se tentokrát manskou soustavou příslušející k hradu Karlštejn.⁴³

Představená literatura postihuje částečně témata, jež řeší tato diplomová práce. Nicméně spíše povrchem. Je tak ponechán prostor k prohloubení poznatků o specifikovaných otázkách markraběcí vlády Jana Jindřicha. Literatura tak může sloužit jako průvodce a pomocník při hledání širších souvislostí, či nahlédnutí do tématu, přesto je potřeba pro doplnění této problematiky zaměřit výzkum na práci s prameny, ze kterých je možno zjistit nové skutečnosti, popřípadě nahlédnout již známé skutečnosti z jiného úhlu, či je dát do jiných souvislostí.

Co se týče metodologie použité při psaní diplomové práce, byly použity metody práce s prameny diplomatické povahy, jež jsou stěžejní pro celý obsah práce. Tedy heuristický sběr všech listin a zápisů týkajících se osoby Jana Jindřicha a pak zvláště těch, v kterých řeší šlechtické záležitosti. Po sběru následovala kritika, která nemusela být tak hluboká, neboť se jednalo o prameny již editované. Z takto vzniklé skupiny prověřených pramenů mohla vzniknout má interpretace problematiky šlechty v okruhu prvního moravského markraběte lucemburské sekundogenitury, z níž pak vychází celá narace diplomové práce. Při psaní jsem postupoval přísně chronologicky, byť z hlediska popisu majetkových posunů a historie šlechtických rodů mohla být případně časová posloupnost mírně narušována. Jednotlivé kapitoly byly naopak sestaveny tematicky tak, aby jednotlivé závěry mohly být spojeny v závěru.

Při studiu šlechty byly také použity biografické postupy, zvláště tedy u závěrečných kapitol věnujících se celostně vztahu markraběte ke konkrétním šlechticům. Nicméně pro problematiku majetkových dispozic šlechty byla tato genealogická metoda z menší části použita. Doplnkově byly popsány i pečeti jednotlivých šlechticů, a z toho důvodu byly použity heraldické a sfragistické metody.

Předkládaná práce není prosopografickou analýzou markraběcího dvora, jež se pro studium určitého sociálního okruhu nabízí. Důvodem je, že se jedná o diplomovou práci, jejíž zpracování je časově omezeno a jejím hlavním cílem je prokázat osvojení si nástrojů badatelské

⁴² ČÍŽEK, Jan – SLAVÍK, Jiří: *Manská soustava náchodského hradu*. Castellologica Bohemica, 8, 2002, s. 67-88.

⁴³ NOVOTNÁ, Markéta: *Karlštejnská manská soustava*. Praha 2007 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

práce. Z toho důvodu bude práce založena hlavně na metodologické práci s prameny, jejich zpracování a interpretaci.

3. Dvůr markraběte Jana Jindřicha z hlediska prostoru a složení

Panovnický dvůr můžeme vymezit dvěma způsoby. Tedy z hlediska prostoru, ve kterém se pohyboval a který panovnickému dvoru vytvářel kulisy, a z hlediska osob, jež se na dvoře pohybovaly a jsou za příslušníky dvora pokládány. Panovnický dvůr se mohl nacházet a fungovat jak v hlavní rezidenci, tak v menších sídlech, typu hrad, dvorec, lovecký hrádek a pokud se panovník nacházel na cestách, tak i ve stanu.⁴⁴ Zaměříme-li se na dvůr markraběte Jana Jindřicha z hlediska prostoru, můžeme s jistotou říci, že si za své hlavní sídlo zvolil Brno. Čímž jej, alespoň pro období své vlády, určil za hlavní město markrabství.⁴⁵ Zároveň zde vytvořil svůj dvůr a ustanovil úřednický aparát. To, že v Brně Jan Jindřich často pobýval, je vidět i z listin, které markrabě vydal a které jsou do oblasti tohoto dnes největšího moravského města lokalizovány. Takovýchto listin je podle mých zjištění nejméně 78. Konkrétně se jedná o 73 listin na kterých je bez bližší specifikace uvedeno Brno, na čtyřech konkrétně hrad Špilberk a pouze na jediné z nich přímo markrabecí letní sídlo v Králově Poli. Nicméně i přesto mohou být pod brněnskou lokalizaci tyto rezidence skryty.

Otázkou však zůstává, jaké důvody Jana Jindřicha k této volbě vedly a proč si nevybral Olomouc. Ta byla v této době sídlem biskupa, se kterým mohl moravský markrabě spolupracovat, ale často právě olomoučtí biskupové vytvářeli vlastní politiku, dvůr a třeba také i lenní systém, jak tomu bylo například u manské soustavy biskupa Bruna ze Schauenburku. Olomoučtí biskupové druhé poloviny 14. století také byli často dosazeni z pražského dvorského prostředí a mnozí biskupové se více než v Olomouci zdržovali u dvora v Praze. Moravským markrabatům se totiž nedařilo na olomoucký biskupský stolec prosadit své kandidáty.⁴⁶ Olomoucký hradní areál byl obepnut Předhradím, které bylo právě biskupskou potažmo církevní doménou a olomoucký hrad přiškrcovalo. Tyto důvody mohly být pro markraběte pádným argumentem, proč ustavit svojí rezidenci právě Brno.

Rozhodujícím parametrem mohlo být také umístění obou měst v rámci markrabství a směřování zahraniční politiky celé lucemburské dynastie. Brno leží více ve středu Moravy a

⁴⁴ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan: *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha 2011, s. 178.

⁴⁵ Hlavní město moravského markrabství formálně vymezeno nikdy nebylo. Otec Jana Jindřicha, Jan Lucemburský ve svých listinách označil za hlavní město Moravy Olomouc viz JAN, L. (ed.): *Dějiny Brna 2*. s. 95; nicméně jeho hlavním sídlem pro vládu v českém království byla logicky Praha. V Brně pak jako moravský markrabě se svou manželkou sídlil bratr Jana Jindřicha králevic Karel. Bylo tomu tak zvláště kvůli roztržce manželek, tedy Beatrice Bourbonské (druhá manželka Jana Lucemburského) a Blanky z Valois (první manželka Karla IV.) viz BOBKOVÁ, Lenka.: *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*. Praha 2018, s. 175–179 a 270–271.

⁴⁶ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 280.

také blíže Habsburkům držících Rakouské země, se kterými synové a vnuci Jana Lucemburského navázali kontakt, jenž vedl k mnoha vzájemným smlouvám, které jak známo vynesly po vymření lucemburské dynastie osobou Zikmunda Lucemburského Albrechta Habsburského až na český trůn. Zároveň je Brno blíže i k uherským zemím, které v lucemburské zahraniční politice hrají také zásadní roli. Nicméně Olomouc je blíže Polskému království, na nějž měl Jan Lucemburský díky své manželce Elišce Přemyslovně dědičný nárok, jehož se nikdy nevzdal, a hlavně slezská knížectví, kam směřoval zrak jak Jana Lucemburského, tak také i jeho syna Karla, což vedlo k mnoha územním ziskům, včetně jednoho z největších měst Koruny české Vratislavi. Možná právě blízkost slezské metropole spolu třeba i s Opavou, jenž byla doménou neuznané vedlejší linie Přemyslovců, vehnala moravského markraběte právě do vzdálenějšího Brna. Také bylo potřeba, aby někdo spravoval tuto část Koruny české, která není poblíž žádných dalších silných správních sídel, tak jako tomu bylo právě u Olomouce.

Jistou roli, jak uvádí Tomáš Baletka mohla hrát i Špilberská pevnost, jenž se objevuje konkrétně na čtyřech markraběcích listinách, byť jich zde mohlo být sepsáno mnohem více, avšak nemusí být rozlišeny a skryjí se pod obecnou lokalizaci v Brně. Nicméně markrabě Jan Jindřich měl také v držení velké městiště na Rybném trhu a ke zlistiňování mohlo docházet i tam. Ostatně například markraběcí notáři Buzek a Brikius měli ve městě také své domy, konkrétně ve čtvrti Veselé. To nahrává přítomnosti markraběte ve městě, neboť se jeho písaři jistě nacházeli v jeho blízkosti. Markrabě se mohl tedy zdržovat na brněnském hradě stejně tak jako na svých městských pozemcích nebo v domě některého z měšťanů, což v jeho době nebylo ničím výjimečným. Hrad Špilberk však zřejmě hrál roli hlavní rezidence a na rozdíl od olomouckého hradu dominoval městu a okolní krajině. Bylo to také vlastní teritorium zeměpána, tedy přímé pozemkové panství. Tuto podmínku splňovalo Brno jako královské město jediné. Hrad tak plnil roli reprezentativního sídla, které bylo sice v blízkosti města, ale bylo od něj jasně oddělené a markrabě se tak do města nemusel uchýlovat. Prostory, jež markrabě na Špilberku obýval se nacházely v prvním patře paláce, ze kterého se dochoval pouze sklep vylámaný ve skále. Jak samotný palác vypadal, jak byl zařízen a další podrobnosti o něm není možné již dnes bohužel zjistit. Předpokládá se, že zde byl sál se znakovou galerií, o které se zmiňuje Jindřich z Derby při své návštěvě Brna za vlády markraběte Jošta. Za vlády Jana Jindřicha a jeho synů dochází také ke stavebním úpravám hradu a jeho rozšiřování.

V blízkosti Brna a Špilberku se nacházelo také panství Veverčí, které sestávalo z hradu, městečka a devíti vesnic, kam je také lokalizováno pět listin markraběte a další čtyři, které zde vydali šlechtici, jenž zde markraběte navštívili a jednali s ním. Z toho je patrné že se Jan

Jindřich podstatnou dobu své vlády na Moravě zdržoval v Brně nebo jeho okolí.⁴⁷ Hrad Veveří sloužil zřejmě k odpočinku, usebrání se a rozptýlení od každodenních zeměpanských povinností. Svědčí o tom to, že sem markrabě zajíždí v měsíci prosinci, a zvláště v době adventní a vánoční, jenž pro křesťana, jímž Jan Jindřich bezpochyby byl, je po Velikonocích druhé nejdůležitější období liturgického roku. Markrabě tráví Vánoce na Veveří ve dvou po sobě jdoucích letech 1372 a 1373, tedy v závěru své vlády. Dokládají nám to hned čtyři listiny. Pro rok 1372 je to listina Dynharda z Třebetic z 12. prosince a druhá Hanuše z Ledče z 21. prosince.⁴⁸ V roce 1373 pak vydal markrabě dvě listiny ve stejný den 29. prosince.⁴⁹ Na Veveří s markrabětem zajížděli také příslušníci jeho dvora a řešily s ním i panovnické záležitosti. Vidíme to například u komorníka Petra Hechta z Rosic, který se objevuje na listině svého bratra Kuníka, který od markraběte přijímá léno.⁵⁰

Jako svůj příbytek (*area siue habitatio*) označuje Jan Jindřich Královo Pole. Tato ves se poprvé objevuje ve 40. letech 13. století v zakládací listině herburského kláštera *Cella sanctae Mariae*, vydané králem Václavem I. Markrabě zde sídlí po roce 1360 a je zde doloženo 15 jeho listin. O podobě markraběcího příbytku lze dnes pouze spekulovat, mohlo se jednat například o opevněný dvorec s palácovou stavbou. Toto své sídlo věnoval markrabě klášteru kartuziánů sv. Trojice, který zde založil spolu se svými syny roku 1369. Povolal sem z dolnorakouského Gamingu Gottfrieda z Anasu (Enže) jehož ustanovil rektorem. Zakládací listina je však datována až do roku 1375. Jan Jindřich klášteru kromě svého sídla věnoval i hospodářskou základnu. Archeologické průzkumu přítomnost markraběcího paláce nevylučují a ve světle zmínek z písemných pramenů pak potvrzují.⁵¹

Markrabě také se svým dvorem zcela jistě cestoval. Dokládají to lokalizace listin, na kterých se buď objevuje, nebo je sám vydává. Jedním z hlavních motivů cest mimo markrabství byly státní záležitosti, které si vyžádali, aby se moravský markrabě vyskytoval po boku svého bratra, římského krále a později císaře. Jana Jindřicha tak zastihneme v Praze, Norimberku, Českých Budějovicích, Trnavě, ve Vídni, Budyšině nebo třeba v poli u Eisbachu. Ojediněle vydal listinu v Königsfeldu mířenou pro olomoucký Dóm. Daleko častěji se však pohybuje v rámci správy markrabství na Moravě. Stejně jako mnozí jeho panovníčtí předchůdci i následovníci nesetrvával po celou dobu ve své hlavní rezidenci, ale objížděl spravované území.

⁴⁷ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 280-282.

⁴⁸ CDM X, s. 197-198, č. 173; CDM X, s. 200, č. 177.

⁴⁹ CDM X, s. 226-227, č. 208; CDM X, s. 227-228, č. 209.

⁵⁰ CDM X, s. 161, č. 131.

⁵¹ HOLUB, P.: *K lokalizaci letního sídla*, s. 139-140.

Zajímavé je, že markrabě vydává listiny pouze v královských městech Olomouci, Přerově, Uničově, Úsově, Znojmě, Jihlavě, Břeclavi, Uherském Brodě a Bzenci.

Pokud se tedy markrabě zdržoval na cestách, jeho dvůr samozřejmě nedosahoval takové velikosti, jako když byl stabilně usazen ve své rezidenci. Na cesty brával personál zajišťující chod dvora a také nezbytné úředníky. Množství osob se pak lišilo podle účelu dané cesty. Jiné složení a počet se zcela jistě s markrabětem vydával směrem do lovecké rezidence na hradě Veverí a jiné pak do Prahy ke dvoru jeho bratra při řešení politických nebo správních důvodů.⁵²

Přejdeme na tomto místě k druhému determinantu, jenž tvoří dvůr, a to k jeho personálnímu složení. Respektive vzhledem k tématu předkládané práce k úřadům a funkcím, které na dvoře zastávala šlechta. Přidržíme-li se schématu lucemburského markraběcího dvora tak jak jej definuje Tomáš Baletka, jenž se specializuje hlavně na dvůr markraběte Jošta, nicméně se mnoho jeho výsledků dá vztáhnout i na dvůr Joštova otce Jana Jindřicha, můžeme markraběcí dvůr rozdělit do několika linií. Zcela nad schématem se nachází markrabě spolu s jeho rodinou, ke kterému se vše vztahuje. V první linii pak vidíme markraběcí radu, jejíž členové mohou náležet do okruhu tzv. širšího dvora a nejvyšší dvorské i zemské úřednictvo. Dá se tedy říct, že tuto markraběti nejbližší linii definujeme držbou úřadu z jeho pověření, druhotnou roli pak může hrát majetek nebo léno svěřené markrabětem. Druhou linii tvoří šlechtické osazenstvo užšího dvora čili dvořané, šlechta pohybující se v blízkosti markraběte. Jedinci v této linii pak nutně nedrží léno ani úřad. Nicméně se zde mohou objevovat držitelé dvorských hodností, zvláště těch nominálních potažmo i markraběcí leníci, o kterých bude řeč ve zvláštní kapitole jim věnované. Z toho vidíme že z hlediska dvora hraje hlavní roli úřad, a ne majetek svěřený z rukou markraběte, jenž však nepochybně jedince k markraběti vázal, a vzájemný vztah posiloval. Pod poslední třetí linií se nachází služebný personál, kam je možné zahrnout dvorského kaplana, dvorskou kancelář, kuchyni, lovčí, sokolníky, osobní stráž a další. Těmto osobám v diplomové práci nebude dán prostor, protože se nejedná o jedince šlechtického původu, což pro třetí linii jako jedinou není podmínkou.⁵³

⁵² DVORÁČKOVÁ-MALÁ, D. – ZELENKA, J.: *Curia ducis*, s. 185.

⁵³ BALETKA, Tomáš: *Dvůr moravských Lucemburků*, s. 46, autor zde také uvádí ideální podobu dvora z hlediska úřadů, nicméně bez konkrétních osob, které by je reálně zastávaly.

Tabulka 1: Schéma markraběcího dvora podle Tomáše Baletky⁵⁴

markrabě a jeho rodina
1. linie
markraběcí rada (přední šlechtici, držitelé zemských a dvorských úřadů a majetku či léna)
2. linie
dvořané (držitelé dvorských hodností, příslušníci dvora)
3. linie
služebný personál (neurození)

Markraběcí rada

Markrabě kromě převážně nižších šlechticů, zve ke svému dvoru a do své blízkosti i přední vysoké šlechtice, kteří mu jsou nápomocni radou v důležitých otázkách. Tak se po nástupu markraběte k moci konstituuje markraběcí rada, jenž se časem uzavírá a její složení ustaluje. Její další členové museli být schváleni jak markrabětem, tak i členy rady. Takto ustavená rada sloužila i pro zachování míru v zemi a vzájemného respektu mezi nejmnějšími rody, což zase zpětně zaručovalo funkčnost rady. Markraběcí rada kolem Jana Jindřicha vzniká zřejmě zároveň s počátky jeho panování na Moravě. Zmínku o ní máme v roce 1353. Konkrétní osoby je těžké určit, nicméně opravdu se jednalo o představitele vyšší šlechty, nižší šlechtici se objevují vzácně. Za příslušníky lze považovat nejvyšší zemské a přední dvorské úředníky a snad i markraběcí leníky, kteří se objevují v lenních listinách.⁵⁵ Důkazem budiž to, že Jan Jindřich jako svého rádce přímo označuje Franka z Kunovic, jenž patří do všech těchto tří okruhů. Na markraběcím dvoře působí jako správce markraběcí komory, u brněnského soudu jako nejvyšší soudce a také je díky držbě kunovického zboží markraběcím leníkem.⁵⁶

⁵⁴ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*. s. 393-396

⁵⁵ Tamtéž. s. 393-396; CDM VIII, s. 158, č. 200 *Ex salubri consiliariorum nostrorum didicimus consilio*; CDM VIII, s. 166-167, č. 212 *accedente consilio*; CDM VIII, s. 170, č. 219.

⁵⁶ Viz např. ZDB IV, s. 49, č. 79; CDM IX, s. 284-285, č. 382; CDM X, s. 92-93, č. 71; ZDB V, s. 79, č. 161; jako rádce je Frank z Kunovic označen v listině CDM X, s. 120-121, č. 98.

Zemský hejtman

Poněkud mimo stojící a charakteristický úřad zemského hejtmana se v moravském prostředí objevuje od konce 13. století. Postupem času se jeho držitel stal zástupcem panovníka v jeho nepřítomnosti a tím i nejvýznamnějším úředníkem v zemi. Měl moc nad všemi soudy, jak manskými, církevními, zeměpanskými i městskými, nicméně měl přistupovat k těmto okruhům práva opatrně a soudit každého podle okruhu do kterého spadá. Za dob panování markraběte Jana Jindřicha (1349-1375) tomu tak ale být nemohlo. Nemáme totiž téměř žádnou zmínku, že by tento úřad některý ze šlechticů zastával, což bylo zřejmě dáno stálou přítomností moravského zeměpána v zemi. Zmiňován je pouze **Vilém z Landštejna** roku 1351, tedy v době kdy nově nastolený markrabě teprve přebíral plnou moc v markrabství.⁵⁷

Jak již bylo zmíněno, markrabě si šlechtice ke své osobě vázal udělením úřadu. Úřady se ale v čase různě vyvíjely. Z přísně funkčních úřadů se již ve středověku, a hlavně v raném novověku vyvíjejí úřady prestižní potažmo nominální. Tak se například k úřadu číšníka přidal i úřad arcíčíšníka, kdy číšník sloužil svému pánovi v běžných všedních časech, zatímco arcíčíšník, jímž mohl být i příslušník vysoké šlechty, se o pánovu číši staral na okázalých slavnostech a hostinách. Na moravském markraběcím dvoře ve druhé polovině 14. století, stejně jako tomu bylo už od roku 1200 na jiných panovnických dvorech na západ od Rýna, vykrytalizovalo 5 základních klasických úřadů. Těmi byly úřad maršálka, komorníka či podkomořího, stolníka, šenka neboli číšníka a hofmistra, které budou jednotlivě probrány níže i s konkrétními zastánci těchto úřadů. K nim je ještě přiřazen důležitý úřad hofrychtěře.⁵⁸

Hofmistr

Hofmistr v moravském markraběcím prostředí nazývaný *magister curiae* platil za nejreprezentativnější osobu, byť tento úřad zpravidla zastávali příslušníci nižší šlechty. Potvrzuje se to i u dvora Jana Jindřicha. Tento dvorský úřad obnášel dozor nad dvorskou čeledí spojený s jistou soudní pravomocí ve sporech mezi dvořany, dozor nad pořádkem při dvorských obřadech a dodržování dvorského ceremonielu, péči o stálé dvořany i o hosty, zprostředkování

⁵⁷ ZDB, s. 13, č. 3; *Kniha Tovačovská*. BRANDL, V., s. 12; JANIŠ, D.: *Zemské soudnictví*, s. 240-241.

⁵⁸ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 393-396

styků hostů a cizích vyslanců se zeměpánem a nejvyššími úředníky a konečně starost o ubytování panovnické rodiny i služebnictva během cest.⁵⁹

V tomto úřadě se v letech 1358-1368 objevuje příslušník spíše nižší šlechty, **Petr Hecht z Rosic**, člen teprve druhé pro nás známé generace rodu. Na listině z roku 1358 pro loucký klášter, je poprvé jmenován přímo jako *Magister curiae Marchionalis*, není proto pochyb o tom, že tento úřad opravdu zastával.⁶⁰ Otázkou je spíše, jak dlouho zastával tento z hlediska dvora nejdůležitější úřad. Petr Hecht totiž z hlediska váhy svého úřadu, která byla ze všech úřadů podle různých indicií největší, několikrát markraběte zastupoval. Roku 1365 se Petr objevuje v listinách zahajujících zasedání zemského soudu a sněmu v Brně a v Olomouci. Zemský soud v Olomouci zasedl 24. června.⁶¹ Petrovu roli můžeme vyčíst z přípisu k jeho jménu „*Petri Hecht de Rossicz qui nomine et loco Strenuissimi Principis et domini domini Johannis Marchionis Moraviae Magnifici ipsi presidet colloquio*“, víme tedy, že ve jménu Jana Jindřicha celému zasedání předsedal jako přední šlechtic.⁶² Stejná situace se opakovala v Brně, kde zemský soud zasedal o pár dní později než v Olomouci. Na olomouckém sněmu byl totiž zpravidla termín po něm jdoucího brněnského zasedání vyhlášen.

Od tohoto roku se pak víceméně pravidelně objevuje na zahájení zemských sněmů a soudů. Je tomu tak v Olomouci v letech 1365, 1366, 1371.⁶³ A také v Brně k roku 1368, 1369, 1370, 1373, 1375.⁶⁴ Pokud tedy sledujeme obě města, ve kterých se hlavní zemské sněmy a soudy na Moravě konaly, vidíme téměř souvislou časovou řadu jeho předsednictví. Samozřejmě se zemské sněmy konaly i několikrát ročně, ale dá se pozorovat určitá spojitost úřadu hofmistra s pověřováním k zástupu markraběte v předsedání zemského sněmu.

Petr Hecht z Rosic často markraběte zastupuje i při zapisování pohybu majetku do zemských desk. V Olomouci zastupoval Jana Jindřicha třikrát v roce 1365.⁶⁵ V Brně pak častěji, a to v roce 1361, dvakrát v roce 1365, taktéž dvakrát v roce 1366, a naposledy roku 1371.⁶⁶ Zajímavá je také listina ze 17. srpna 1368 v níž Jan Jindřich povoluje brněnským židům

⁵⁹ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 46.

⁶⁰ CDM IX, s. 76-78, č. 97.

⁶¹ CDM IX, s. 296, č. 397.

⁶² Toto tvrzení potvrzuje i BOČEK, Antonín: *Přehled Knížat i Markrabat i jiných důstojníků zemských v markrabství moravském*. č. 2, Brno 1850, s. 3*.

⁶³ ZDO I, s. 39, č. 783; ZDO I, s. 46, č. 943; ZDO II, s. 59, č. 1.

⁶⁴ ZDB V, s. 79, č. 156; ZDB V, s. 79, č. 161; ZDB V, s. 85, č. 295 taktéž v listinné formě CDM X, s. 103, č. 78; ZDB VI, s. 101-102, č. 5; CDM X, s. 274, č. 262.

⁶⁵ ZDO I, s. 41, č. 837, *nuncius ex parte domini marchionis*; ZDO I, s. 42-43, č. 864, *Petrus Hecht de Rossicz qui nomine domini Marchionis illi colloquio presedit*.

⁶⁶ ZDB IV, s. 45, č. 5, *nuncius ex parte domini Marchionis*; ZDB IV, s. 59, č. 297, *nuncius quod dominus Marchio vendidit*; ZDB IV, s. 62, č. 348, *nuncius ex parte domini Marchionis*; ZDB IV, s. 64, č. 388, *nuncius ex parte domini Marchionis*; ZDB IV, s. 68, č. 449, *nuncius ex parte domini Marchionis*; CDM X, s. 168, č. 141.

zakoupit ve městě dům, kde je Petr Hecht jmenován jako *officiato domini marchionis coram iudice etc. magistro civium etc.*⁶⁷ Vidíme tedy že byl přisedícím u soudu jako markraběcí úředník.

Po deseti letech v úřadu byl Petr Hecht z Rosic vystřídán **Jaroslavem z Knínic a Lamberka**. Je to patrné z deskového záznamu z roku 1368.⁶⁸ Tímto zápisem je zahájen zemský sněm a soud v Brně. Při této události je přítomen jak Petr Hecht z Rosic, tak i Jaroslav z Knínic a Lamberka, ale přípis *Magistrum Curie sue* je u jména druhého jmenovaného. Usuzuje se, že ve funkci zůstal až do konce svého života v roce 1385, tentokrát ve službách markraběte Jošta.⁶⁹

Ani Jaroslav z Knínic a Lamberka stejně jako Petr Hecht z Rosic nezůstal pouze u úřadu markraběcího hofmistra. Hned v roce 1368 je na jednání zemského soudu uveden jako sudí (*zudarium*).⁷⁰ Stejnou funkci (*czudarium*) pak čteme znovu k 11. lednu roku 1371.⁷¹ Často se jako přisedící účastní i zahájení soudu a sněmu i bez svěřené funkce, ale už ne jako zástupce markraběte.

Maršálek

Úřad maršálka se na českém panovnickém dvoře objevuje od konce první poloviny 12. století. Jeho agendou byla správa knížecích stájí. V námi sledované době po polovině 14. století už je tento úřad podobně jako ostatní transformován na čestný. Jeho náplň spočívala v osobní službě panovníkovi při vrchním dohledu nad konírnami, zaopatření koní na cestách, vedení jízdy a obstarávání nákupu nových nebo vzácných koní. Bratr Jana Jindřicha císař Karel IV. využíval služeb rodu pánů z Lipé, jehož členové úřad maršálka drželi dědičně od roku 1308 v českém království (*supremus mareschallus regni Boemie*).

K úřadu maršálka se váže také četné služebnictvo, které se staralo o koně na dvoře, ke kterým počítáme koně markraběte, dvořanů ale i návštěvníků dvora. Tito koně pak museli být v připraveném stavu, aby mohli být pohotově využiti. Početní maštalíři se starali o chod stájí, o píci a obrok, o vodu pak pícníci, koně a jejich postroje zajišťovali štolbové neboli podkoní. Speciální podkoní se starali o válečné oře či turnajové koně. Kočárové koně obhospodařovali kočí, údržbu kočárů pak měli na starosti koláři a kováři.⁷²

V moravském prostředí za panování Jana Jindřicha známe pouze dva maršálky. K roku 1361 se připomíná **Pešlin** kterého markrabě posílá za komořím a sudím (*Dominus Marchio*

⁶⁷ CDM X, s. 40, č. 48.

⁶⁸ ZDB V, s. 79, č. 156.

⁶⁹ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 292.

⁷⁰ CDM X, s. 21, č. 24.

⁷¹ CDM X, s. 123, č. 102.

⁷² KAVKA, František.: *Život na dvoře Karla IV.* Praha 1993, s. 30-31.

misit Peslinum Marsalcum suum ad Camerarium et Zudarium).⁷³ František Černý jej ztotožňuje s Pešlinem z Weitmile a dodává že byl purkrabím na Krumlově.⁷⁴ Josef Pilnáček uvádí že Pešlin byl jako purkrabí na Krumlově zmíněn roku 1355 a k tomu držel ves Zvonovice, kterou však záhy prodal.⁷⁵ Toto dotvrzují dva záznamy v zemských deskách. Pešlin opravdu titulovaný z **Weitmile** (*Weythenmwl*) získal od Čenka z Lipé ves Zvonovice (*Wonowycz*). Také je patrné že byl purkrabím na hradě Krumlově, který v té době rodu z Lipé patřil. Čeněk jej výslovně tituluje jako svého purkrabího na Krumlově (*Purchravyo suo in Chrwmmnow*).⁷⁶ Hned v následujícím záznamu Pešlin majetky, které od Čenka z Lipé dostal, prodal Peškovi z Jenišovic.⁷⁷

Jako druhého a posledního známého dvorního maršálka markraběte Jana Jindřicha můžeme označit **Vojslava**, který je v Nejstarší olomoucké městské knize k roku 1367, označen za maršálka a statečného rytíře (*Woyslao marschaleo et strenuo milite*). V tomto pozoruhodném záznamu je společně s Frenclinem, komorním notářem markraběte, přítomen uzamčení a zapečetění věcí jistého Materny, který byl podezřelý ze zpronevření 30 hřiven určených pro komoru markraběte. V Maternově truhlici pak maršálek s notářem našli za přítomnosti olomoucký konšelů a přísedících tři nepopsané blány s pečetěmi Olomouce.⁷⁸

Hofrychtěř

Do gesce hofrychtěře spadaly hlavně náležitosti manského soudu, které se šlechtou přímo souvisí. Hofrychtěř jindy označovaný jako dvorský sudí byl nejvyšším úředníkem nad leníky markraběte. Sám musel také být držitelem léna uděleným z rukou markraběte. Náplň činnosti hofrychtěře bylo přijímání slibů věrnosti od manů v případě nepřítomnosti markraběte v zemi a opatrovnictví nad manskými deskami, jenž se pro námi sledovanou dobu bohužel nedochovaly. Manský soud pak řešil záležitosti markraběcích vazalů, jejich statků a odumřelá léna.⁷⁹ K roku 1350 se objevuje jako *judex curie* **Frenclín**, kterého Tomáš Baletka ztotožňuje s Frankem z Kunovic, jenž v pozdější době zastával úřad nejvyššího sudího při brněnském zemském soudě.⁸⁰ Markraběcí léno v Kunovicích však získal až 16. listopadu roku 1364.⁸¹

⁷³ ZDB V, s. 48, č. 75.

⁷⁴ ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým vydaným P. ryt. Chlumeckým, Jos. Chytilém, Kar. Demuthem a A. ryt. Wolfšcronem r. 1856*. Brno 1914, s. 414.

⁷⁵ PILNÁČEK, Josef: *Staromoravští rodové*. Brno 1972, s. 267.

⁷⁶ ZDB III, s. 25, č. 102.

⁷⁷ ZDB III, s. 25-26, č. 103.

⁷⁸ *Nejstarší městská kniha olomoucká. (Liber actuum notabilium) z let 1434-1420*. SPÁČIL, Vladimír (ed.). Olomouc 1982, s. 51, č. 232, český překlad pak s. 214, č. 232.

⁷⁹ *Kniha Tovačovská*, BRANDL, V., s. 20-21.

⁸⁰ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 294; CDM X, s. 92-93, č. 71.

⁸¹ CDM IX, s. 284-285, č. 382.

Roku 1359 držel zboží ve Stráni a Němčí, což je ale stále po zmiňovaném roce 1350.⁸² Dřívější zmínky o něm nemáme. Nelze tedy s jistotou přijmout tvrzení Tomáše Baletky, že by se jednalo o Franka z Kunovic, který se v markraběcím okolí etabloval až v pozdější době.

K 18. lednu roku 1353 při zahájení brněnského zemského soudu můžeme číst o dvorském sudím (*Judice Curie*) **Bohuslavu z Víckova**.⁸³ Později roku 1353 se objevuje Bohuslav z Víckova na pozoruhodném záznamu i v olomouckých zemských deskách. V něm Čeněk z Lipé prodává svůj majetek ve prospěch rodu Šternberků což stvrzuje Bohuslav ze svého mandátu, který pochází jak od markraběte Jana, tak i od římského a českého krále Karla (*hec facta sunt ad relacionem domini Bohuslai de Vyczcow, qui dixit de mandato Excellentissimi domini Karoli Romanorum et Boemie Regis, et Illustris domini Johannis Marchionis Morauie predicta se reffere et predicta referenda ab eisdem dominis Rege et Marchione dixit se habere in mandatis*).⁸⁴ To nám jinými slovy potvrzuje, že Bohuslav z pozice dvorského sudího zodpovídá za záležitosti leníků z pověření markraběte, potažmo i českého krále. Další zmínky o Bohuslavovi z Víckova ve vztahu k markraběti nemáme, můžeme se tedy uchýlit k tvrzení, že úřad dvorského sudího zastával pouze v rámci roku 1353, možná jen kvůli této specifické události. Nemáme ani potvrzeno, že by držel lénem nějaké majetky od markraběte, což je naopak u Franka z Kunovic jisté. Zmínky o dalším dvorském sudím z doby vlády markraběte Jana Jindřicha však také nemáme.

Markraběcí komora

Pod markraběcí komoru spadalo několik úřadů, kterým se budeme věnovat zvlášť. Jejich náplň nám však není vždy zcela jasná a vzájemné hranice v působnosti komorních úřadů jsou také otevřené.⁸⁵

Správce markraběcí komory

Úřad správce markraběcí komory (*provisor camere marchionis*) se objevuje právě za vlády markraběte Jana Jindřicha. Známe však jen jednoho držitele tohoto úřadu pro léta 1364-1367. Tím byl **Frank z Poměnic** (později titulovaný **z Kunovic**). Poprvé s uvedením úřadu se objevuje na markraběcí listině z 16. listopadu roku 1364, ve které markrabě obléňuje Franka a jeho příbuzného Václava.⁸⁶ Titulován je zde Frank jako *prouisor nostre Camere*.

V roce 1364 se objevuje na záznamu v olomouckých zemských deskách, kdy prodává svoje majetky v Bolelouci Bočkovi z Kunštátu. Vidíme, že zápis sám iniciuje, a sám se zde

⁸² PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 28.

⁸³ ZDB II, s. 16. č. 60.

⁸⁴ ZDO I, s. 14, č. 298.

⁸⁵ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*. s. 294.

⁸⁶ CDM IX, s. 284-285, č. 382.

tituluje jako *prouisor Camere Marchionis Morauie*.⁸⁷ Ve stejném roce nechává zapsat majetky ze svých vsí, které držel po Václavovi z Německých Prus, klášteru v Pustiměři.⁸⁸ Tentokrát se jedná o zápis do brněnských zemských desk, a jeho úřad správce komory zde není uveden. Znovu o něm můžeme číst v o rok pozdější listině, znovu ale bez připsaného úřadu. Nicméně to nemusí znamenat, že by tento úřad nezastával. Jedná se o záležitost týkající se markraběcího dvorského prostředí, konkrétně Petra Hechta z Rosic, v této době stále markraběcího hofmistra. Petr Hecht v listině, kterou vydal, přiznává, že bude vykonávat markraběti vazalské služby za léna, která od něj přijal. Dosvědčuje to silný rytíř (*strenuorum militum*) Frank z Poměnic, Půta z Holštejna a Jindřich řečený Huhňa z Chlumu.⁸⁹ V následujícím roce 1367, konkrétně 8. února ve Znojmě vydal Frank z Kunovic listinu, v níž řeší spor mezi Mikulášem, plebánem svatého Michala a znojemskými měšťany.⁹⁰ Znovu můžeme číst o jeho úřadě tentokrát jako nejvyššího správce komory (*supremus provisor camere*).

Podřízeným správce markraběcí komory byl i úřad notáře. Ten podle Ivana Hlaváčka mohl být často zastáván i více než jedním člověkem. Notář totiž často musel vést i účetnictví komory, a podle potřeb markraběte dokonce přesahoval své povinnosti.⁹¹ V blízkosti markraběte se nacházelo mnoho písařů, proto není jednoduché rozlišit, který z nich spadal pod správce komory. Nabízí se však **Buzek**, který je spolu s Frankem na listině z 16. listopadu roku 1364 o které již byla řeč výše.⁹² Nicméně o rok později o něm čteme jako o notáři olomouckých zemských desk při jejich otevření, což nám přiřazení k markraběcí komoře komplikuje.⁹³

Podkomoří

Úřad podkomořího spadal také do rozvětvené markraběcí komory. V jeho gesci byla zvláště královská města a kláštery. Hájil zájmy markraběcí komory, vybíral městskou berni a vedl účty komory. Řešil také odvolání z rozsudků městských soudů. Bohužel pro námi sledované období nemáme žádného konkrétního podkomořího doloženého. K roku 1358 se sice v olomouckých zemských deskách objevuje jako podkomoří (*subcamerarij*) **Bedřich ze Stichovic**, nicméně zmínka o něm je problematická.⁹⁴ Podle Tomáše Baletky budí podezření ustanovení markraběte Jana nacházející se v opisech olomouckých a znojemských městských

⁸⁷ ZDO I, s. 45, č. 935.

⁸⁸ ZDB IV, s. 55-56, č. 219.

⁸⁹ CDM IX, s. 362-363, č. 447.

⁹⁰ CDM XV, s. 90, č. 110.

⁹¹ HLAVÁČEK, Ivan: *Brünn als Residenz der Markgrafen der luxemburgischen Sekundogenitur*. In: *Fürstliche Residenzen im spätmittelalterlichen Europa* / Hrsg. von Hans Patze und Werner Paravicini. Sigmaringen 1991, s. 388-389.

⁹² CDM IX, s. 284-285, č. 382.

⁹³ ZDO I, s. 39, č. 783.

⁹⁴ ZDO I, s. 28, č. 560.

pramenů. Ty se týkají úpravy výše peněžního příspěvku, jenž měla vyplácet podkomořímu obnovená městská rada. Nehledě k tomu, že mohl být Bedřich podkomořím olomouckého soudu.

Komorník

Komorník spravoval markraběti jeho movitý majetek, přesněji šperky a jiné vzácnosti, šatník i hotové peníze. Měl také zvláštní úlohu při dvorských slavnostech. Nejen že se staral o ošacení, dbal také na strojení, odstrojování, vyhledávání šatstva uloženého v truhlicích, a také jeho větrání a čištění. Bohužel zmínku o konkrétním komorníkovi ve službách markraběte Jana nemáme. Objevují se pouze komoří spojení s olomouckým nebo brněnským zemským soudem, nebo komorníci Janova syna Jošta.

Mincmistr

Pod markraběcí komoru spadal také mincmistr, který měl vrchní dohled nad provozem markraběcí mincovny. Musel to být zároveň bohatý a schopný člověk, který v případě potřeby markraběte dokázal shromáždit větší množství drahého kovu. Proto byl často zastáván některým měšťanem. V období vlády Jana Jindřicha nemáme doloženého žádného mincmistra, nicméně za vlády jeho syna jsou doloženy tři konkrétní osoby, které všechny vzešly z městského prostředí. To nám dokládá ekonomický růst měst po polovině 14. století.⁹⁵

Stolník

Předposledním z pěti základních dvorských úřadů byl stolník (*dapifer*). Tento úřad se postupem času stával spíše prestižní záležitostí. Faktická náplň této služby u markraběcího stolu se projevila pouze pokud se jednalo o slavnostní ceremoniál. Proto ji vykonával příslušník šlechty, který dával pokyn k přinesení jídel a jejich servírování, dával také pokyny pomocným služebníkům. Z toho plyne že markrabě jistě měl i neurozené stolníky, starající se o jeho tabuli v den všední nebo tehdy, kdy to bylo potřeba. Stejně jako u mincmistra máme markraběcího stolníka doloženého až pro období vlády markraběte Jošta.

Číšník

Tím se dostáváme k poslednímu z pěti základních dvorských úřadů číšníkovi (*pincerna*). Dvorní šenk se stejně jako stolník transformoval v úřad prestižní a jeho držitel doléval markraběcí sklenici výhradně při dvorských slavnostech. Mimo to byl však dvorský číšník často pověřován dohledem nad sklepy a vinicemi náležejícím ke dvoru a také další podřízený personál.

⁹⁵ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 295-298.

Existoval však mimo číšnický úřad dvorský ještě i titul nejvyššího šenka (*supremus pincerna*), který nebyl dědičný jako tomu bylo v Čechách kde se také konstituoval, ale náleželo k němu markraběcí léno. To sestávalo z jednoho lánu v Předmostí, jednoho lánu v Radvanicích, dvora v Hodolanech s dvěma podsedy a mlýna u sv. Ondřeje na řece Bystřici se čtyřmi podsedy. Znovu jako u stolníka, máme doklady o číšníkovi až z dob panování prvního syna Jana Jindřicha Jošta.

Někdy je k stolníkovi a číšníkovi z logického hlediska řazen i dvorský úřad kráječe. Ten však není pro druhou polovinu 14. století na dvoře lucemburské sekundogenitury doložen.⁹⁶

Mistr kuchyně

Pokud zůstaneme u stravování markraběte, dokázala se šlechta uplatnit i v úřadu mistra kuchyně (*magister coquine*), jinak též nazývaný kuchmistr či představený kuchyně. Tomu náležel dohled nad provozem kuchyně, a hlavně nad financemi, kvůli kterým mu podléhal zřejmě i písař.⁹⁷ Z doby panování Jana Jindřicha známe dva mistry kuchyně. K roku 1354 můžeme číst o Hartungovi. Zřejmě se jedná o **Hartunga z Weitmile**, příslušníka rodu nižší šlechty pocházející ze severních Čech.⁹⁸ Vidíme, že markrabě Jan se tedy opakovaně obracel na příslušníky rodu z Weitmile, pokud k roku 1361 uvažujeme o Pešlinovi z Weitmile jako o markraběcím maršálkovi.⁹⁹

K roku 1361 se v brněnských zemských deskách připomíná Myslibor, mistr kuchyně markraběnky (*Magistro coquine domine Marchionisse*).¹⁰⁰ František Černý na základě dalších dvou deskových záznamů uvádí, že se jedná o **Myslibora z Ostopovic**. Vidíme tedy, že tento úřad byl skutečně zastáván šlechtici, byť třeba z řad nižší šlechty.

K markraběcí kuchyni patří také kuchaři (*coquus*), kteří se objevují ve větší míře než mistři kuchyně. Ti se starali už přímo o přípravu pokrmu pro markraběte, kteří k sobě měli zřejmě další podřízený personál. Nicméně se v tomto případě nejednalo o příslušníky šlechty, byť pro období panování Jana Jindřicha známe dva kuchaře jménem. Byli jimi **Smolek** v letech 1365-1375 a **Pešek** v roce 1375.

⁹⁶ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 300-301.

⁹⁷ HLAVÁČEK, I.: *Brünn als Residenz*, s. 389.

⁹⁸ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 301.

⁹⁹ PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 267.

¹⁰⁰ ZDB IV, s. 45, č. 3.

Lovčí

Další z úřadů spjatých se dvorem byl bezesporu lovčí. Ten se staral o markraběcí lesy a tamní zvířectvo, které výlučně patřilo markraběti, a jeho lov byl ve středověku vyhledávanou kratochvílí, která nejednoho panovníka stála život či nepříjemné zranění. Lovčího Jana Jindřicha však neznáme. V době svého pobývání v Tyrolsku byl Jan Jindřich kritizován, že se místo panování věnuje raději lovu. Z toho můžeme usuzovat, že lov byl jeho vyhledávanou kratochvílí. Nicméně k této kritice musíme přistupovat obezřetně, neboť je založena na snaze vypudit mladého Lucemburka z manželství s Markétou Maultasch a také ze země, k čemuž nakonec došlo.

Špilberský purkrabí

Důležitým úřadem na dvoře moravského markraběte byl špilberský purkrabí už z toho důvodu, že na hrabě Špilberku vypínajícím se nad městem často markraběcí dvůr v čele s markrabětem dlel. Výběr osoby hodné tohoto úřadu byl tedy zvláště důležitý. Zároveň není doloženo, že by jakýkoliv špilberský purkrabí zakoupil či vlastnil dům ve městě Brně. Jeho přítomnost byla vázána na hrad, jehož byl nejvyšším velitelem v případě válečného ohrožení. V případě nepřítomnosti markraběte pak na purkrabího přecházely pravomoci nad dvorskou čeledí, správa zemědělských statků a majetků příslušejících k hradu a vedení hospodářské agendy s tím spojené.¹⁰¹

Bohužel špilberských purkrabí pro období od roku 1350 do roku 1375 mnoho doložených neznáme. Pouze k roku 1370 máme záznam z otevření brněnských zemských desk, na kterém se s titulem špilberského purkrabí objevuje jistý **Doubek** (*Dubkonis Burggrauj in Spilberch*).¹⁰² Více informací o něm bohužel nemáme.

Dozvídáme se ale i o nižších vojenských velitelích než jen o hlavním veliteli v osobě purkrabího. Můžeme se k nim dostat přes jejich vlastnictví domu ve městě kdy se často titulují z Hradu (*de Castro*). Takto můžeme najít dům **Zdeňka z Hradu** na brněnském Horním náměstí v roce 1365. V ulici Švábské pak měl dva domky **Lukáš z Hradu**.¹⁰³

Veveřský purkrabí

Jak již bylo zmíněno výše, další rezidencí markraběcího dvora byl hrad Veverí obklopený lesy, kam zajížděl markrabě k odpočinku či případnému lovu. Jako možný purkrabí je na listině z 29. prosince roku 1354 uveden jistý **Jakub** nyní provinciál na Veverí (*Jacobo protunc*

¹⁰¹ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*. s. 302.

¹⁰² ZDB V, s. 85, č. 295.

¹⁰³ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*. s. 307.

prouinciali in Eychorns).¹⁰⁴ Označení úřadu jako provinciál tedy provinciální úředník souvisí se soudní pravomocí, která se vztahuje na hrad i jeho okolí. Tato pravomoc souvisí s purkrabským úřadem, který je stanoven již Statuty Konráda Oty z roku 1222 a který se v polovině 14. století transformoval do menšího úřadu. Můžeme tedy tento titul vnímat jen jako jiné označení téhož. Další zmínky o Jakubovi nemáme. Zato můžeme při otevření brněnských zemských desk v srpnu roku 1360 v přítomnosti markraběte číst o jiném veveřském purkrabím, tentokrát se jménem **Jan** (*Johannes Burggrauus in Eychorn*).¹⁰⁵ Jménem známe i jeho manželku Annu z o něco pozdějšího deskového zápisu, kdy Zdislav z Šelmberka prodává Janovi a jeho manželce majetky ve vsích Branškov a Deblín. Tentokrát je zde purkrabí uveden jako Ješek (*Jesconi Burggrauio in Aychorn*).¹⁰⁶

Dvořané

Mimo lidi zastávající nějaký úřad, vyskytovaly se u dvora i další osoby konající nějakou službu. Jednalo se o osoby nesvobodné nebo i o nižší šlechtice, kteří byli markraběcími many a z tohoto titulu se mohli u dvora zdržovat a budovat zde svou kariéru, která by jim zajistila vyšší pozici na společenském žebříčku nebo přinesla významnější majetkovou držbu. Markraběcím leníkům se pak budeme věnovat ve zvláštní kapitole. Startovní pozici k posunu byl pak zisk nějakého úřadu či nemovitosti v Brně. I brněnští měšťané totiž měli u dvora své místo, a službou panovníkovi si zajistili majetkový a sociální vzestup, buď v rámci města Brna až na úroveň specifické vrstvy městského patriciátu, anebo se měšťané mohli takto vmísit mezi zemskou šlechtu. Tito jsou pak v pramenech označováni jako *commensalis*, *curialis*, *curiensis*, *hofgesinde* či *familiaris*. Nižší šlechtic **Vojtěch z Malíkova** je k roku 1370 označován právě jako *Woyczechius de Malikein curiensis*. Stejně jako on je označen i jistý **Běla. Majnuš z Mlékovic** je pak v roce 1365 označen jako *curialis*.¹⁰⁷

¹⁰⁴ CDM VIII, s. 231-232, č. 285; Další podrobnosti o hradu Veveří ve vztahu k Janu Jindřichovi viz FLODROVÁ, Milena: *Hrad Veveří vypráví*. Brno 2002, s. 35-37.

¹⁰⁵ ZDB III, s. 39-40, č. 466.

¹⁰⁶ ZDB III, s. 42, č. 559.

¹⁰⁷ BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*. s. 303-304.

4. Úředníci zemských soudů za vlády markraběte Jana Jindřicha

Jak již bylo řečeno výše měl markrabě kromě svých dvorských úředníků k ruce poradní orgán zvaný markraběcí rada. V ní sdružoval přední šlechtice země, kteří často vykonávali i vysoké zemské úřady. V této kapitole bude věnována pozornost úřadům a jejich držitelům na zemských soudech, potažmo sněmech.

Jedním z hlavních orgánů, kde se šlechta uplatňovala při správě země byla oblast soudnictví. Statuta Konráda Oty, potvrzená v roce 1222 králem Přemyslem Otakarem I. ustanovují čtyři soudní úředníky. Kastelána (*castellanus*), který byl přítomen soudu spolu s dalšími šlechtici, soudce (*iudex*) soudícím soudní spory, vilika (*villicus*) jenž soudil nesvobodné osoby, a komorníka (*camerarius*) pohánějícího strany sporu k soudu a vybírajícího pokuty. Toto platí zvláště pro moravské prostředí, kdy se soudy, běžně nazývané cúdy, odbývaly v centrech jejich provincií. O zemských soudech na Moravě se v první polovině 13. století dále nehovoří. To, že se konaly můžeme vytušit z titulací ve svědečných řadách listin. Pro druhou polovinu 13. a první polovinu 14. století o nich máme již četná svědectví. Nicméně nám dohromady splývají vilikův soud, tedy výkon trestního práva z pověření panovníka označovaný jako poprava a soud soudce, jenž rozhodoval majetkové záležitosti šlechty na základě soukromé žaloby. Na obou se soudí podle zemského zvykového práva (*ius terre, ius provinciale, ius commune*), proto pro oba platí označení *iudicium provinciale* či *iudicium terre*. Na trestních soudech, odbývajících se pod širým nebem, mohou soudit již zmínění vilikové, královští purkrabí, lovčí, vilikové úředníků či soudce cúdař. Šlechtické soudy jsou ve 13. století konány na královských hradech v Olomouci, v Brně na Špilberku, dále také na Cvilíně a v Hradci nad Moravicí, či v budově dominikánského kláštera nebo olomoucké či brněnské kapituly.

Můžeme se domnívat, že především královské hrady sloužily pro zasedání šlechtických soudů i ve 14. století. Jan Jindřich v listině ze 6. prosince 1351 výslovně ustavuje soudy *in Olomucz, in Aichorns, in Snoym in Silberch, in Bysencz, in Göding, in Buchlov et in Prerowia castrorum purchrauiis ceterisque iusticiariis ac prouincialibus per nostrum marchionatum constitutis*.¹⁰⁸ Roku 1363 byl soud z Bzence přesunut do Uherského Hradiště, a je jisté, že šlechtický soud zasedal také v Jemnici, Jihlavě a některých dalších místech patřících do markraběcí domény. Na počátku 14. století se ze zemských soudů vytrácejí dva úřady, stanovené statuty Konráda Oty. Je to vilik (provinciální rychtář), jemuž však zůstává soudní pravomoc nad neprivilegovanými poddanými a purkrabí, jenž vykonává symbolické a výkonné

¹⁰⁸ CDM VIII, s. 96, č. 130.

úkony. Patrné je to ze zápisu zahájení soudů v zemských deskách, kdy jsou zapsáni purkrabí zcela výjimečně a vilikové pak už vůbec.

Do popředí se tak dostává soudce a komorník. Soudce byl už od 12. století znalcem a strážcem práva a také precedentů, ve kterých se ani sám panovník neorientoval. Soudce vynášel vlastními ústy rozsudek, proto byl jeho hlas nejdůležitější. Komorník zřejmě zastupoval často nepřítomného panovníka a se svými podřízenými odpovídal za doručení púhonů, čímž supluje panovníkovu moc. Do komorníkových rukou plynuly soudní pokuty, neboť právě on byl správcem panovníkovi komory, tedy jeho příjmů. Z toho důvodu byl logickým zástupcem panovníkových zájmů na zasedání soudu. V průběhu 13. století místo komorníka zastupoval stále více zájmy panovníka podkomoří. Zároveň stoupala i důležitost šlechtického soudu. Z těchto dvou důvodů se mění náplň komorníkovy úřadu. Ve 14. století se společně se soudcem (cúdařem) a nově i písařem stává jasným reprezentantem soudu a rodící se šlechtické obce. Je tedy patrná jejich vazba na panovníka, se kterým musel být zcela jistě ve styku, neboť ten na zasedání soudu zajížděl, popřípadě jako tomu bylo u Špilberka se konají v blízkém prostředí jeho rezidence. Otázkou však je, zda se dají pokládat za součást dvora, přihlédneme-li k tomu, že se na něm museli zcela jistě vyskytovat.

Libor Jan uvádí, že tzv. *kolokvia* se odbyvala v českém prostředí už v 11. a 12. století. Ta měla dvě funkce. Soudní v oblasti majetkoprávní a hlavně poradní, ať už se jednalo o nástupnictví panovníka, vyhlášení daní, přípravu války, změny na biskupském stolci či vypořádání se s domácími zrádci. Z toho důvodu panovník považoval soudy za svůj rozšířený dvůr a upřednostňoval jednání, jež se týkala jeho osoby. Jednalo se tedy o jeho mocenský nástroj k prosazování opatření. Při této příležitosti se jednalo také o záležitostech těch, kteří se kolokvia zúčastnili. Ti také dbali o to, aby panovník dodržoval právní řád v zemi. Postupem času se ale oddělovala soudní agenda od agendy sněmovní. Utvořilo se úzké společenství, jež bylo nezávislé na širším shromáždění, a které získalo pevné personální složení. Takto se později vyvinul zemský soud, jenž byl nejvyšší soudní instancí v zemi a přispíval k udržení feudálního pořádku.¹⁰⁹

Na Moravě se pak odbyvají zemské soudy ve třech bývalých údělných centrech v Olomouci, Brně a Znojmě. Soudní pravomoc byla tedy přenesena na údělná knížata, a k nim příslušné čtyři úředníky, kteří byli ustanoveni Konrádovými statuty. Tím byl soud automaticky svázán s kurií, chcete-li se dvorem. Nicméně politická situace na Moravě nebyla vždy stabilní a docházelo k mnoha zvratům, což si vynutilo organizaci nějaké stálější instituce, která by byla

¹⁰⁹ JAN, Libor: *Vznik zemského soudu*, s. 33-37, 128-134.

schopná přečkat tyto nestabilní časy a časté změny na postech moravských úředníků. Přidružily se tak i další soudy v dalších provinciích Holasicku, Bítovsku, Břeclavsku a Přerovsku. Soubor úředníků však nebyl vždy úplný, hlavní tři soudy v centrech údělů si totiž chtěli udržet vliv a vázaly k sobě tyto nově utvořené soudy, třeba i zastáváním jejich úřadů vlastními úředníky. Na soudech se řešily výhradně záležitosti šlechty. Těmi byli dary církevním institucím, prodeje majetku, majetkové spory, soukromé žaloby. Trojjedinost soudů v bývalých centrech údělů souvisí i s vnímáním soudů jako zemských. I když se tyto soudy odbývaly pouze v jednom ze tří center, platily pro celou Moravu. Libor Jan srovnává toto myšlení Moravanů s církevním učením o Božské trojici. Tak jako každá božská osoba byla Bohem, tak i každý úděl byl Moravou. Ve čtrnáctém století už se toto údělné vnímání vytrácí i u šlechty samotné, a označuje se jako moravská zemská šlechta tedy jedna šlechtická obec.

Podle zemských desk, které se vážou k zemským soudům víme, že se jednalo o záležitostech olomouckých, brněnských, znojemských, jemnických a jihlavských. Nedá se však vyčíst, kde se o záležitostech těchto provincií či okresů jednalo. Dá se předpokládat, že o olomouckých záležitostech, které postihuje i olomoucká řada zemských desk se jednalo v Olomouci, zatímco o záležitostech ostatních provincií se zřejmě jednalo v Brně, neboť jsou zápisy vedeny v brněnské řadě zemských desk. Libor Jan však připouští existenci tzv. menších soudů i po roce 1348 v centrech jihomoravských provincií, tedy právě ve Znojmě, Jemnici a Jihlavě. Připouští, že se mezi lety 1353-1371 zapisovalo podle těchto provincií do brněnských zemských desk, což v nich také vidíme. V roce 1366 se hovoří o komorníkovi a soudci všech těchto soudů jimiž byli ale pouze dvě osoby, Vilém z Kunštátu a Frank z Poměnic/z Kunovic.¹¹⁰ Menší soudy odráží praxi velkých soudů v Olomouci a Brně. Někdy, jako tomu bylo například u znojemského byl tento úřad sloučen s úřadem komorníka brněnského. Řeší se zde pravděpodobně i stejná agenda, týkající se majetků šlechty, ne trestní soudnictví, jenž bylo odbýváno i mimo centra provincií. Jen málokdy se však dovídáme o konkrétních úřednících zasedajících na těchto soudech. Menší soudy mohly být konány i v Brně a Olomouci vedle tzv. velkých soudů. Vidíme to například v deskovém zápisu z 24. června roku 1356, kde je kromě komorníka Jana z Kravař, soudce Herše z Lelekovic zmíněn i *Jessuthorio* (Ješek) *subcamerario*, *Laurencio* (Vavřinec) *subsudario* a *Theodrico* (Dětřich) *vicepurchraui*.¹¹¹ Vzácná je i zmínka dotvrzující zemský soud v Přerově. Nicméně postupem času se velké soudy

¹¹⁰ ZDB IV, s. 64, č. 389 (Vilém z Kunštátu a Boleradic – *supremo camerario sude Brvnnensis, Snoymensis Jemnicensis et Iglaiensis districtuum*, Frank z Poměnic – *Czudario predictorum districtuum*) a ZDB IV, s. 67, č. 441 (Vilém z Kunštátu a Boleradic – *Camerario Frank z Poměnic – Sudario Brvnnensis Znoymensis Jemnicensis et Iglaiensis districtuum*).

¹¹¹ ZDO I, s. 23, č. 466.

odbývají pouze v Olomouci a střídavě v Brně a Znojmě. Poslední jmenované se však časem také vytrácí a ustalují se dvě zemská soudní centra.¹¹²

Šlechtické soudy zasedly jen tehdy, když se shromáždila šlechtická obec, což se dělo několikrát do roka. Podle záznamů v zemských deskách se tak dělo po začátku roku od ledna do dubna a v polovině od června až po září. Záleželo zřejmě na tom, jaké vnější faktory ovlivnily možnost setkání předních šlechtických rodů. Začínalo se zpravidla, které však bývalo občas porušeno, soudem v Olomouci, který vyhlásil panovník, a na kterém byl vyhlášen termín brněnského soudu, konajícího se pár dní po něm. Z pozdějších zpráv víme, že termíny zahájení olomouckých zemských soudů byly pevně stanoveny na svátek Zjevení Páně 6. ledna, a svátek sv. Jana Křtitele 24. června.¹¹³ Jak moc bylo toto ustavení dodržováno lze pozorovat z přiložené tabulky. Zemské soudy se konaly tedy v ideálním případě čtyřikrát ročně. Takto úplná zasedání se uskutečnila pouze v letech 1353, 1358 a v poněkud posunutých termínech v roce 1368. Nelze však hovořit o dvou zemských soudech, neboť oba soudy vystupují jako jeden zemský soud, akorát zasedají na jiném místě.

¹¹² JAN, L.: *Vznik zemského soudu*. s. 123-127.

¹¹³ JANIŠ, D.: *Zemské soudnictví*. s. 243.

Tabulka 2: Seznam zasedání zemských soudů od znovuoobnovení zemských desek Karlem IV. po konec vlády Jana Jindřicha¹¹⁴

Rok zasedání	Olomouc	Brno	Rok zasedání	Olomouc	Brno
1348	X	X	1362	X	X
	26. června	1. srpna		X	X
1349	7. února	16. ledna	1363	X	X
	27. června	X		X	X
1350	X	X	1364	X	17. ledna
	31. června	7. srpna		X	X
1351	19. března	X	1365	X	17. ledna
	25. června	2. července		24. června	4. července
1352	X	X	1366	22. června	16. ledna
	X	X		23. září	10. července
1353	12. ledna	18. ledna	1367	X	X
	29. června	6. července		X	X
1354	X	X	1368	8. ledna	14. ledna
	X	4. července		X	
1355	10. ledna	18. ledna	1369	X	X
	24. června	X		X	6. července
1356	6. ledna	17. ledna	1370	X	31. ledna
	24. června	X		X	X
1357	X	X	1371	11. ledna	24. března
	X	X		X	X
1358	6. ledna	20. ledna	1372	X	X
	24. června	29. června		X	2. července
1359	X	X	1373	X	X
	30. června	X		25. června	1. července
1360	X	X	1374	7. ledna	13. ledna
	30. června	2. srpna		X	X
1361	X	17. ledna	1375	X	X
	X	X		X	14. října

¹¹⁴ Viz deskové záznamy ze zasedání zemských soudů.

Zemské soudy mají také různá pojmenování. V časech vlády markraběte Jana Jindřicha, se jedná nejčastěji, téměř ve všech případech, o *colloquio* (rozmluva, porada, úmluva). V menší míře je pak dodáváno *generale*, což naznačuje působnost pro celou Moravu. Libor Jan pro starší období spojuje toto označení s pověřením panovníka, na něž se předsedající soudu odvolává.¹¹⁵ Po polovině 14. století ale vidíme, že toto označení neplatí výlučně v případech, kdy se markrabě jednání účastní, nebo je přímo určen jeho zástupce. Pokud je markrabec pověřenec jednání soudu účasten, vyskytuje se formulace *ex consensu Serenissimi Principis et domini domini Johannis Marchionis Moraviae* a často je také zmíněn konkrétní zástupce jednající ve jménu markraběte, pokud není on sám přítomen. Pokud je někdo přítomen z pověření markraběte objevuje se také označení *ex mandato*, nebo *ex parte domini Marchionis*. Pro shromáždění se objevuje také označení *colloquio dominorum* zdůrazňující šlechtický ráz soudu. Občas se objevuje i neurčitý výraz *coram nobilibus viris*. Z toho mimo jiné plyne i určitá sněmovní část zasedání zemských soudů, jako tomu bylo v 11. a 12. století, nicméně pro námi sledovanou dobu o těchto přidružených jednáních mnoho nevíme, dají se však předpokládat.

Jan Lucemburský, který dosáhl trůnu českého krále dobytím Prahy v zimě 1310, musel respektovat mocensko-politické a právní struktury Moravského markrabství. Nositelem zemské svrchovanosti byla zemská šlechta, která si na něm vynutila určitá privilegia a tzv. inaugurační diplomy. Ty se na Moravě na rozdíl od Čech dochovaly a svědčí o sebevědomí zemské šlechtické obce, která získala potvrzení sebou nárokováných práv v listinné formě, jenž jim byla do budoucna opakovaně potvrzována. Zvláště důležitý pak byl závazek panovníka neobsazovat zemské úřady nikým jiným než zástupcem domácí šlechty. Takto získala na Moravě rozhodující politickou moc úzká skupina nejvýznamnějších rodů, která se koncem století mění v panský stav. K této skupině náleželo přibližně 20-25 rodů. Nejvýznamnější z nich byli páni z Kunštátu, ze Šternberka, z Lomnice, z Kravař, z Cimburka, z Bítova, z Boskovic a z Lipé. Jejich členové, jak uvidíme dále, se pravidelně ujímají zemských úřadů nebo jsou alespoň přisedícími zemských soudů, jenž mají rozhodující úlohu při rozhodování, čili nalézání práva. První polovina 14. století je dobou přerodu moravského zemského soudnictví do jeho vrcholně středověké podoby. Správní systém několika provincií ustavený v první polovině 13. století se mění na duální správně soudní soustavu vázanou na tradiční zemská centra Olomouc a Brno. Zde se konaly řádné zemské soudy označované jako *cúdy*.

K olomoucké provincii se v průběhu první poloviny 14. století přičlenily provincie přerovská a břeclavská. Z toho důvodu se olomoučtí komorníci označují jako nejvyšší

¹¹⁵ JAN, L.: *Vznik zemského soudu* s. 146.

(*summus/supremus camerarius*). V brněnské provincii byl vývoj složitější. Dokládá to proces sjednocování úřadů brněnského a znojemského komorníka, který byl již v polovině 14. století završen. Objevují se však nadále úředníci soudů spadajících pod brněnský zemský soud a také vedeny samostatné vklady zápisů. Řádné zemské soudy označované jako *iudicium provinciale* či *landgericht*, se kromě hlavních center, jimiž byli Olomouc, Brno a Znojmo odbývaly i na dalších místech, a to ve městech kde byl přítomen zeměpanský hrad – Bzenec, Přerov, Opava, Ivančice, a snad i v Telči a Hodoníně nebo přímo na zeměpanských hradech – Brumov, Lukov a Veveří.¹¹⁶

Karel IV., jenž znal Moravu ze svého markraběcího působení v letech 1334-1346, provedl už v době svého kralování v Českém království roku 1348 reformu a reorganizaci soudnictví na Moravě. Nařídil znovu vést zemské desky, které už měly na Moravě svou tradici. Z toho důvodu zavedl i úřad nejvyššího písaře, jenž majetkové změny řádně ohlášené na zasedání zemského soudu zapisoval. Díky tomu máme více dokladů o konání zemského soudu a sněmu a jeho účastnících, není to však tak, že by zemský soud do Karlovy reformy nezasedal. Král Karel určil podle českého vzoru i úřady komorníka a soudce, čímž ukončil svévoli moravských komorníků uzurpovat si soudní pravomoc a její výkon pro svoji osobu. Tento jeho státoprávní počín znamená pevnější nastavení právního řádu středověké Moravy, základní kámen stavovského státoprávního pojetí, ale také jasně svědčí o růstu sebevědomí šlechtické obce. Jasně je to vidět právě u úřadů komorníka a soudce, kteří nejsou v takové míře závislí na panovníkovi, jako tomu bylo v předcházejících stoletích.¹¹⁷

Dlužno dodat, že právo obsazovat zemské úřady má panovník, v našem případě moravský markrabě. Je to patrné ze třetí a poslední závěti Jana Jindřicha, kdy svému synovi Joštovi svěřil vrchní správu nad Moravou po své smrti a z toho plynoucí pravomoc obsazovat úřady *iudicium provinciale seu poprawam, camerariatus et czudas et alia officia singula, ad jus terre pertinencia*.¹¹⁸ Úloha markraběte na zemském soudu pak spočívá v garanci celého systému a zřejmě i rozhodujícího slova. Dá se však předpokládat, že markrabě do průběhu jednání nijak zvláště nezasahoval. Ne vždy se také jednání účastnil. V deskových formulacích se občas objevuje, že se soudní jednání koná z popudu markraběte. Na jiných zasedáních se pak nechává zastupovat nebo o jeho úloze a přítomnosti nemáme žádnou zmínku. Agendou zemských soudů za vlády Jana Jindřicha pak byly výhradně šlechtické záležitosti, ze zápisů zemských desk

¹¹⁶ JANIŠ, D.: *Zemské soudnictví*. s. 206-208, 212-213, 231 a 240.

¹¹⁷ JANIŠ, D.: *Zemské soudnictví*. s. 239.

¹¹⁸ CDM X, s. 137-142, č. 118.

můžeme vyjmenovat záležitosti týkající se prodeje a koupě statků, uzavírání spolků, zřizování věn, sirotčí záležitosti a ojediněle i záležitosti trestní.¹¹⁹

Olomoucký komorník

První zápis olomouckých zemských desek logicky popisuje zasedání prvního zemského soudu, jenž zemské desky otevírá k zápisům, a který se koná z popudu krále Karla IV.¹²⁰ V pozici komorníka čteme o **Janu z Kravař**. Jednání je přítomen i Gerhard z Kunštátu, který je titulován jako komorník brněnského soudu a jeho jméno je uvedeno hned za Janovým, s přípisem platným zvlášť pro oba *summis Camerarijs Olomucij et Brvnne*. To potvrzuje i záznam z prvního zasedání tentokrát brněnského zemského soudu po reformě Karla IV., na kterém je rovněž Gerhard z Kunštátu uveden jako komorník.¹²¹ Z tohoto titulu zřejmě zajíždí i do Olomouce, kde je zemský soud v tomto případě odbýván půl roku po tom brněnském a zřejmě tedy předává své zkušenosti s komornickým úřadem Janu z Kravař. O soudci prvního olomouckého zemského soudu žádnou zmínku nemáme.¹²² Gerhard z Kunštátu je v lednu roku 1349 na brněnském zemském soudu uveden znovu jako komorník.¹²³ Je zároveň přítomen i dalším dvěma olomouckým soudům drženým v roce 1349, zřejmě tedy pomáhal Janu z Kravař v obou pionýrských letech obnoveného zemského soudu.¹²⁴ Svého svěřence zaučil zřejmě dobře, neboť na další dva roky jej dokonce Jan z Kravař nahradil v pozici brněnského komorníka.¹²⁵ Osvědčil se natolik, že úřad komorníka olomouckého soudu vykonával až do roku 1368, od roku 1358 je pak často také nazývaný jako nejvyšší komorník, měl tedy pravomoc i na tzv. menších soudech spadajících pod Olomouc.¹²⁶ Rod zavinuté střely pánů z Kravař, zřejmě i díky dobrým vzájemným vztahům s markrabětem, úřad olomouckého komorníka udržel, neboť do konce života markraběte Jana Jindřicha jej vykonával Janův synovec **Beneš z Kravař a ze Strážnice**, titulovaný také jako nejvyšší komorník. První záznam o něm máme z ledna roku 1368, další poté z let 1371, 1373 a 1374.¹²⁷

¹¹⁹ JANIŠ, D.: *Zemské soudnictví*. s. 231 a 243-244.

¹²⁰ ZDO I, s. 1, č. 1

¹²¹ ZDB I, s. 1, č. 1.

¹²² ZDO I, s. 3, č. 46.

¹²³ ZDB I, s. 2, č. 13.

¹²⁴ ZDO I, s. 5, č. 113; ZDO I, s. 7, č. 150.

¹²⁵ ZDB I, s. 10-11, č. 194; ZDB II, s. 14, č. 1.

¹²⁶ ZDO I, s. 3, č. 46; ZDO I, s. 5, č. 113; ZDO I, s. 7, č. 150; ZDO I, s. 8, č. 181; ZDO I, s. 10, č. 222; ZDO I, s. 11, č. 245; ZDO I, s. 14, č. 295; ZDO I, s. 16, č. 329; ZDO I, s. 20, č. 388; ZDO I, s. 22, č. 433; ZDO I, s. 23, č. 466; ZDO I, s. 24, č. 492; ZDO I, s. 28, č. 560 pouze uvedeno jeho křestní jméno a úřad; ZDO I, s. 28, č. 561 bez uvedení úřadu; ZDO I, s. 31, č. 612; ZDO I, s. 34, č. 686; ZDO I, s. 39, č. 783; ZDO I, s. 46, č. 943; ZDO I, s. 46, č. 946; ZDO I, s. 47, č. 954.

¹²⁷ ZDO I, s. 47, č. 954; ZDO II, s. 59, č. 1; ZDO II, s. 68, č. 202; ZDO II, s. 80-81, č. 442.

Olomoucký sudí

Jak již bylo řečeno, olomoucký sudí není na první olomouckém zasedání výslovně zmíněn.¹²⁸ Prvnímu zasedání je přítomen Štěpán ze Šternberka, není však uvedena jeho role u soudu. Nicméně se zástupci rodu Šternberků poté objevují u olomouckého zemského soudu nepřetržitě do roku 1358. Po desetileté přestávce se od roku 1368 znovu objevují na všech zemských soudech až do smrti markraběte Jana Jindřicha.¹²⁹ Dalšími Šternberky, kteří se u zemského soudu objevili byli Jaroslav, Matouš a bratři Zdeněk, Jan a Petr. To svědčí o tom, že Šternberkové byli předním rodem na Moravě a v olomoucké provincii, a také o možných stycích s markrabětem, se kterým se setkávali minimálně na půdě zemského soudu.

Úřad zemského soudce byl často obsazován příslušníky nižší šlechty, neboť stejně jako v počátcích zemské správy, byli soudcové odborníky na zemské právo.¹³⁰ Poprvé se u olomouckého zemského soudu objevuje sudí až na jeho druhém zasedání v létě roku 1349. Je jím **Hereš z Lelekovic** (někdy označovaný také jako Heřman).¹³¹ Podobně jako Jan z Kravař má ve svém úřadě dlouhou životnost. Vyrovnat se mu ale nedokázal. Naposledy je jako olomoucký sudí uveden roku 1358.¹³² Ve stejném roce se účastní i letního zasedání, ale není uveden jeho úřad.¹³³ Poté už o něm žádné další zmínky nemáme, můžeme tedy předpokládat, že úřad vykonával do své smrti. Nicméně i on předává svůj úřad jinému členovi svého rodu, konkrétně svému synovi, jehož zplodil se svou manželkou Eliškou a kterým byl **Bušek z Lelekovic**. Ten ve funkci olomouckého sudího zůstává po sedm let do roku 1365.¹³⁴ V roce 1366, kdy se netypicky objevují dvě olomoucká zasedání okolo poloviny roku, tedy 22. června a 23. září, už je olomouckým soudcem **Jaroslav z Knínic a Lamberka**. Ten se dokonce tituluje jako nejvyšší olomoucký sudí (*supremum Czudarium Olomucensem*). Ve svém úřadě zůstává do smrti markraběte Jana Jindřicha.¹³⁵ O svázanosti jeho osoby s osobou markraběte není

¹²⁸ ZDO I, s. 1, č. 1.

¹²⁹ ZDO I, s. 3, č. 46; ZDO I, s. 5, č. 113; ZDO I, s. 7, č. 150; ZDO I, s. 8, č. 181; ZDO I, s. 10, č. 222; ZDO I, s. 11, č. 245; ZDO I, s. 14, č. 295; ZDO I, s. 16, č. 329; ZDO I, s. 20, č. 388; ZDO I, s. 22, č. 433; ZDO I, s. 23, č. 466; ZDO I, s. 24, č. 492; ZDO I, s. 28, č. 560; ZDO I, s. 28, č. 561; ZDO II, s. 59, č. 1; ZDO II, s. 68, č. 202; ZDO II, s. 80-81, č. 442.

¹³⁰ JANIŠ, D.: *Zemské soudnictví*. s. 239.

¹³¹ ZDO I, s. 3, č. 46.

¹³² ZDO I, s. 3, č. 46; ZDO I, s. 5, č. 113; ZDO I, s. 7, č. 150; ZDO I, s. 8, č. 181; ZDO I, s. 10, č. 222; ZDO I, s. 11, č. 245; ZDO I, s. 14, č. 295; ZDO I, s. 16, č. 329; ZDO I, s. 20, č. 388; ZDO I, s. 22, č. 433; ZDO I, s. 23, č. 466; ZDO I, s. 24, č. 492; ZDO I, s. 28, č. 560

¹³³ ZDI I, s. 28, č. 561.

¹³⁴ ZDO I, s. 31, č. 612; ZDO I, s. 34, č. 686; ZDO I, s. 39, č. 783.

¹³⁵ ZDO I, s. 46, č. 943; ZDO I, s. 46, č. 946; ZDO I, s. 47, č. 954; ZDO II, s. 59, č. 1; ZDO II, s. 68, č. 202
neuveden úřad, nicméně je na pozici mezi komorníkem a písařem, je tedy jasné že držel úřad soudce tak jako předtím, tak i v roce poté; ZDO II, s. 80-81, č. 442.

pochyb, neboť Jaroslav byl od roku 1368 markraběcím hofmistrem. Vidíme tedy jasný průnik zemské správy a markraběcí kurie. Zřejmě právě z titulu markraběcího hofmistra byl přítomen i zasedání brněnského zemského soudu v roce 1368, kde pravděpodobně hájil markraběcí zájmy, což toto pouto dále více potvrzuje.¹³⁶ Je zde dokonce uveden jako *Magister Curiae*, tedy markraběcí komorník. Znovu, už ale bez úřadu je v Brně přítomen i v roce 1373 a 1374.¹³⁷

Brněnský komorník

Jak již bylo naznačeno výše, prvním brněnským komorníkem brněnského zemského soudu po jeho reformě provedené Karlem IV. byl **Gerhard z Kunštátu**.¹³⁸ V úřadě poté vydržel už jen rok, naposledy je zmíněn jako brněnský komorník v lednu 1349.¹³⁹ Po nástupu markraběte Jana Jindřicha se tohoto brněnského úřadu ujímá **Jan z Kravař**, toho času zároveň i olomoucký komorník.¹⁴⁰ Po jeho dvouletém působení jej v roce 1353 střídá **Jan z Boskovic a Lažan**, jenž v úřadu setrval úctyhodných sedm let do roku 1360.¹⁴¹ V roce 1361, se začátkem čtvrté řady brněnských zemských desk, se připomíná opět příslušník rodu z Kunštátu **Vilém z Kunštátu a Boleradic**, který je v následujícím roce 1362 titulován jako nejvyšší komorník (*Supremum Camerarium*).¹⁴² Z deskového záznamu z roku 1362 čteme, že brněnský komorník byl zároveň komorníkem menších soudů ve Znojmě.¹⁴³ Vilém už pouze s titulací komorníka u brněnského soudu zasedá v roce 1364 a dvakrát v roce 1365.¹⁴⁴ V roce 1366 na předposledním zasedání brněnského soudu, kde byl Vilém v pozici komorníka, znovu čteme, že se tento jeho úřad vztahoval i na znojemskou provincii, a nejen to, ale dokonce i na jemnickou a jihlavskou (*supremo camerario sude Brvnennsis, Snoymensis Jemprnicensis et Iglauiensis districtuum*).¹⁴⁵ Vidíme že úředníci zemských soudů opravdu drželi zároveň úřady na tzv. menších provinciálních soudech, řešících šlechtické záležitosti. Naposledy se Vilém jako brněnský komorník objevuje na červencovém zasedání soudu v roce 1366.¹⁴⁶

Rovnou s titulací nejvyšší brněnský komorník (*Supremi Camerarij Zude Brunensis*) jej střídá **Matouš ze Šternberka**. Ten se objevuje poprvé s lednovým zasedáním v roce 1368 a

¹³⁶ ZDB V, s. 79, č. 156.

¹³⁷ ZDB VI, s. 101-102, č. 5; ZDB V, s. 110, č. 167.

¹³⁸ ZDB I, s. 1, č. 1.

¹³⁹ ZDB I, s. 2, č. 13.

¹⁴⁰ ZDB I, s. 10-11, č. 194; ZDB II, s. 13, č. 1; o jeho olomouckém působení viz v této kapitole výše.

¹⁴¹ ZDB II, s. 16, č. 60; ZDB III, s. 21, č. 1; ZDB III, s. 23, č. 50; ZDB III, s. 24, č. 63; ZDB III, s. 26, č. 117; ZDB III, s. 29, č. 193; ZDB III, s. 33, č. 344; ZDB III, s. 39, č. 466.

¹⁴² ZDB IV, s. 45, č. 1.

¹⁴³ ZDB IV, s. 48, č. 77.

¹⁴⁴ ZDB IV, s. 49, č. 82; ZDB IV, s. 53, č. 157; ZDB IV, s. 61, č. 340.

¹⁴⁵ ZDB IV, s. 64, č. 389.

¹⁴⁶ ZDB IV, s. 67, č. 441.

naposledy jej v úřadě vidíme v roce 1371.¹⁴⁷ Otázkou je, kdo vykonával tento úřad v roce 1372, kdy máme zmínku, že se zemský soud konal, ale nemáme žádné jméno jeho účastníků.¹⁴⁸ Nabízí se hned dvě možnosti. Buď jím stále byl dosavadní komorník Matouš ze Šternberka, nebo tento úřad předal svému příbuznému **Janu ze Šternberka, jinak z Lukova**. Já osobně se přikláním na stranu Matouše ze Šternberka, neboť Jan Ješek se ve svém úřadě objevuje až s šestým dílem brněnské řady zemských desek, což jak jsme viděli i u Viléma z Kunštátu a Boleradic mohlo znamenat i výměnu zemských úředníků. Jisté je, že Jan Ješek ze Šternberka a Lukova zastává úřad nejvyššího komorníka brněnského soudu (*Czude Brunensis camerarium supremum*) od roku 1373 až do smrti Jana Jindřicha.¹⁴⁹

Brněnský sudí

Prvním sudím brněnského zemského soudu byl **Dětrich ze Špránku**, který měl ve svém úřadě delší životnost než komorník Gerhard z Kunštátu. Přechal totiž nástup markraběte Jana Jindřicha ke konci roku 1349. V deskovém zápise z července 1351 se vedle Dětricha objevují i Blud z Kralic jako znojemský sudí (*suda Znoymensis*) a Bohobud [z Dyjice] jemnický sudí (*suda Jemnycensis*).¹⁵⁰ Úřad nakonec držel sedm let v časovém rozmezí 1348-1355.¹⁵¹ Ve funkci jej vystřídal **Blud z Kralic**, který měl zkušenosti již ze znojenské provincie. Úřad držel ještě déle, a to celých deset let až do roku 1365.¹⁵² Pro červencové zasedání roku 1365 brněnského sudího nemáme zmíněného, ani Blud z Kralic se na něm nevyskytuje. Nicméně je zde přítomen Petr Hecht z Rosic, dvořan a zřejmě zástupce markraběte, jenž pravděpodobně dodal soudu punc úplnosti a ten tak mohl proběhnout.¹⁵³ V roce 1366 se situace dostává do normálu a v pozici brněnského sudího vidíme **Franka z Poměnic** (později titulovaný **z Kunovic**).¹⁵⁴ A nejen to, vedle komorníka Viléma z Kunštátu je uveden i jako sudí znojenské, jemnické a jihlavské provincie (*Wilhelmo de Chunstat Supremo Camerario Brvnnensis Snoymensis Jempnicensis et Iglauiensis districtuum, domino Francone do Pomenicz Supremo Czudario predictorum districtuum*). Situace se opakuje i na červencovém zasedání tohoto roku, kdy je znovu označen jako sudí všech těchto soudů jihomoravských provincií (*Sudario*

¹⁴⁷ ZDB V, s. 73, č. 1; ZDB V, s. 79, č. 156; ZDB V, s. 79, č. 161; ZDB V, s. 85, č. 295; ZDB V, s. 85, č. 297.

¹⁴⁸ ZDB V, s. 94, č. 492.

¹⁴⁹ ZDB VI, s. 101-102, č. 5; ZDB VI, s. 110, č. 167; ZDB V, s. 112, č. 220.

¹⁵⁰ ZDB I, s. 13, č. 1.

¹⁵¹ ZDB I, s. 1, č. 1; ZDB I, s. 2, č. 13; ZDB I, s. 10-11, č. 194; ZDB II, s. 13, č. 1; ZDB II, s. 16, č. 60; ZDB III, s. 21, č. 1; ZDB III, s. 23, č. 50; ZDB III, s. 24, č. 63.

¹⁵² ZDB IV, s. 45, č. 1; ZDB IV, s. 48, č. 77; ZDB IV, s. 48, č. 77, bez uvedení úřadu; ZDB IV, s. 53, č. 15.

¹⁵³ ZDB IV, s. 61, č. 340.

¹⁵⁴ ZDB IV, s. 64, č. 389.

Brvnnensis Znoymensis Jemprnicensis et Iglauensis districtuum).¹⁵⁵ Zásahu na tom má zřejmě pečlivost písaře Buzka, který oba zápisy do zemských desek vyhotovoval. Další zápis ze zasedání zemského soudu z ledna roku 1368 už vyhotovoval z pověření markraběte notář Frenclin, který naopak brněnského sudího vůbec neuvádí.¹⁵⁶ Frank z Kunovic je však jednání přítomen, a i později označen jako brněnský sudí, dá se tedy předpokládat, že tuto funkci zastával kontinuálně. Situace se opakuje i v dalším Frenclinově zápise, kde je znovu Frank z Kunovic přítomen bez připsaného úřadu.¹⁵⁷ Zápis ze zasedání v roce 1370 už zapisoval notář Jan, který uvádí Franka z Kunovic jako sudího soudu brněnské provincie (*Judicem Czude districtus Brvnnensis*).¹⁵⁸ Frenclin využívá šanci k opravě a na zasedání v březnu roku 1371 už uvádí Franka z Kunovic jako brněnského sudího.¹⁵⁹ Rok 1371 je zároveň posledním, kdy je Frank sudím. Zřejmě nedlouho poté umírá. Na zasedání v roce 1373 totiž čteme o **Unkovi z Majetína**, který soudcovský úřad drží až do smrti markraběte v roce 1375.¹⁶⁰

Písaři a zemští notáři

K základním úředníkům zemských soudů kromě komorníka a soudce se po polovině 14. století se znovuzavedením zemských desek řadí také písaři. Vesměs právě oni vyhotovují zápis ze zahájení zasedání zemského soudu, což vidíme na latinské formulaci *per me* u jejich jmen, jež se v deskových zápisech objevuje.¹⁶¹ Zřejmě pak byli zapisovateli i dalších záznamů. Nicméně se jednalo spíše o osoby duchovní či vzdělané, proto jim nebude věnována v této práci zabývající se šlechtou taková pozornost. Jednalo se však zřejmě o zámožné muže, kteří svým úřadem mohli získat nárok na nějaké beneficium.¹⁶² Jejich titulace pak může být také rozdílná, jednalo se o nejvyšší zemské písaře (*notarium terre supremum*), písaře zemských desek (*notarium tabularum terre*), či zemské protonotáře (*protonotharium terre*).¹⁶³

¹⁵⁵ ZDB IV, s. 67, č. 441.

¹⁵⁶ ZDB V, s. 73, č. 1.

¹⁵⁷ ZDB V, s. 79, č. 161.

¹⁵⁸ ZDB V, s. 85, č. 295.

¹⁵⁹ ZDB V, s. 85, č. 297.

¹⁶⁰ ZDB VI, s. 101-102, č. 5; ZDB V, s. 110, č. 167; ZDB V, s. 112, č. 220.

¹⁶¹ Je to vidět například na deskovém záznamu ZDB V, s. 85, č. 297, ve formulaci *per me Frenclinum, Notarium Tabularum terre*.

¹⁶² JAN, L.: *Vznik zemského soudu*. s. 73-74.

¹⁶³ ZDB V, s. 112, č. 220; ZDB V, s. 85, č. 297; ZDB V, s. 110, č. 167; objevují se i jiné mutace jako *notario tabularum* – ZDB III, s. 29, č. 193, *notario terre* – ZDB III, s. 23, č. 50

Tabulka 3: Úředníci moravských zemských soudů mezi lety 1348-1375

Zemské soudy na Moravě			
Olomouc		Brno	
Komorník	Soudce	Komorník	Soudce
Jan z Kravař 1348-1368	Hereš z Lelekovic 1349-1358	Gerhard z Kunštátu 1348-1349	Dětrich ze Špránku 1348-1355
Beneš z Kravař a ze Strážnice 1368-1375	Bušek z Lelekovic 1358-1365 Jaroslav z Knínic a Lamberka 1366-1375	Jan z Kravař 1350-1352	Blud z Kralic 1355-1365
		Jan z Boskovic a Lažan 1353-1360	Frank z Poměnic/ z Kunovic 1366-1371
		Vilém z Kunštátu a Boleradic 1361-1366	Unka z Majetína 1373-1375
		Matouš ze Šternberka 1368-1371	
		Jan ze Šternberka a Lukova 1373-1375	

Vidíme tedy, že na rozdíl od dvorských úřadů, opanují zemské soudní úřady hlavně, nikoli však výlučně, příslušníci vyšší šlechty. Znovu se jedná o zástupce moravské šlechtické obce. Je tak patrné, že i Jan Jindřich dodržoval zásady, které po svém nástupu slíbil jeho otec Jan Lucemburský, když se zaručil nedosazovat cizí šlechtu do správy země. Projevuje se i spjatost těchto úřadů, respektive jejich zastánců s markraběcím dvorem. Nejpatrnější je to u Jaroslava z Knínic a Lamberka, který spolu s úřadem markraběcího hofmistra zastává také úřad brněnského komorníka. Soustředí ve svých rukou jednak jeden z nejvýznamnějších dvorských úřadů a jeden z nejvýznamnějších úřadů zemských. V případě rodu pánů Šternberka, a ještě více u rodu pánů z Kravař vidíme určité uplatňování dědičného principu, který nevycházel ani tak z panovnického nařízení jako spíše díky dobrým vztahům s markrabětem Janem

Jindřichem. Mnozí zemští úředníci pak byli i markraběcími leníky, jako například Frank z Kunovic.

5. Leníci markraběte Jana Jindřicha

Markrabě Jan Jindřich vázal šlechtu ke své osobě nejen udělováním úřadů ale i udělováním lén. Podle analýzy lenních listin víme, že se jednalo většinou o majetek, jenž markrabě získal odúmrtí, tedy pokud po smrti jeho držitele nebylo dědice, na kterého by majetek přešel. Tímto nabývala markraběcí pozemková základna, která ale byla díky takto získaným majetkům značně roztržštěná. Zřejmě z tohoto důvodu markrabě rozděloval nenadále získané majetky zpět v lenní držbu. Komora ani markrabě majetek totiž neztratil, nýbrž jej svěřil do rukou svobodných osob, nejčastěji drobných šlechticů, jenž se o svěřené statky starali, a k tomu se navíc uvázali do vazalské služby, a tedy přísahali panovníkovi věrnost. Šlechtici se díky tomu povznesli do dvorských služeb panovníka, který udělováním značně rozptýlených lén úmyslně vytvořil vrstvu zdatných, spolehlivých, na něm závislých osob, tvořících základ výkonné složky jeho centralizovaného správního aparátu.¹⁶⁴

Lenní institut nebyl na Moravě v době panování Jana Jindřicha ničím novým. Svou manskou soustavu budoval na Moravě již významný olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku.¹⁶⁵ Tato manská soustava je považována za první skutečnou manskou soustavu v českých zemích. Bruno totiž lenní institut znal ze svého rodného Holštýnska, kde byl více rozšířen než v Českém království. Nicméně o problematice manských soustav nebyla v českém prostředí do této doby vydána žádná ucelenější monografie, je proto nutné čerpat poznatky z jednotlivých studií.¹⁶⁶ Na tomto místě bych rád uvedl, že budu ve své práci používat označení

¹⁶⁴ DOBEŠ, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. 2. vyd. Praha 2007, s. 58. O vládě Jana Jindřicha pojednává MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava*, s. 163-205.

¹⁶⁵ O manské soustavě a osobě biskupa Bruna viz BÁRTA, Stanislav: *Testament olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku (1267)*, In: Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 25-28 września 2007 roku, Poznań 2009, s. 113-117; BRANDL, Vincenc: *Manský soud biskupství olomouckého*. Časopis Matice moravské, 15, 1891, s. 5-18; 16, 1892, s. 109-118; DOUBRAVSKÝ, Zdeněk: *Hrad Mírov, jeho manové a jejich léna ve 13. - 15. století*. Severní Morava, s. 99, (Šumperk) 2013, s. 3-26; MEDEK, Václav: *Osudy moravské církve do konce 14. věku. Dějiny olomoucké arcidiecéze. 1. díl.*, Praha 1971; JANIŠ, Dalibor: *Ke skladbě dvora olomouckých biskupů ve 13. století*. In: Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti, Praha 2008, s. 347-362; TÝŽ: *"Marchionatum Moravie in feudum donamus". Morava v lenních vztazích ve 13. a 14. století*, In: Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 273-289; KNOLL, Vilém: *Jus vassallorum vel ministerialium ecclesiae Magdeburgensis. Poznámka k otázce původu olomouckého lenního práva*, In: Právněhistorické studie, 37, Praha 2005, s. 17-28; KYASOVÁ, Věra: *Příspěvek k problematice lenního zřízení biskupství olomouckého*. Věstník umělecko-historického muzea v Kroměříži, 10, 1960, s. 148-156; LAPČÍK, Stanislav: *Nástin vývoje lenní organizace olomouckých biskupů a arcibiskupů*. Olomoucký archivní sborník 3, 2005, s. 38-55; SOMER, Tomáš: *Nástup Bruna ze Schauenburku na biskupský stolec v Olomouci*. In: Jedinice a evropská společnost od středověku do 19. století, Olomouc 2014 s. 129-144; SOVADINA, Miloslav: *Lenní listiny biskupa Bruna*. In: Sborník archivních prací, 24, 1974, č. 2, s. 426-460; VOREL, Petr: *Česká léna olomouckého biskupství ve 12.-16. století*. Východočeský sborník historický, Východočeské muzeum Pardubice, 1, 1991, s. 49-106.

¹⁶⁶ Zahraniční i českou historiografii k tématu manských soustav dobře shrnuje ve své diplomové práci NOVOTNÁ, M.: *Karlštejnská manská soustava*, s. 6-38.

man a leník jako sobě rovné termíny v ohledu držby lenního majetku. Nicméně rozdíl mezi těmito termíny, tak jak jej chápou, spočívá zvláště ve velikosti majetku drženého ve formě léna. Označením mana tedy chápou osobu, která drží drobnější léno a je povinovana za něj sloužit svému lennímu pánovi vojenskou, nebo i jinou službou, tedy tzv. vazalita nižšího typu. Obecnější pojem leník pak zahrnuje jak many, tak i držitele významnějších lén. Manská soustava je pak cílené budování sítě lenních majetků. Manská držba obecně je pak považována za nejčistší podobu lenního systému.

Západoevropským lenním institutem se za vlády posledních Přemyslovců a Jana Lucemburského zabýval František Kavka.¹⁶⁷ Vyvrací názor, že by lenní institut ve vrcholném středověku upadal, což nám potvrzuje i množství lenních listin vydaných Janem Jindřichem, kterých se podle mého zjištění dochovalo do naší doby celkem 31. Zdůrazňuje také, že forma lenního vztahu není ani tak znakem podřízenosti nebo nadřazenosti, ale jde o vztah vzájemně výhodný, který neubírá nikomu na cti. Oba subjekty tohoto vztahu si pak mohou poskytovat vzájemné služby různého druhu. Právě západoevropský lenní institut se nakonec ve vrcholném středověku prosadil nad jiné systémy, které se na našem území projevovaly v dřívější době. V Čechách a na Moravě se prosazoval již od 20. let 13. století. Do té doby často panovníci sahali spíše k tzv. výsluhám, které nebyly podmíněny žádnou službou ani jinak časově vymezeny. Ustuluje se také forma lenních listin. Český král a zároveň moravský markrabě Přemysl Otakar II. vytvořil lenní systémy kolem hradů v Loketsku, Tachovsku, Trutnovsku a Kladsku. Je pravděpodobné, že podobné systémy byly budovány i u jiných hradů. Do stejné doby spadá i budování lenního systému olomouckého biskupa Bruna, jehož leníci byli zároveň povinni službou českému králi. Ve stejné době máme také první zprávy o manských soudech. Ve 13. století byl lenní institut aplikován spíše výjimečně. Typickým byl pro rody cizího původu, nebo pro rody s úzkou vazbou na německé prostředí, pro které byl již známý. Domácí šlechta zřejmě nevnímala lenní institut pozitivně, a snažila se získat majetky výsluhou. Převrat v této problematice znamená nástup Jana Lucemburského na český trůn. Lucemburkové totiž pocházeli z klasické oblasti lenního zřízení francouzského typu a znali mechanismy jeho fungování. Jan se v tomto ohledu nedržel zažitých českých zvyklostí a tradic a nastavil vztah mezi sebou a českou a moravskou šlechtickou obcí novým způsobem. V menší míře došlo k použití lenního institutu i na Moravě. Například hrad Bítov drželi lénem páni z Lichtenburka a z Bítova, jež získali v léno i hrad Vranov, mimo ně byli obléněni také Šternberkové, kteří

¹⁶⁷ KAVKA, F.: *Západoevropský lenní institut*, s. 225-251.

drželi hrad Úsov.¹⁶⁸ Na svého otce navazují synové Karel i Jan Jindřich, jak v Čechách, tak i na Moravě.

Nutno podotknout, že Morava samotná se nacházela v lenním područí Českého království, potažmo České koruny. Takovýto vztah vymezil Karel IV. vyhlášením Moravy za knížecí léno 7. dubna 1348.¹⁶⁹ Od poloviny 14. století byla držba léna, chápána jako neslučitelná s příslušností k vyšší šlechtě. Proto mezi leníky markraběte Jana Jindřicha vidíme převážně příslušníky nižší šlechty, ačkoliv obě tyto skupiny nebyly v době jeho vlády stále přesně právně vymezeny. František Kavka k tomu uvádí příklad Hojera z Landštejna, který nutil Karla IV. očistit jej od potupy, která vznikla jeho mladickou nerozvážností, kdy přijal v léno některé majetky od Jindřicha z Lipé. Hojer svoje závazky zrušil a vyžádal si od Karla listinu, že jeho čin necharakterizuje jeho postavení a že i nadále požívá stejné výsady a hodnosti jako jiní pánové království a koruny české.¹⁷⁰ Vztah mezi leníkem a jeho lením pánem popisuje i Jacques le Goff, který zdůrazňuje, že vazalský systém reprezentuje, i když v tom vidí rozpor, smlouvu mezi dvěma osobami, z nichž jedna je ve stavu podřízenosti vůči druhé, což je symbolizováno lenním slibem, avšak díky zisku léna, jako hmotného protidaru se dostává na úroveň všech ostatních, byť stojících mimo tento smluvní systém.¹⁷¹

Lenní držba podmíněná vojenskou službou je chápána jako vazalita tzv. nižšího typu. Léna se totiž ve výsledku příliš nelišila od jiných služebních statků. Vojenská služba mohla být vykonávána manem osobně, nebo pověřenou vyzbrojenou osobou. Tato služba mohla být vázána na území, které ovládal lenní pán, nikoliv tedy za hranice území, nebo k určitému místu jako například hradu, či v případě církevních lenních pánů třeba ke klášteru. Pokud se tedy skutečně jednalo o hrad, byl tento typ léna nazýván hradním lénem. Neznamenalo to však lenní držbu některého hradu, nýbrž lenní službu na daném hradě. Manovi byla na oplátku kromě uděleného majetku poskytnuta ochrana a další výhody (soudní, berní a celní). Zvláštní typem byla tzv. robotní manství, jež měla základ v raněstředověkých služebných osadách. Vazalská služba měla v tomto případě materiální podobu.¹⁷² Tento typ lenního svazku však u Jana Jindřicha nenajdeme.

¹⁶⁸ KAVKA, F.: *Západoevropský lenní institut*, s. 225-232; MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava*, s. 19, 47, 135 a 186.

¹⁶⁹ VÁLKA, Josef: *Karlova integrace Moravy do českého státu*. In: *Jižní Morava*, 16, 1980, č. 1, s. 45.

¹⁷⁰ KAVKA, F.: *Západoevropský lenní institut*, s. 231-232.

¹⁷¹ LE GOFF, Jacques: *Za jiný středověk. Čas, práce a kultura na středověkém Západě*. Praha 2005, s. 352.

¹⁷² ČÍŽEK, J. – SLAVÍK, J.: *Manská soustava*, s. 67-69; KAVKA, F.: *Západoevropský lenní institut*, s. 228-229.

Svobodní držitelé majetků pak často vstupovali do lenního svazku dobrovolně, pokud v příslušnosti k okruhu panovníka a jeho ochraně spatřovali výhodnější postavení. Nejobvyklejšími druhy manství bylo manství vojenské a služební. Vojenské manství bylo zřízení, kdy měli manové za povinnost účastnit se boje, nebo vybavit vojáky. V době míru však měli vojenští manové i jiné povinnosti, blížíci se těm na služebných manstvích. Pozdním druhem manské služby byla funkce obřadní. Vyšším typem západoevropského lenního institutu bylo jeho politické využití, kdy se vazal nejen celým svým majetkovým a personálním potenciálem zaručoval za vojenskou obranu či dodání bojovníků, popřípadě vojenského materiálu, ale jednalo se také o pomoc a politickou podporu lennímu pánovi. Leníci vázání tímto vyšším typem tzv. ušlechtilých lén získávali rovněž větší majetky, než jen drobnou pozemkovou držbu v rámci jedné nebo několika málo vesnic. Často jím byl, jak uvidíme i u leníků markraběte Jana Jindřicha hrad s příslušenstvím. Udělováním lenních statků také panovník vytvářel skupinu tzv. dvorské šlechty, které poskytoval právní ochranu. Tato skupina pak mohla být protiváhou šlechty zemské.¹⁷³

Jak již bylo řečeno manský systém byl často organizován k obraně zeměpanského hradu. Z toho důvodu byli manové podřízeni purkrabímu jako přímému zástupci zeměpána. Ten povolával many do zbraně a rozděloval úkoly při obraně hradu. Předsedal také manskému soudu, jenž zasedal třikrát až čtyřikrát do roka. Pro tyto účely byla na hradech určena větší místnost. Pokud však manové konali na hradě službu i v době míru, mohl být zřízen tzv. manský dům a v něm tato manská místnost s uloženými zbraněmi a výzbrojí manů.¹⁷⁴

Markrabě Jan Jindřich si pro sledování odúmrtí a pro lenní záležitosti, které s nimi často souvisely (odúmrti totiž byli často udělovány ve formě léna zpět šlechticům), dvorský manský soud. Jeho písemnosti se nám však bohužel nedochovaly. Známe alespoň jména dvorských sudí (hofrychtěřů), kteří stáli v čele této instituce.¹⁷⁵ Tušíme však, že zřejmě existovaly manské desky, do kterých se podobně jako do zemských desek zapisoval majetek ne svobodný, nýbrž lenní. Ty se nám bohužel pro námi sledovanou dobu nedochovaly.

Akt předávání manství měl slavnostní ráz a manové měli povinnost do roka holdovat svému novému lennímu pánovi.¹⁷⁶ Markrabecí leníci při vstupu do manského stavu museli zřejmě přísahat. Jak takováto přísaha mohla vypadat nám přibližuje, byť pozdější, Kniha

¹⁷³ ČÍŽEK, J. – SLAVÍK, J.: *Manská soustava*, s. 67 a 69; KAVKA, F.: *Západoevropský lenní institut*, s. 228-229.

¹⁷⁴ ČÍŽEK, J. – SLAVÍK, J.: *Manská soustava*, s. 69.

¹⁷⁵ MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava*, s. 177.

¹⁷⁶ ČÍŽEK, J. – SLAVÍK, J.: *Manská soustava*, s. 69. O symbolice a aktu lenní přísahy v prostředí západní Evropy viz LE GOFF, J.: *Za jiný středověk*, s. 335-404.

Tovačovská ve své 22. kapitole o manské přísaze: „*Já z N. na tom přísahám, že chci věren a poddán býti nejjasnějšímu etc. a Jeho Milosti dědicům, králům Českým a markrabím Moravským a Jich Milostí dobrého raden a pomocen býti, dobrého domáhati a zlého vystříhati a jakožto věrný a poddaný man k Jeho Milosti se zachovati. Tak mi p. B. ut supra.*“¹⁷⁷ Pokud se podíváme konkrétně na lenní listiny, které se vážou k Janu Jindřichovi, vidíme také určitou formu lenního slibu v investiturní formuli, která se na listinách od roku 1368 v drobných obměnách pravidelně opakuje.¹⁷⁸ Touto formulací je *Ego* (v případě více leníků *Nos*) *N. recognosco tenore presencium universis. Quod in recompensam fidelium serviminum serenissimo principi et domino, domino Johanni Marchioni Moravie, domino meo generoso, fideliter intende impensorum.* Za tímto slibem následuje povětšinou výčet majetku udělovaného v léno. Po výčtu majetku pak obvykle konkrétní náplň závazku nového leníka. V závěru jsou pak ověřovací části listiny, jako datace, svědečná řada a přiložené pečeti.

Markrabě Jan Jindřich se k použití systému lenního závazku propracovával ve své vládě velmi postupnými kroky. V prvním desetiletí svého panování se k této formě držby podle mých zjištění uchýlil pouze jednou. Konkrétně se jedná o specifickou situaci ohledně osoby Ctibora z Cimburka.¹⁷⁹ Pokud začneme popořádku musím zmínit, že Ctibor z Cimburka byl v době nástupu Jana Jindřicha členem už poměrně etablovaného šlechtického rodu, jež se mohl chlubit významnou minulostí, protkanou službou panovníkům, zvláště pak Janovu markraběcímu předchůdci Karlovi. Nesloužili mu však jen na Moravě nýbrž i v Čechách, kde se stal po smrti svého otce Jana Lucemburského králem. Bernard II. z Cimburka například zastával úřad královského hofmistra. Ctibor, který byl jeho synovcem, se však dostal do sporu s markrabětem Janem Jindřichem, hned po jeho nástupu v roce 1350. Markraběcí vojska dokonce obléhala hrad Cimburk. Jan Jindřich se totiž snažil vymoci zpět zastavené tovačovské zboží, které mu Ctibor odmítl vydat. Bohužel nevíme, za jakých podmínek bylo toto zboží zastaveno, kdy k zástavě došlo, ani na jak dlouhou dobu bylo zboží zastaveno. Jisté je pouze to, že se po Tovačovu psal Bernardův syn Albert v roce 1349.¹⁸⁰

Rozuzlení celé situace nastalo až v roce 1358. Ve stejném dni, 25. června jsou vydány dvě listiny posouvající celou situaci více ve prospěch zeměpána. Jan Jindřich v první z nich dává Ctiborovi Tovačov i s okolím v léno.¹⁸¹ Konkrétně se jednalo o město Tovačov (*Thowaczow*) s tvrzí, patronátními právy nad kostelem, mlýn, dvě popluží, polovinu břehu řeky

¹⁷⁷ *Kniha Tovačovská*, BRANDL, V., s. 21.

¹⁷⁸ První listinou s takto formulovaným slibem je CDM X, s. 80, č. 53.

¹⁷⁹ *Kniha Tovačovská*, BRANDL, V., s. VI, uvádí i jeho příjmení, kterým mělo být Kazka.

¹⁸⁰ CDM VIII, s. 651, č. 917.

¹⁸¹ CDM IX, s. 80-81, č. 101.

Moravy mezi Tovačovem a Věrovany, ves Oplocany (*Oploczani*) a Výkleky (*Wikleki*), bažiny a pastviny okolo vesnic Uhřičice (*Huhrziczicz*), Lobodice (*Loboticz*), Nenakonice (*Nenakonicz*) a Rakodavy (*Rakodaw*) kromě již Ctiborem vlastněného mlýna před vsí Věrovany, louky a pastviny okolo hranic panství spolu s ornými i neoranými poli, lesy běžně nazývanými *Luhi*, horami, kopci, stojatými i tekoucími vodami, vodními toky, rybníky a jejich břehy, jezery, bažinami, loukami, lovišti a vším nad zemí i pod zemí. V otázce hodnoty je jistý zmatek, neboť Ctibor z Cimburka zřejmě vyčíslil svůj majetek na částku 1800 hřiven, nicméně markrabě podle formulace v listině jakoby si uvědomil, že Ctibor svůj majetek podhodnotil a ten má o třetinu vyšší cenu. Proto mu spolu s pozemky, jejichž držba byla převedena do lenní formy, vrátil třetinu vyčíslené částky. Ctibor měl k tovačovskému panství, kde vyrůstal a které držel už jeho otec Albert, zřejmě větší pouto než ke svým statkům na stříleckém a cimburském panství, neboť ty markraběti prodal. To dosvědčuje právě druhá z listin.¹⁸²

Vidíme tedy poměrně pozdní využití lenního institutu markrabětem, ke kterému jej navíc dohnaly okolnosti. Darování majetku v léno zde může působit jako jakýsi trest pro provinilého šlechtice, se kterým měl markrabě spory. Trestem bylo pro příslušníka významného rodu držet původně suverénní majetek pouze lenní držbou a nucený prodej zbývajících majetku. Dalším motivem mohl být určitý dohled nad tímto panstvím a jeho lenním držitelem, který byl tímto aktem připoután k osobě zeměpána. Nicméně po tomto vypořádání pozorujeme určité oteplení vzájemných vztahů, kdy zvláště ke konci Janovy vlády čteme v listinách o Ctiborovi v blízkosti markraběte.¹⁸³ V roce 1373 dokonce získal další majetky od markraběte v léno, o čemž bude pojednáno na patřičném místě.

Druhé desetiletí Janovy markraběcí vlády už je na lenní listiny bohatší. Hned 10. října roku 1360 můžeme v listině, ve které potvrzují vlastní bratři (*fratres germani*) Chřapek (Chrzapko) a Vok (*Wocho*) že přijali od markraběte v léno ves Čížov (*Czizow*) s jejím příslušenstvím.¹⁸⁴ Za to zavazují nejen sebe ale i své dědice a potomky, že budou markraběti, a i jeho dědicům sloužit se dvěma přílbami (*duobus galeis*). Vidíme tedy, že se v tomto případě jedná o léno podmíněné vojenskou službou. Dá se tedy říct vzhledem k darovanému majetku a závazku, že se jedná o manskou, či přímo vojenskou držbu léna. Je dobré podotknout, že u této listiny nemáme uvedenou svědečnou řadu.

¹⁸² CDM IX, s. 81, č. 101. Toto tvrzení potvrzuje i KAČER, Jindřich: *Budování cimburského dominia na Moravě ve 14. století*. Brno 2006, s. 25-26 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

¹⁸³ MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava*, s. 187.

¹⁸⁴ CDM IX, s. 143, č. 195.

O dalším markraběcím lénu se dovídáme poněkud zprostředkovaně. Markrabě Jan totiž listinou z 27. května 1362 dává souhlas Hynkovi Tluksovi z Janštejna k zapsání vsí Hradiště,¹⁸⁵ Sedlec,¹⁸⁶ a Luká¹⁸⁷ s jejich příslušenstvími jako věno Hynkově manželce Elišce.¹⁸⁸ Jan výslovně zmiňuje, že se jedná o zboží, které drží Hynek jako léno (*Quod Ipse Hinc Elzce, dilecte vxori sue, in Bonis feodalibus in Hradischt, Sedlcz et in Luca et eorum pertinencijs, que a nobis in feodum habere*). Tyto majetky jsou, tak jak to u věn určených manželkám bývá, oceněny peněžní sumou, v tomto případě na 260 pražských grošů. Svědci nejsou na lenní listině uvedeni. Otázkou však zůstává, jak se tyto majetky, označované za léna v Hynkově držení ocitly. Kvůli tomu se musíme vrátit o rok zpátky, konkrétně k zápisům v zemských deskách, kde k roku 1361 o těchto majetcích čteme.¹⁸⁹ Není zde ale nijak zmíněno, že by se jednalo o markraběcí léno, proto zůstává tato otázka stále otevřená. Nicméně lenní majetky nebyly do zemských desek zapisovány, proto o nich hledat zmínku v zemských deskách je poněkud marné. Lenní majetky byly zapisovány do manských desek, které se pro námi sledované období nedochovaly.

Lenními statky se mohly stát i významné majetky. Patrné je to z listiny z 16. listopadu roku 1364, kdy markrabě dává svému komorníku Frankovi z Poměnic (totožný s Frankem z Kunovic) v léno kunovické zboží. Markrabě tento majetek získává od bratrů Štěpána a Václava.¹⁹⁰ Léno zahrnovalo polovinu vsi Kunovice (*Kunouicz*), s patronátními právy kostela, tvrzí, dvorem, vinicemi, polovinu vsí, které se říká *Lankceil*,¹⁹¹ poloviny vsí Horní a Dolní Melíkovice (*villam Menykouicz superius et Menykouicz inferius*) s poli obdělávanými i neobdělávanými, lesy, bažinami, břehy, hvozdy, horami, údolími, vyvýšeninami, řekami, vodními plochami, rybníky, jezery, mlýny a se všemi právy a příslušenstvími. Těchto majetků dosáhl jak Frank z Kunovic, tak i jeho bratranec (v listině označen jako *fratrue*l). Ani v tomto případě nejsou uvedeni žádní svědci.

K roku 1366 máme listinu, ve které přiznává snad největší straník markraběte Petr Hecht z Rosic, v té době markraběcí hofmistr a pravděpodobně člen markraběcí rady, že přijal od markraběte v léno heraltické zboží.¹⁹² Markrabě jej získal jako odúmrt' po Radslavovi a Smilovi

¹⁸⁵ Hrad Rukštejn poblíž Přímělkova.

¹⁸⁶ Dnes zaniklé sídlo poblíž Bítovčic.

¹⁸⁷ Dnes Luká nad Jihlavou.

¹⁸⁸ CDM IX, s. 208, č. 281.

¹⁸⁹ ZDB IV, s. 48, č. 74.

¹⁹⁰ CDM IX, s. 284-285, č. 382.

¹⁹¹ Jedná se zřejmě o Ostrožskou Novou Ves.

¹⁹² CDM IX, s. 362-363, č. 447. Že se jednalo o odúmrt' potvrzuje i PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 15 v rozrodu, kdy se jedná o poslední zmínku o Radslavovi a Smilovi. Nicméně příslušníci rodu z Heroltic se objevují až do konce 14. století. K roku 1377 čteme v brněnském deskovém záznamu že Jan (nazývaný též Janek)

z Heraltic. Konkrétně se jednalo o zboží sestávající z části tvrze a čtvrt lánů, mlýna a tři podsedků v Heralticích (*Heralticz*), pět lánů a dva podsedky v Bransouzech (*Bransus*), tři lány v Chlistově (*Chlistow*), dva lány v Pokojovicích (*Pocoiewicz*), tři lány a jeden podsedek v Zašovicích (*Zassowicz*), čtyři lány a čtvrtinu podsedku v dnes zaniklých Dašovicích (*Taswicz*), čtyři a čtvrt lánů a šest podsedků v Rokytnici [nad Rokytnou] (*Roketnycz*), šest lánů bez čtvrti v Předíně (*Preding*), šest lánů v zaniklém Regenholzi (*Regenholcz*), sedm lánů a dva podsedky v Petrovicích (*Petrowicz*), dvůr a popluží ve Vacenovicích (*Waczenowicz*), dvůr a popluží ve Hvězdoňovicích (*Syesdonowicz*), jedenáct a čtvrt lánů ve Svojkovicích (*Swoycowicz*), deset lánů a podsedek v dnes zaniklém Čížově (*Czeysaw*) u Staré říše, šest lánů a půl druhého podsedka ve Strachoňovicích (*Strahonowicz*), devět lánů a tři podsedky v Hřišicích (*Zrzissicz*), oraná i neoraná pole, lesy, rybníky, mlýny, louky, pastviny, loviště a patronátní práva kostelů v Heralticích a Předíně, spolu s výnosy, užitky a se vším příslušenstvím. Za tento majetek převzatý v pravé léno (*verum feudum*) slíbil Petr markraběti za sebe i své mužské potomky věrnost. Není přímo zapsána konkrétní vojenská náplň, můžeme tedy toto léno považovat za služebné, nebo léno tzv. vyššího typu, tedy ušlechtilé, byť se nejedná o hrad ale pouze o tvrz, nicméně se jedná o velké majetky. Tato listina, jako první lenní listina obsahuje svědečnou řadu. Svědky v tomto případě byli Frank z Poměnic, Půta z Holštejna a Jindřich Huhňa z Chlumu.

Lenní listina mohla být psána i německy. Vidíme to u ojedinělé listiny z 8. srpna 1367, v níž se bratři Berthold a Burkhard spolu s bratrancem Janem, purkrabím na Děvičkách, hrabata na Hardeku (*Perchtolt vnd Purchart gebruder vnd Johann ir vetter Purgrafen von Maidburch vnd Grafen ze Hardek*), doznávají k zisku markraběcího léna.¹⁹³ Už právě jazyk listiny předjímá i další zajímavou stránku tohoto deklarovaného vztahu. Neboť poprvé vidíme kontakt moravského markraběte v rámci jeho lenní politiky se šlechtou nemoravského původu, pro kterou mohl být lenní závazek, potažmo i vlastnictví majetku na Moravě v podobě Dívčích

z Heraltic syn Heralta z Heraltic zapsal na Heralticích věno své ženě Anně na jeho části tvrze a dvora v Heralticích a poloviny vsi Zašovice (*Schasowicz*) v hodnotě 217 kop pražských grošů do rukou Buňka z Mostiště, otce jeho ženy viz ZDB VI, s. 129, č. 526. Reaguje tak na Buňkovo zapsání věna své dceři ve formě ročního výnosu ze vsi Beranov (*Baranow*; u Jihlavy) v hodnotě dvou kop a vinice ve vsi Medlov (*Medlow*; u Židlochovic) v hodnotě 33 kop viz ZDB VI, s. 129, č. 525. Vidíme, že se část heraltického panství vrátila do rukou rodu, který se podle něj psal.

¹⁹³ CDM X, s. 12-13, č. 13. Rod pánů z Hardeka, ve své době jeden z nejmocnějších, se v moravském prostředí objevuje už od 20. let 13. století. V rozmezí let 1220-1260 můžeme v listinách číst o Konrádovi a Ottovi. Od roku 1236 také o rakouském číšníkovi (*pincerna Austriae*) Lutoldovi z Hardeka. Purkrabský úřad na hradě Maidburg, česky nazývaném Děvičky, držel už roku 1308 Burkhard viz CDM VI, s. 375-379, č. 15. Spolu se svým bratrem Bertholdem pak roku 1320 prodali les klášteru ve Znojme viz CDM VI, s. 124, č. 159. Burkhard byl v purkrabském úřadě vystřídán svým příbuzným Janem hrabětem z Hardeka, jenž tento úřad držel v letech 1376-1392. Nicméně se jednalo o jiného Jana, než s kterým drželi markraběcí léno viz PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 371.

hradů, vstupem do moravského prostředí a tamní šlechtické obce a na moravský markraběcí dvůr. Dalším důvodem, jak již bylo naznačeno výše, mohlo být přirozenější použití lenního institutu pro cizí rody, jež se s ním setkávali běžněji než konzervativnější česká potažmo moravská šlechta. Svědky v tomto případě byli Jindřich z Bítova, Jan z Meziříčí, Jan z Lichtenštejna a Frank z Kunovic. Z těchto osob byli markraběcími leníky Jindřich z Bítova spolu se svými bratry Janem a Jiříkem, neboť drželi lénem od roku 1342 hrad Bítov a Vranov.¹⁹⁴ Stejně tak byl leníkem i Frank z Kunovic. Jana z Meziříčí pak počítáme mezi členy markraběcí rady. Příslušník starobylého, původně knížecího rodu Jan z Lichtenštejna, syn Hertvíka (Hartneid), má své místo ve svědečné řadě z toho důvodu, že stejně jako v případě příslušníků rodu z Hardeka pochází jeho rod z rakouského prostředí a postupně se etabluje také na moravské straně rakouských hranic.¹⁹⁵ Je tedy zárukou ve svědečné řadě uvedené na netypicky německy psané lenní listině.

Z hlediska lenních listin je zajímavý rok 1368, ve kterém jsou datovány hned tři listiny, ve kterých dává markrabě Jan majetek šlechticům v léno. Je to jistý náznak toho, že si upevnil svoji moc v zemi a naplno si lenní institut osvojil. Prvními novými markraběcími many byli Jakub řečený Konček, Janek, Ctibor a také Janáč, bratři z [Moravských] Prus, jenž sebe a své mužské potomky uvazují v léno za držby ve vsích Prusy, Žabokrky a Vážany (*Jacobus Conczek dictus, Janco, Stiborius et Janaczo fratres de Prus et heredes nostri sexus masculini... suscepisse in feodum*).¹⁹⁶ Konkrétním majetkem byl v Prusích (*Pruss*)¹⁹⁷ dvůr s jedním poplužím, deseti lány, dvěma podsedky, mlýnem, lázněmi a dvěma hospodami, v Žabokrcích (*Zabokyrk*) také popluží se dvorem, deset lánů a čtvrt podsedku, a ve Vážanech (*Vazan*) tři lány, to vše se všemi právy, svobodami, výnosy a výhodami, poli, loukami, ovocnými sady, lesy, pastvinami, vodními toky a plochami, rybníky, řekami a vším příslušenstvím. Zároveň se zavazují, že za poskytnuté majetky vždy na potřebnou dobu zajistí jednu přílbu a dva luky s dobrou třetivou, správně nastavené, a sami budou věrně sloužit (*una galea et duobus sagittariis, cum balistis bene et decenter aptatis seruire*). Vidíme tedy opět vojenskou náplň lenního svazku ze strany markraběcích manů. Pozoruhodné na této listině je i označení svědků. Těmi byli silní rytíři (*strenuorum militum*), zřejmě tedy příslušníci nižší šlechty, nebo prostě

¹⁹⁴ KAVKA, F.: *Západoevropský lenní institut*, s. 241.

¹⁹⁵ Starobylý rod pánů z Lichtenštejna pocházel stejně jako Hardekové z prostředí Dolního Rakouska. Hrad Liechtenstein se nachází nedaleko Mödlinku. Postupně zakupuje statky také na Moravě. Tak Hertvík, otec Jana, na Moravě držel osady Lednice, Bulhary a Milovice. Jeho syn Jan zakoupil spolu se svými bratry v roce 1371 od Ortla řečeného Sirotek zboží Lednici s tvrzí Neydekem a zbožím v osadách Vramín, Bulhary a Přítluky viz PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 202.

¹⁹⁶ CDM X, s. 32-33, č. 41.

¹⁹⁷ Dnes vesnice s názvem Prusy-Boškůvky.

pasovaní šlechticové, Petr Hecht z Rosic, Jindřich Huhňa z Vážan a Jan Libňovec řečený z Prače (*Henrici Huhne de Wazan et Johannis Libnowecz dicti de Pracz*), ke kterým je připsáno poněkud dvojznačné označení markraběcí leníci (*ipsius domini Marchionis feudaliū*). Markraběcím leníkem z těchto tří byl ale v této době pouze Petr Hecht z Rosic. Víme však, že bylo k listině přivěšeno celkem sedm pečetí, proto je toto označení použito místo opětovného vyjmenování již řečených nově ustavených leníků. Tato listina je zároveň první historickou zmínkou o Janu Libňovci z Prače. Celkově jsou o něm pouze dvě zmínky. Tou druhou je listina ze 14. září 1374, kdy je jmenován jako Jan řečený Libňovec z Koňojed.¹⁹⁸ V této listině prodává právě ves Prače, podle které se dříve tituloval, augustiniánskému klášteru sv. Tomáše v Brně. Jindřich Huhňa (zde uváděný s predikátem z Chlumu) vystupuje na markraběcích lenních listinách spolu s touto celkem třikrát. Poprvé tomu bylo na již zmíněné listině, kdy získává markraběcí léno Petr Hecht z Rosic.¹⁹⁹ Druhou je pak markraběcí lenní listina, prostřednictvím které bylo uděleno léno Přibíkovi z Černína.²⁰⁰ Nemáme však žádnou zmínku, že by sám Jindřich Huhňa byl markraběcím leníkem. V případě markraběcí listiny bratrů z Prus svědčí zřejmě z toho důvodu, že k 6. červnu 1366, kdy spolu s Maršíkem a Kateřinou z Rataj a Vršem z Krásna prodávají klášteru v Pustiměři právě polovinu lánu ve vsi Prusy.²⁰¹ Měl tedy k majetkům, které jsou markrabětem udělovány v léno určitý vztah, potažmo mohl vlastnit majetky v blízkosti nově zřízeného manství. Na zmíněné listině, která je také prvním dokladem o tomto příslušníkovi staré, původem české rodiny, je Jindřich Huhňa psán ze Smrčan. V případě této konkrétní lenní listiny je sezením uveden na Vážanech, tedy na majetku, o kterém se přímo v listině jedná, což byl jistě důvod jeho přítomnosti na jednání, která je doložena jeho přivěšenou pečetí a uvedením Jindřichova jména ve svědečné řadě. Naposledy o něm čteme v listině z 23. dubna 1370, kdy je uveden z Chlumu.²⁰²

Markrabě Jan Jindřich prahnul nejen po držbě majetku, ale i po klidu v zemi a zajištění si četných podporovatelů z řad šlechty. Podklad pro toto tvrzení můžeme pozorovat v listině Jana a Vznaty z Křížanova z 18. listopadu, ve které přiznávají, že od Jana Jindřicha přijali léno, které mu připadlo podle práva odúmrti po smrti jejich bratrů Čenka a Tasa.²⁰³ Markrabě tak navrátil majetek rodu, jehož příslušníkům dříve patřil, nicméně ve formě lenní držby. Konkrétně se jednalo o polovinu hradu v Křížanově (*Crizan*) s polovinou mýta a půl lesa, pět polovin lánů,

¹⁹⁸ CDM X, s. 247-248, č. 232.

¹⁹⁹ CDM X, s. 107-108, č. 84; CDM IX, s. 362-363, č. 447.

²⁰⁰ CDM X, s. 89, č. 66.

²⁰¹ CDM IX, s. 355-356, č. 439.

²⁰² CDM X, s. 107-108, č. 84.

²⁰³ CDM X, s. 80, č. 53.

šest hostinců, pět pekařských lavič, patnáct podsedků, mlýn s velkým kolem a mlýnici s mlýnským kamenem, poblíž mlýna pak byl i rybník s vodou, v městečku Bobrová (*Bobrowa*) pět polovin lánů, sedmnáct podsedků, polovinu ze šesti hostinců, čtyři řeznické krámy, čtyři mlýny a půl lesa, dále tři lány ve vsi Olešínky (*Olessenka*), v Libochové (*Libochowa*) jedenáct lánů a mlýn, v jehož blízkosti se nacházel rybník bez vody, v Sklené nad Oslavou (*Stklenne*) šest lánů volných a sedm uprostřed lesa, ve Svinách (*Swinnych*) devět lánů, ve vsi Radkov (*Ratkow*) jeden alod, a ve vzdálenějším Čikově (*Czykow*) jeden alod a jeden podsedeček, to celé se vším příslušenstvím, lesy, rybníky, loukami, poli ornými i neoranými, vodami, řekami, rybníky, mlýny, svobodami, právy, výnosy a příjmy. Za tento rozsáhlý majetek se zavazují zaprvé k věrné službě, a zadruhé že jakmile budou moci k vybavení a poslání dvou silných, zdravých a zdatných mužů s přilbami a jednoho člověka s kopím (*duos ydoneos et abiles ac valentes homines galeatos et unum hominem cum hasta mittere et decenciori modo, quo poterimus, expedire*). Označení člověk s přilbou nebo jen přilba jsme viděli už v předchozích listinách. Zřejmě se podle mého soudu jedná o vojáka oděného ve zbroji, zatímco jak vidíme v této listině poprvé, lehkooděncem je symbolizován zřejmě kopím. Dřevcové zbraně, ke kterým kopí neodmyslitelně patří, totiž slouží jako zbraň lehkooděnců, kteří drží svou zbraň oběma rukama. Pokud se bojuje v řadové formaci, kde jsou těžkooděnci se štíty a jednoručními zbraněmi v první řadě, kopiníci stojí za nimi a využívají větší délky svých zbraní a větší mobilitu zajištěnou lehčím oděním. Jan a Vznata tak spolu vlastnili v lenní formě rozsáhlé majetky, které by se daly označit jako tzv. ušlechtilé léno, neboť se jednalo i o držbu hradu. Povinností v jejich případě však byla služba markraběti a povinnost vyzbrojit bojovníky. V tomto případě svědčili Vilém z Kunštátu, bývalý komorník brněnského soudu, Jan z Meziříčí, člen markraběcí rady, a markraběcí leníci, kteří patřili k okruhu markraběcího dvora Henslin z Bítova a Petr Hecht z Rosic, v této době také markraběcí hofmistr. Toto osazení svědečné rady také svědčí o významnosti udělených statků.

Poněkud zvláštní okolnosti udělení tohoto léna popisuje Jaroslav Mezník, který zmiňuje, že se v případě udělovaného majetku jednalo pouze o díly městeček a vesnic, neboť ty byly bývalým vlastnictvím Čenka a Tasa z Křížanova. Markrabě je získal na základě práva odúmrti, nicméně v tom vidí Mezník rozpor. Podle privilegia krále Jana Lucemburského z roku 1311, totiž neměl Jan Jindřich na tento majetek právo, neboť dědit mohli nejen děti, ale i bratři a jejich děti do čtvrtého kolene. Markrabě tak toto právo využil ve zpřísněné formě, kdy nebyl žádný přímý mužský potomek. Nicméně obratem majetek udělil zpět ve formě léna, v čemž můžeme

spatřovat určitý kompromis.²⁰⁴ Nicméně to mohl být i požadavek dědiců, kteří mohli tento typ držby majetku upřednostnit. Toto jednání se totiž nemuselo odrazit v textu listiny.

Vachen²⁰⁵ z Perné (*Wochno de Perna*) se ve své listině, u které neznáme přesné datum jejího vyhotovení nicméně víme že byla vydána roku 1368, zavazuje markraběti k věrné službě a zachovávání lenního práva (*fidelium serviminum... jure feudi obtinenda*) za dvůr, devět čtvrtlánů a mlýn v Perné (*Perna*), ve vsi Krásno (*Crasna*)²⁰⁶ sedmnáct čtvrtlánů a dva podsedky, v Lešné (*Lesczna*) jeden čtvrtlán, ve Strítěži (*Strzietez*) dva čtvrtlány a část patronátních práv kostela a celou ves Býnina (*Bynina*)²⁰⁷ k tomu samozřejmě všechna práva, svobody, výnosy a příjmy se všemi poli, loukami a pastvinami, lesy, vodami a vodními plochami, rybníky, jezery a mlýny.²⁰⁸ Konkrétní náplň služby není zmíněna a listina zůstává u popisu obecných povinností markraběcího leníka, proto je možné toto manství označit za služebné. Svědkové nejsou v listině zmíněni, byly však přivěšeny čtyři pečeti.

K roku 1369 máme pouze jednu listinu Přibíka Časa z Černína, který se upisuje markraběti v léno za ves Bolíkov²⁰⁹ (*Bolikow*) se vším jejím příslušenstvím, právy, svobodami, výnosy a příjmy pro všechny své potomky.²¹⁰ Nebyl to však jediný Přibíkův majetek. K roku 1349 držel také majetky ve vsi Vrbovec od Mikuláše z Klučova.²¹¹ Tyto majetky však prodal roku 1368 Ješkovi Konyášovi.²¹² K roku 1358 pak podle brněnského deskového záznamu získal Přibík z Bolíkova (*Bolicouicz*) od Ojře (*Ogerius*) z Landštejna právě ves Bolíkovice s lesy, mlýny a rybníky a se vším příslušenstvím.²¹³ Vstup do lenního svazku tak pro něj neznamenal prvotní zisk majetku ale převedení tohoto majetku do lenní formy, jež bylo zřejmě dobrovolné a pro nového markraběcího mana výhodné, neboť se tak dostal pod ochranu markraběte. Konkrétní náplň lenního svazku neznáme, čteme znovu pouze obecné formulace o věrné službě. Není zmíněna ani žádná vojenská povinnost nového markraběcího mana. Jedná se tedy znovu o léno služebné. Pozoruhodné také je, že po převedení vsi Bolíkov do lenní formy se podle ní Přibík přestal psávat, ale psal se podle Černína, což je vidět i na lenní listině. Panství Černín získal však daleko dříve, a to roku 1350, kdy směnil své dědictví v Plenkovicích (*Plencowycz*)

²⁰⁴ MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*. s. 188,

²⁰⁵ Tak jej ve svém ukazateli nazývá ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen*, s. 283.

²⁰⁶ Konkrétně se jedná o Krásno nad Bečvou.

²⁰⁷ Dnes vesnice, jež je součástí Valašského Meziříčí.

²⁰⁸ CDM X, s. 83-84, č. 57.

²⁰⁹ Dnes Horní Bolíkov, okres Telč.

²¹⁰ CDM X, s. 89, č. 66.

²¹¹ ZDB I, s. 3, č. 41.

²¹² ZDB V, s. 75, č. 48.

²¹³ ZDB III, s. 36, č. 393.

za černínské dědictví Elišky, manželky Ostoje.²¹⁴ Do roku 1350 se pak Příbík psal po Polance (*Polanca*), což je vidět ze záznamu. Připsanými svědky na lenní listině jsou Jan starší z Meziříčí, Půta z Holštejna a rytíř Jindřich Huhňa z Chlumu.

Období vlády Jana Jindřicha od roku 1370 do roku 1374 je opravdu bohaté na lenní listiny. Je vidět, že markrabě na plno rozvinul svoji vládu na Moravě a svoji už tak pevnou pozici začal ještě více upevňovat dalšími lenními svazky. Hned posledního ledna 1370 postoupil markraběti přísežný úředník brněnské cúdy Bunek z Mostiště²¹⁵ (*Bunko de Mosticz profiteor coram beneficiariis Czude Brunnensis*), své velmi rozsáhlé majetky, aby je obratem přijal v léno.²¹⁶ Těmito majetky byly hrad Mostiště (*Mosticz*) se čtyřmi poplužními a loukami, brodem přes řeku, pěti rybníky, čtyřmi mlýny v hodnotě jedné poloviny hřivny a devíti grošů, rybníky, dvěma ovocnými sady a podsedkem, ves Mostiště s jejími právy, dvěma poplužními a jedním podsedkem, dále ves Pavlov (*Pawlow*) s jejími právy, [Nový] Telečkov (*Teleczkow*) s jeho právy a také lesem, Znětín (*Wznetin*) také s jeho právy a lesem, Ostrov (*Ostrow*) s jeho právy v Bunkově části a také patronátní práva, poté Kněževes (*Knyzewess*) s právy a také polovinu pusté vsi Jesenov (*Gessenow*), své části ve vsích Bory (*Bor*) a polovinu patronátních práv, vsi Martinice (*Martiniczky*) a Kamenná (*Kamene*) s jejich právy, svou část vsi Oslavice (*Osslauicz*) s dvěma částmi lesa, a dva lány ve vsi Vídeň (*Wyeden*), které získal od svého synovce Vznaty II., a také tři lány jako Vznatovy obligace.

V listině je také zaznamenáno, že majetky v Mostišti tedy hrad, ves a k ní patřící majetky získal od svého bratra Vznaty I. z Mostiště (starší literatura uvádí z Mostic), což nám dosvědčuje deskový zápis z roku 1358.²¹⁷ Odráží to i text listiny, kdy je u hradu Mostiště a k němu příslušných majetků, včetně stejnojmenné vesnice připsáno *que Wznatha filiaster meus possidet*. Znovu se pak tento přípis objevuje u vsi Vídeň. V předchozím deskovém zápise

²¹⁴ ZDB I, s. 11, č. 198.

²¹⁵ ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen*, s. 240 včetně další starší literatury jako PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 21, uvádí Bunek, respektive Bušek (někdy také Buz, Buněk nebo Bohuněk) starší z Mostic, nicméně se v listině objevuje *castrum a villa Mosticz*, čemuž odpovídá dnešní vesnice a zřícenina hradu Mostiště nedaleko Velkého Meziříčí v okrese Žďár nad Sázavou, proto ve své práci uvádím současná jména lokalit, tak, aby je mohl čtenář přiřadit k dnešním realitám. Přiřadit správně jméno k zástupci rodu z Mostiště je poměrně složité, Josef Pilnáček uvádí hned dva Vznaty a čtyři Bušky. Za prvního známého příslušníka rodu považujeme Jindřicha. Jeho bratrem byl Buz řečený z Mostiště pro přehlednost označený jako Bušek I. Jindřich měl syny Buška II. staršího a Vznatu I. z Mostiště. Bušek II. starší žádné syny neměl, pouze dceru Annu. Zato jeho bratr měl dva syny, Buška III. a Vznatu II. Bušek III., jenž byl vydavatelem lenní listiny pak měl děti Buška IV. z Mostiště a z Rájce, Jindřicha II. z Mostiště a Annu II. z Mostic. Podle novější diplomové magisterské práce JUŘÍČKA, Martin: *Páni erbu křídla. Dějiny a majetkové postavení předního moravského rodu ve 13. a 14. století*. Brno 2017, (nepublikovaná diplomová práce), s. 57-61 mezi syny Jindřicha z Mostiště patří ještě Bunek, kterého Josef Pilnáček zřejmě zaměnil za Buška II. staršího z Mostiště k čemuž podobnost jmen svádí.

²¹⁶ CDM X, s. 103-104, č. 79.

²¹⁷ ZDB III, s. 38, č. 430.

uzavřeli spolek bratři Bušek II. a Vznata I. spolu s Bunkem z Mostiště na veškerém majetku, který mají ve [Velkém] Meziříčí (*Mezyrzecz*) a okolo Rudíkova (*Rudwiczow*).²¹⁸ To nám svědčí o možném spojení tohoto rodu s rodem pánů z Meziříčí.²¹⁹ O sedm let později v roce 1365 uzavřel Vznata II., syn Bunkova bratra Vznaty I. spolek se svým strýcem, a jak je výslovně uvedeno také přítelem, na veškerý svůj majetek.²²⁰ Postupem času přecházel majetek více na Bunkovu stranu, což zřejmě vedlo Vznatu II. k přesunu do skromnějšího Mrhova, po kterém se také začal psávat.²²¹ Nicméně mu nějaké majetky zbyly, neboť své ženě Lidě zapsal roku 1371 věno 150 kop na vsích Vídeň, Bory a Oslavice.²²² O čtyři roky později v roce 1375 prodal svou část Mostiště, Mrhova, Vídně, Borů a Oslavic Dobešovi z Popovic.²²³

Bušek II. z Mostiště taktéž už v dřívější době vlastnil některé majetky, jenž si nechal udělit jeho bratr v léno. Hned v roce 1350 se dozvídáme o držbě majetků ve vsi Kamenná (*Cameney*), neboť jejich část prodal jistému Květoňovi (*Quietonio*).²²⁴ Další majetky v Kamenné získal od svého bratra Vznaty I. z Mostiště roku 1353.²²⁵ O jeho majetcích v Oslavicích, čteme k roku 1355, kdy je spolu s majetky ve vsi Rudíkov zapsal Hartlebovi z Myslibořic jako věno své dcery Anny z Mostiště.²²⁶ O tři roky později zbylé majetky na Kamenné vložil do spolku se svou manželkou Eliškou z Mikulovic.²²⁷ K roku 1361 vzal na spolek na vsích Rudíkov, Hroznatín (*Hrosnyetin*) a [Velké] Meziříčí svou dceru Annu po smrti jejího manžela, jímž byl Hartleb z Myslibořic, bratranec Jana z Tasova.²²⁸ Některé majetky se kterými vstoupil do tohoto spolku zakoupil znovu od svého synovce Vznaty II. z Mostiště.²²⁹ Znovu se svou dcerou vstoupil Bušek II. starší do spolku na stejných majetcích o tři roky později tedy v roce 1364.²³⁰ To je poslední zmínka, kdy o Buškovi II. z Mostiště slyšíme, dá se tedy předpokládat že zanedlouho poté zemřel. Z lenní listiny se dá vyčíst, že jeho majetky přešli na jeho bratra Bunka, neboť jsou v ní přímo zmíněny. Možné také je, že je před smrtí svému

²¹⁸ ZDB III, s. 38, č. 429.

²¹⁹ Více o tomto spojení a rozrodech pánů s erbem křídla viz JUŘIČKA, M.: *Páni erbu křídla*, s. 57. Ve své práci dále uvádí rozrody pánů s erbem křídla, tedy rody z Bukova, Tasova, Lomnice, Meziříčí, Křižanova, Vanče a Popovic.

²²⁰ ZDB IV, s. 62, č. 349.

²²¹ JUŘIČKA, M.: *Páni erbu křídla*, s. 59.

²²² ZDB V, s. 93, č. 468.

²²³ ZDB VI, s. 115, č. 267.

²²⁴ ZDB I, s. 2, č. 22.

²²⁵ ZDB II, s. 19, č. 125.

²²⁶ ZDB III, s. 25, č. 86.

²²⁷ ZDB III, s. 31, č. 232.

²²⁸ ZDB IV, s. 47, č. 54; podrobnosti o manželovi dodává jako PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s.

21.

²²⁹ ZDB IV, s. 47, č. 55.

²³⁰ ZDB IV, s. 50, č. 106.

bratrovi předal, protože neměl mužského potomka. Toto tvrzení není ale možné podepřít pramenným důkazem.

Vidíme tedy, že Bunek vstupuje do lenního vztahu s markrabětem prostřednictvím svého vlastního majetku, což je zdůrazněno i přípisy *partem meam* apod., a také ze zmínek o získaném majetku od synovce Vznaty z Mostiště. K převodu svého značného alodního majetku dohnala Buňka zřejmě tísnivá finanční situace, kdy převod majetku na markraběcí léno byla možnost, jak si tento majetek dále udržet, byť za cenu ztráty úplné svobody rozhodování o něm.²³¹ Nicméně součástí léna byl i hrad, jednalo se tudíž o léno ušlechtilé, a uvázání se v něj nebylo vnímáno tolik negativně, jako například uvázání se v manství na základě lenní držby drobnějších statků na úrovni vesnice. Objevuje se také v lenních listinách častá formulace, že se tento institut vztahuje pouze na mužské potomky *et meis heredibus dumtaxat masculini sexus in verum feodum*. Celé znění listiny bylo převedeno jako zápis do zemských desek.²³² Pozoruhodné je, že se jedná o jediný deskový zápis z roku 1370, pokud nepočítáme záznam o otevření zemských desk.²³³ Tato skutečnost nám může svědčit o důležitosti zápisu a také o možném tlaku na zapsání zápisu. Z přítomnosti mnoha úředníků, včetně bzeneckého purkrabího, špilberského purkrabího, markraběcího notáře a zástupců města Brna včetně rychtáře. Svou roli zde může hrát i to, že Bunek byl přísežným zemského soudu a z tohoto titulu si zápis prosadil. Bunek převedením svých majetků na léno svou situaci vyřešil. Dokládá to získání dalších markraběcích majetků od markraběte Jana jako byla roku 1373 ves Lelekovice (*Lelekowicz*).²³⁴ Od markraběte Jošta pak roku 1376 ves Třebětice (*Trzebeticze*).²³⁵

Další lenní listina z roku 1370, je z 10. září. Jan z Kosové Hory a Hereš z Újezdce v ní přiznávají, že od markraběte pro sebe a své mužské potomky získali v léno markraběcí majetky tvrz a městečko Želetavu (*Zeletaw*), vsi *Schrtny*, u které se nepodařilo zjistit dnešní název, Markvartice (*Marquarticz*) a Litoňov (*Lythochors*) se všemi příslušenstvími, právy, svobodami, výnosy a příjmy.²³⁶ Markrabě si vyhrazuje právo, aby mu byl kdykoliv umožněn přístup do tvrze a aby byla v případě potřeby připravena. Želetavu vlastnil k roku 1349 Oldřich ze Želetavy, který ji roku 1368 prodal za 1200 hřiven Benešovi z Weitmile a jeho bratrům. Není však známo, jak se dostala do rukou markraběte, který ji mohl udělit jako léno.²³⁷ Mezi svědky

²³¹ Tuto tezi vyslovil MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*. s. 188.

²³² ZDB V, s. 85, č. 296.

²³³ ZDB V, s. 85, č. 295.

²³⁴ ZDB VI, s. 107, č. 120.

²³⁵ ZDB VI, s. 120, č. 375.

²³⁶ CDM X, s. 112, č. 91.

²³⁷ VOHRYZEK, Stanislav: *Šlechta na jihozápadní Moravě do husitských válek*. Brno 2017, s. 179 (disertační práce).

je znovu Jan starší z Meziříčí, Henslin z Bítova, Frank z Kunovic, Půta z Holštejna a Petr Hecht z Rosic, o kterých můžeme s jistotou tvrdit, že se často pohybovali v prostředí markraběcího dvora a také často svědčí v případech lenních listin markraběte.

Beneš z Kravař přiznává v listině z 28. října 1370, že od markraběte podobně jako Jan z Kosovy Hory a Hereš z Újezdce přijal v léno tvrz a celé městečko Velká [nad Veličkou] (*Welyka*) a ves Javorníček (*Jawornyczek*).²³⁸ Markrabě Jan získal tyto statky jako odúmrt' po jistém Ulmanovi. Beneš z Kravař za toto léno slibuje markraběti věrnou službu a také že vždy otevře brány tvrze, jedná se tedy o služební léno. Svědky jsou Jan starší z Meziříčí, Oldřich z Boskovic, Henslin z Bítova, Frank z Kunovic, Půta z Holštejna a Petr Hecht z Rosic.

Hned z 22. ledna 1371 máme k dispozici lenní listinu, týkající se Půty z Holštejna, který se objevuje často na listinách ve spojitosti s markrabětem a také často právě ve svědečné řadě lenních listin.²³⁹ Půta z Holštejna od markraběte získal lenní závazek na tvrz se dvorem a celé městečko Náměšť [na Hané] (*Namyescz*), majetky které byly podle záznamu v zemských deskách od roku 1366 v rukou markraběte, dále hrad Špránek (*Spranek*) se vším příslušenstvím, který získal markrabě roku 1359, a podle kterého se zřejmě tituloval soudce brněnského zemského soudu Dětrich ze Špránku. Mimo to devět dalších vesnic a k nim příslušné majetky, konkrétně tedy ves Zborovice (*Sborowicz*), majetek v Luběnicích (*Lyebenicz*) se dvorem, všechny majetky v Seničce (*Seniczka*), ves Chořelice (*Chorzielucz*), Velký Újezd (*Vgiezd Wolewy*),²⁴⁰ Kozlov (*Cozlow*),²⁴¹ Smolná (*Smolna*),²⁴² a Černé (*Czirne*),²⁴³ mlýn a dvůr v Sobáčově (*Sobaczow*), ves Uhřice²⁴⁴ (*Vhrzec*) se dvorem a dvěma rybníky, ves Prasklice (*Prasklicz*), část vsi Počenice (*Poczenicz*),²⁴⁵ alod ve Slížanech (*Slezan*),²⁴⁶ vše co má markrabě ve vsi Pornice²⁴⁷ (*Pornicz*) i s mlýnem, ves Skavsko²⁴⁸ (*Skawsko*) s lesy, ve vsi Všetrapy²⁴⁹

²³⁸ CDM X, s. 115, č. 94.

²³⁹ CDM X, s. 125-127, č. 107.

²⁴⁰ Viz PAPAJÍK, D.: *Páni z Holštejna*. České Budějovice 2007.

²⁴¹ Nabízí se hned několik variant vesnice s originálním zápisem *Cozlow*, vesnice v okrese Žďár nad Sázavou, která je blízko dalších lenních statků jako je Mostiště nebo Křižanov, nebo také součást dnešní Bystřice pod Pernštejnem, nabízí se také vesnice poblíž Lipníka nad Bečvou, nebo zkomolené jméno vesnice Kluzov, která se nachází blízko dalších majetků, nebo o něco více vzdálená vesnice Kozov pod hradem Bouzov.

²⁴² Zřejmě vesnice Smolná, které je dnes součástí Bělé u Jevíčka v okrese Svitavy.

²⁴³ Zřejmě vesnice v okrese Žďár nad Sázavou, v okolí dalších míst často udělovaných markrabětem Janem Jindřichem v léno jako Mostiště, Vídeň, Martinice, Křižanov ad. což by nahrávalo tvrzení, že se v případě vsi Kozlov, jedná o nedalekou ves, která je také poblíž těchto lenních držav.

²⁴⁴ *Vhrzec* okres Kroměříž, tomuto tvrzení nahrává bezprostřední blízkost vsi Prasklice v listině pojmenované jako *Prasklicz*.

²⁴⁵ *Poczenicz* dnes západní část obce Počenice-Těšetice.

²⁴⁶ *Slezan* dnes součást města Morkovice-Slížany.

²⁴⁷ *Pornicz*, část obce Pačlavice.

²⁴⁸ Podle ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen*, s. 348 Skavsko Horní a Dolní, zaniklá ves u Morkovic; toto tvrzení potvrzuje existence osady se jménem Skavsko, jež je opravdu součástí města Morkovice-Slížany.

²⁴⁹ *Wschetrap*; ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen*, s. 437 ji ztotožňuje se zaniklou vsí u Čejkovic.

(*Wschetrap*) čtyři lány, alod a mlýn, dále všechny majetky ve vsi Pornice, které má Půta od markraběte jako odúmrt' po smrti Ivana a jeho manželky,²⁵⁰ a konečně jednu vinici na Staré hoře (*Altomonte*) v Želovicích anebo také Židlochovicích.²⁵¹

I tyto ostatní majetky zřejmě získal markrabě odúmrtí. Důvodem k oblénění Půty těmito značně roztroušenými majetky, byl zřejmě fakt, že byl současně jmenován purkrabím na hradě Hluboký u Olomouce (nedaleko Hrubé Vody), k němuž patřily pouze dvě vesnice, což by na placení purkrabího nestačilo. Markrabě kromě zastávání úřadu purkrabího vyžadoval po Půtovi věrné služby v zemi i mimo ni, zaručení se svými majetky, slib že svěřené majetky nezpronevěří, otevření bran hradu Špránku a Hlubokého a další.²⁵² Vzhledem k rozsáhlosti majetku a k tomu, že mezi lenní statky patřil hrad, můžeme s jistotou tvrdit, že se jednalo o léno ušlechtilé. Půta se díky tomuto svazku dostal do okruhu markraběcího dvora. Ve svědečné řadě vidíme další markraběcí leníky Beneše z Kravař, nejvyššího komorníka olomouckého soudu, Ctibora z Cimburka a také bývalého hofmistra Petra Hechta z Rosic. Všichni svědkové tedy byli markraběcími leníky a zároveň patřili k předním rodům díky svým majetkům nebo zastávaným úřadům.

Václav z Mladějova (*Wenczel de Mladyegiow*), nejvyšší písař moravských zemských desk a také protonotář a purkrabí na Novém Hradě, přiznal v listině z 2. srpna 1371, že od markraběte přijal pro sebe a své mužské potomky v léno dvůr, pět lánů, jeden čtvrtlán, tři podsedky a vše co ves Kozlovice²⁵³ (*Kozłowicz*) dále obsahuje.²⁵⁴ V listině je uvedeno, že markrabě majetky získal jako odúmrt' po smrti panny Markéty, dcery drobného vladyky Janka (*post mortem olim Margarethe virginis, filie Janconis*). Jankovu držbu vsi Kozlovic, podle které se také psal, potvrzuje olomoucký deskový záznam z roku 1356.²⁵⁵ V záznamu Janek spolčuje svůj majetek v Kozlovicích s Oldřichem, synem Ješka z Kokor. K roku 1359 zapsal Janek své manželce Markétě 75 hřiven do rukou jejího otce Pečka (*Peczonis*). Majetek v Kozlovicích markraběti připadl tedy s největší pravděpodobností na základě odúmrti po smrti jejich neprovdané dcery pojmenované po matce.²⁵⁶ Znovu se jedná o služebné léno, které markrabě

²⁵⁰ Prodej majetku Markéty z Pornic Ivanovi v Pornicích je zaznamenán v olomouckých zemských deskách ZDO I, s. 3, č. 50.

²⁵¹ Obě varianty u originálního zápisu *Zelewicz* připouští ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen*, s. 449, v úvahu pak připadají Želovice u Přerova, dnes zaniklá vesnice v katastru obce Rostěnice-Zvonovice, nebo také zaniklá ves Želovice v katastru obce Podolí v okrese Brno-venkov, poblíž které se také nachází vrchol Stará hora s 350 m. n. m., třetí možností jsou pak Želovice, jež jsou dnes součástí vesnice Olbramovice v okrese Znojmo.

²⁵² MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 189.

²⁵³ Vesnice *Kozłowicz* je dnes součástí statutárního města Přerova.

²⁵⁴ CDM X, s. 158-159, č. 128.

²⁵⁵ ZDO I, s. 23, č. 457.

²⁵⁶ Nicméně PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 439, uvádí, že Janek měl stejnojmenného syna s příjmením Kozlovec, který se ale připomíná až roku 1429 a psal se ze Studené. Josef Pilnáček sám uvádí, že

udělil jako výsluhu za věrné služby. Václav nicméně s tímto majetkem, převedeným do lenní formy nakládal jako se svým vlastním, neboť připsal své první manželce Kristíně na Kozlovicích důchod. I jeho druhá manželka Anna se po Kozlovicích psala.²⁵⁷ Svědky ve svědečné řadě lenní listiny jsou opět markraběcí leníci Beneš z Kravař jinak ze Strážnice, nejvyšší komorník olomouckého soudu, Henslin z Bítova, Frank z Kunovic a Petr Hecht z Rosic.

Poslední lenní listina z roku 1371, konkrétně z 18. září, je psána Kuníkem z Rosic, příbuzným častého svědka zaznamenaného na lenních listinách markraběcího dvora Petra Hechta z Rosic.²⁵⁸ Kuník získal do lenní držby dvě popluží ve vsi Vrbovec (*Wrbouecz*) a ve vsi Šašovice²⁵⁹ (*Chachnowicz*), pak jedno popluží se vím příslušenstvím, právy, svobodami, výnosy a příjmy. Tyto majetky získal markrabě jako odúmrť po Jindřichovi Huhňovi z Vázan, který byl taktéž častým svědkem lenních listin a sám markraběcím leníkem. Svědky v tomto případě byli Jindřich a Jiří bratři z Bítova, Jan starší z Meziříčí, Půta z Holštejna, Kuníkův bratr Petr Hecht z Rosic a Sezema z Plačkovic, o němž ještě uslyšíme.

Tím se dostáváme k roku 1372, který je na lenní listiny vůbec nejplodnější. Hned 12. ledna máme k dispozici dvě lenní listiny, které mají totožnou strukturu. Jednalo se o léna ve formě menších majetků, která můžeme považovat za služebná manství. Hereš z Rokytnice přiznal, že dostal od markraběte pro sebe a své mužské potomky v léno polovinu vsi, dvora a tvrze ve Výškovících (*Wyskowicz*) se všemi právy, svobodami, výnosy a příjmy.²⁶⁰ Hartleb z Kostníka získal v manskou držbu dvůr v Osmorubech²⁶¹ (*Osmorub*) s jeho příslušenstvím, právy, svobodami, výnosy a příjmy. O tomto majetku uvažuje Jaroslav Mezník, že už před nástupem Jana Jindřicha patřil markraběcím manům. Nabízí se tedy prosazování vlastní lenní politiky a odnětí léna nebo uprázdňení léna po smrti předchozího mana. Podobně jako Osmoruby patřily do manského systému utvářeného před nástupem Jana Jindřicha i Omice a Bukovany na západ od Brna, Vrbovec na jih od Znojma a několik vesnic náležejících k broumovskému panství. O Janově manipulaci s těmito statky kromě Vrbovce však nemáme

vesnic se jménem Kozlovice je mnoho, a proto jejich rozřazení závisí na znacích tamějších rodin. Tak třeba k roku 1398 v deskovém zápise ZDO VI, s. 199-200, č. 388 čteme o Kláře z Kozlovic, která se svým manželem Michálkem z Choryně uzavírá spolek na Kozlovicích, do kterého vstupuje s padesáti hřivnami.

²⁵⁷ PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 302.

²⁵⁸ CDM X, s. 161, č. 131.

²⁵⁹ Ves v okrese Telč, o tom, že se jedná o tuto ves, svědčí blízkost městyse Želetava, jenž byl v předešlém roce 1370 jako městečko udělen dalším markraběcím leníkům Janu z Kosové Hory a Heršovi z Újezdce, a nebo Rozseč, udělená roku 1372 Ivanovi z Budějoviček viz CDM X, s. 112, č. 91 a CDM X, s. 173, č. 148.

²⁶⁰ CDM X, s. 168, č. 142. Výškovice jsou dnes zřejmě zaniklá tvrz v katastru městyse Litenčice, viz ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen*, s. 439.

²⁶¹ Zaniklá vesnice u Jemnice.

zprávy, neměl tedy zřejmě potřebu s nimi nikterak manipulovat, což nahrává tezi o uprázdňení manství v Osmorubech následkem odúmrti.²⁶²

Zajímavé je pak to, že byť se jedná o dvě listiny vydané ve stejný den, v každé jsou zmíněni jiní svědci, kteří byli přítomní sepsání listiny a jejich pečeti zaručovali její pravost. Respektive je jich ve druhém případě méně. Na první listině ve svědečně řadě figuruje Beneš z Kravař a ze Strážnice, Henslin z Bítova a z Lichtenburka, Půta z Holštejna, Petr Hecht z Rosic a brněnský rychtář Václav, ve druhé pak pouze Henslin z Bítova a Lichtenburka a Půta z Holštejna, čemuž odpovídá také osazení listin pečetěmi.

O deset dní později bylo vydáno rekordní množství pěti lenních listin v jeden den. Hned první z nich, v níž je uděleno největším množství majetků včetně hradu, je psána jménem Sezema z Plačkovic.²⁶³ Jedná se o ušlechtilé léno, neboť udělovaným majetkem je v tomto případě hrad Janštejn (*Janstein*) spolu se všemi velkými i malými lesy a jejich příslušenstvím, osm pustých neobdělávaných lánů, svobodný hostinec a pozemky až po mezníky a hraniční kůly, v Nové Vsi (*Nowawes*) tři lány a jeden podsedek, tři mlýny a tři rybníky, ve vsi Jihlávka (*Gyhlawka*) pak dva lány a tři čtvrtlány. Hrad Janštejn měl markrabě ve svém držení od roku 1358, kdy jej koupil, po třech letech jej však prodal. Znovu jej získal zřejmě díky odúmrti, nebo proto že jeho další prodej byl svázán určitými podmínkami, které nebyly dodrženy. K hradu samotnému patřil pouze malý majetek, ze kterého nebylo možné zaplatit nějakého úředníka zastávajícího úřad purkrabího s dalším příslušným personálem, proto markrabě přistoupil k této formě lenní správy hradu. Z toho důvodu jej mohl držet příslušník nevýznamného šlechtického rodu Sezema z Plačkovic, jenž musel do léna zahrnout i svůj vlastní majetek a peníze, konkrétně čtrnáct kop svých příjmů, z nichž osm má uložených u židovského finančníka a šest kop, které mu má splatit Oneš Strádovec ze Strádova, dále třicet a půl kopy příjmů ze vsi [Horní] Dubénky (*Dubenky*) a k ní příslušných čtyř mlýnů (jeden z nich řečený *nakaliskem*), další půl kopy grošů pak z rybníka a všech dalších příslušenství se všemi právy, svobodami a výnosy.²⁶⁴ Právě to, že Sezema vlastnil majetky nedaleko hradu mohlo rozhodnout v jeho výběru za nového hradního pána. Svědky jsou v tomto případě Jan starší z Meziříčí, Jindřich z Lichtenburka a z Bítova a drobní šlechtici Štěpán z Borku, Oldřich z Olšan, Unka z Liděřovic a Ivan z Budějoviček, kteří, jak uvidíme, se ve stejný den jako Sezema stali markraběcími many.

U Unky z Liděřovic je jeho přítomnost a přivěšení pečete na Sezemově listině poněkud záhadné, neboť v o rok mladším deskovém záznamu z roku 1371, zapisuje Frenclin z Liděřovic

²⁶² MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 186.

²⁶³ CDM X, s. 170-171, č. 144.

²⁶⁴ MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 189.

dvůr Unkově vdově Kateřině.²⁶⁵ Možné ale je, že se jedná o jeho stejnojmenného předka. Zarážející je to i z toho důvodu, že hned další lenní listina z 22. ledna 1372 je psána právě Unkovým jménem.²⁶⁶ Unka v ní přiznává manskou držbu vsi Valkunov (*Walczinow*),²⁶⁷ se čtrnácti hřivnami výnosu, mimo dvůr, který už vlastní jeho chráněncem Heřman (*Hermannus*), a dále dva lány směrem k lesu se vším příslušenstvím, tedy rybníky, řekami, loukami, pastvinami, a také se všemi právy, svobodami, příjmy a užitky.

Dalším, kdo svým jménem nechal napsat lenní listinu, ve které přiznává zisk markraběcího majetku, je Štěpán z Borku.²⁶⁸ Takto získal tvrz, dvůr a ves Borek (*Borek*),²⁶⁹ ves Stráně (*Stranye*) a Velenkovice (*Welenkowyczie*) se vším příslušenstvím, lesy, rybníky a také právy, svobodami, výnosy a užitky. Podobně jako ostatní slibuje věrnou službu markraběti a také, že mu vždy otevře brány své tvrze v Borku. Po něm přichází na řadu Oldřich z Olešné se svým bratrem Ješkem.²⁷⁰ Ti získali v manskou držbu ves Maříž (*Marysch*)²⁷¹ spolu s dvanácti hřivnami příjmů a ve vesnici umístěnou tvrz se vším příslušenstvím tedy lesy, rybníky, jezery, řekami, loukami a pastvinami a také právy, svobodami, příjmy a užitky. Posledním, kdo se 22. ledna za slib věrnosti a služby markraběti získal nějaký majetek v léno byl Ivan (někdy též Ejvan).²⁷² Ten do manského držení získal ves Rozseč (*Rossyecze*) jinak nazývanou také *fraundorf* s jedním poplužím, šesti lány, jednou loukou, příjmem poloviny kopy grošů, třemi rybníky, polovinou lánu lesa a vším příslušenstvím, právy, svobodami, užitky a důchody. V tento den si své oblíbení navzájem odsvědčili všichni noví markraběcí leníci, tedy Sezema z Plačkovic, Unka z Lidéřovic, Štěpán z Borku, Oldřich z Olšan a Ivan z Budějoviček. Výjimku pak tvoří první listina, kdy se markraběcím leníkem stává Sezema z Plačkovic, kde jsou svědky ještě i Jan starší z Meziříčí a Jindřich z Lichtenburka a z Bítova, zřejmě z toho důvodu, že se jedná o ušlechtilé léno, jehož součástí je hrad a k němu příslušný úřadu purkrabího.

K na lenní listiny plodnému roku 1372 máme ještě další čtyři lenní listiny. Další v řadě je listina z 4. června, ve které si Oldřich, Damián a Štěpán bratři z Kladník nechávají převést svůj majetek na markraběcí léno.²⁷³ Konkrétně se jednalo o tvrz ve vsi Kladníky (*Kladnik*), jedno popluží, tři pěstěné lány, a šest lánů přiznaného jmění s lesy, loukami, pastvinami, poli

²⁶⁵ ZDM V, s. 86, č. 308.

²⁶⁶ CDM X, s. 171, č. 145.

²⁶⁷ V listině označovaná jako *Walczinow*, ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen*, s. 410 uvádí že se jedná o nesprávné pojmenování právě vsi Valkunov, zaniklou ves nedaleko Němčic u Boskovic.

²⁶⁸ CDM X, s. 171-172, č. 146.

²⁶⁹ Dnes součást katastru města Dačice.

²⁷⁰ CDM X, s. 172-173, č. 147.

²⁷¹ Vesnice poblíž dnešních hranicích s Čechami a Rakouskem. Jedná se také o první zmínku o této vesnici.

²⁷² CDM X, s. 173, č. 148.

²⁷³ CDM X, s. 184-185, č. 161.

obdělávanými a neobdělávanými, vodami, řekami, rybníky, jezery, vším příslušenstvím, svobodami, užitky, výnosy, příjmy. Svědky v tomto případě byli Jan Jiří z Bítova. Dne 5. listopadu toho samého roku na zeměpanském hradě Úsov získal Václav z Mladějova v léno ves Radečov²⁷⁴ (*Radieczow*) se dvorem, podsedky, hostincem, mlýnem, rybníky, jezery, poli, oranými i neobdělávanými, řekami, rybníky, ovocnými sady, loukami, pastvinami, horami, údolími, výšinami spolu se všemi právy, svobodami, výnosy a užitky jako i vším příslušenstvím.²⁷⁵ Svědků bylo hned šest, mezi nimiž bylo i mnoho markraběcích leníků, konkrétně se jednalo o Beneše z Kravař a ze Strážnice, komořího olomouckého soudu, Ctibora z Cimburka a Tovačova, Voka z Kravař a Jičina, Půtu z Holštejna, Unku z Majetína a Beneše ze Střítěže.

Hned 27. listopadu 1372, kdy se markraběcí dvůr přesunul do od Úsova nepřilíh vzdáleného Bludova, získal příslušník starobylé vladyské rodiny s erbem měsíce s ozdobenými rohy či loďkou, Ješek Ochozka z Ochozí, v manskou držbu ves Drahanovice (*Drahanowicz*).²⁷⁶ Ve vsi pak získal dvůr s jeho příslušenstvím, jedno popluží s loukami, ovocnými sady a lesy, tři lány, dva velké a dva malé podsedky a také část patronátních práv farního kostela se všemi příslušenstvími, poli oranými i neobdělávanými, vodami, řekami, a neopomenutelnými právy, svobodami, výnosy a užitky. Ve svědečné řadě jsou uvedeni markraběcí leníci Smil z Lestnice, u jehož osoby nám však chybí konkrétní lenní listina potvrzující držbu nějakého lenního majetku,²⁷⁷ dále Petr Hecht z Rosic a Ješek z Křižanova.²⁷⁸

Před Vánocemi, konkrétně 12. prosince 1372 se už markrabě nacházel na hradě Veveří, sem je také lokalizována listina, v níž převádí vladyka Dynhart z Třebetic (dříve se psal také po Dřevnovicích) svůj majetek v Třebeticích (*Trziebieticz*) na manství.²⁷⁹ Tímto majetkem byla čtvrtina mlýna, tři lány, jeden lán lesa, jeden dvůr se všemi příslušenstvími, právy, svobodami a výnosy. Markrabě mu k jeho majetku přidal zbylé části mlýna, 17 lánů bez jedné čtvrtiny

²⁷⁴ *Radieczow* nabízí se příhraniční vesnice Radějov v okrese Hodonín, a nebo také Radišov nedaleko Moravské Třebové v okrese Svitavy.

²⁷⁵ CDM X, s. 194-195, č. 170.

²⁷⁶ CDM X, s. 195, č. 171; PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 278-279 uvádí rozrod rodiny i s vyobrazeným erbem.

²⁷⁷ V listině je uvedena formulace za jmény šlechticů *prefati domini Marchionis feudalium*, která nasvědčuje tomu, že se opravdu jednalo o markraběcí leníky. O Smilovi máme zprávy i ze zasedání zemských soudů a sněmů, jejichž jednání se účastnil a také poháněl před soud. Mezi jeho statky pak patřila Bolelouc. V době markraběcích válek bojoval na straně markraběte Jošta více o jeho osobě viz FUTÁK, Peter – PLAČEK, Miroslav: *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha 2006, s. 238-249. Srov. PAVELKOVÁ, Jindra: *Pečeti pánů z Kunštátu (exkurz do sfragistické problematiky významného rodu)*. Brno 2008, s.66 (rigorózní práce).

²⁷⁸ Rod z Lestnice a Křižanova byl zároveň vzájemně příbuzensky propojený viz PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 366.

²⁷⁹ CDM X, s. 197-198, č. 173; další informace o Dynhartovi včetně vyobrazení pečete viz PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 327.

z jejich výnosů, tři lány lesa a polovinu popluží se vším příslušenstvím. K listině přivěsil svou pečeť se znamením dubové haluze. Pro osvědčení pravosti přivěsili další pečeti markraběcí leníci Petr Hecht z Rosic, Unka z Majetína, Sezema z Plačkovic, Oldřich z Olešné²⁸⁰ a neznámý Chval Rezavý (?) (*Chwalonis Rzzawy*).

Poslední lenní listina z roku 1372 je datována k 21. prosinci opět v markraběcí rezidenci na hradě Veverří.²⁸¹ V ní vladyka Hanuš z Ledce u Židlochovic přiznává že přijal od markraběte majetky v léno a stal se tím jeho manem. Zmiňovanými majetky bylo osm lánů a jedna louka se vším příslušenstvím ve vsi Němčičky (*Nyempcziczky*) nedaleko Pohořelic také spolu se všemi právy, svobodami, výnosy a příjmy. Své pečeti k té Hanušově na důkaz přiložili Henslin a Jiří, bratři z Bítova, Smil z Líšnice, Petr Hecht z Rosic a Unka z Majetína.

K roku 1373 máme pouze dvě lenní listiny. V první z nich, datované k 27. březnu znovu na hradě Veverří, získal markraběcí leník Ctibor z Tovačova od markraběte další majetky v léno.²⁸² Konkrétně se jednalo o odúmrt' po Kunovi z Kunštátu a jeho ženě Ofce, která byla Ctiborovou sestrou. Markrabě tak tyto majetky udělil svému dávnému nepříteli zpět, zřejmě jako určité gesto, že na staré křivdy zapomněl. Konkrétně se jednalo o polovinu popluží, třináct lánů, osm podsedků, vinice a deset vinohradů ve vsi Bošovice (*Bossowicz*), ve Skřípově²⁸³ (*Skrzipow*) popluží, devět lánů a polovinu podsedku, dále polovinu vsi Sádkov²⁸⁴ (*Sadkow*) s vinicemi a deseti vinohrady a se vším k tomu náležejícím příslušenstvím, poli obdělávanými i neobdělávanými, ovocnými sady, mlýny, rybníky, loukami, pastvinami, a se všemi právy, svobodami, vlastnictvím a výnosy. Svědky v tomto případě byli Beneš z Kravař a ze Strážnice, Vok z Kravař, jinak z Fulneku, rytíři Unka z Majetína, Hereš z Rokytnice a Václav z Mladějova.

Druhou listinou z roku 1373, je ta z 26. listopadu, díky které se markraběcím manem stává Vlček z Opatovic (u Jevíčka).²⁸⁵ V lenní držbu si nechal udělit jak své majetky, jimiž bylo jedno popluží, čtvrt lán, hostinec, malý mlýn, sedm podsedků, louka, lesy a pastviny se vším příslušenstvím, právy, svobodami a výnosy ve [Velkých] Opatovicích (*Opathowicz*), tak i markraběcí majetky, jimiž byl mlýn, popluží, ovocný sad, čtvrtlán, čtyři podsedky část patronátních práv farního kostela a lázně v Opatovicích, a ve vsi Smolná²⁸⁶ (*Smolna*) čtvrt lán

²⁸⁰ Na listině se tituluje z Marýže, neboť právě tu získal se svými bratry od markraběte v léno, proto zřejmě upřednostnil tuto titulaturu v záležitosti týkající se lenních záležitostí.

²⁸¹ CDM X, s. 200, č. 177.

²⁸² CDM X, s. 207-208, č. 185.

²⁸³ Zaniklá ves u Valašských Klobouk, okres Vyškov.

²⁸⁴ Zaniklá ves u Bošovic, okres Vyškov.

²⁸⁵ CDM X, s. 225, č. 206.

²⁸⁶ Dnes část obce Bělá u Jevíčka v okrese Svitavy.

se vším příslušenstvím, loukami, pastvinami, lesy, vodními toky a také všemi právy a výnosy. K zajímavé Vlčkově pečeti s klenotem v podobě půlměsíce podloženého paví kýtou přiložili své pečeti také Unka z Majetína, Přibík řečený Čas z Černína, Jindřich zřejmě z Hanebnice (*Henrici de Hanbwicz*) a Hereš z Krakovce.²⁸⁷

Poslední dvě listiny markraběte Jana Jindřicha byly vydány v roce 1374. První z nich datovaná ve svátek sv. Jiří, který se ve středověku slavil o den dříve, než je tomu v současnosti, a to 23. dubna, je psána osobou Jana z Rožďalovic, příslušníka původně českého rodu příšlého na Moravu.²⁸⁸ Ten získal v léno markraběcí majetek, který Jan Jindřich získal od Viléma z Kobeřic alias z Dobročkovic, strýce Onše ze Švábenic. Tímto majetkem byla tvrz, dvůr, zemědělské statky, samotná ves Kobeřice [u Brna] (*Coberzicz*), patronátní právo kostela a k tomu náležející zboží, tedy pole obdělávaná i neobdělávaná, lesy, bažiny, hvozdy, mlýny, louky, pastviny, rybníky, jezera, vody a vodní toky, hory, výšiny, údolí, vinice a také příjmy, výnosy a všechno příslušenství. V manství Jan zároveň uvazuje i svého bratra Zdislava z Rožďalovic, který stejně jako on má být věrný markraběti a sloužit mu. Svědky v tomto případě jsou Ctibor z Tovačova jinak z Cimburka, Petr Hecht z Rosic, Unka z Majetína, Jan z Lukova jinak ze Šternberka, nejvyšší komoří brněnského soudu, Herard z Kunštátu a Jan mladší z Meziříčí.

Poslední lenní listina vážící se k markraběti Janu Jindřichovi je psána Herardem ze Stříteže k 20. prosinci.²⁸⁹ Herard získal markraběcí léno ve vsi Drahanovice, po smrti Ješka Ochozky z Ochozí, jemuž toto léno udělil markrabě jen o dva roky dříve 26. listopadu 1372. Léno sestávalo z dvora s jeho příslušenstvím, jednoho popluží, luk, ovocných sadů, lesů, tří lánů, dvou velkých a dvou malých podsedků a také části patronátních práv farního kostela se všemi příslušenstvími, poli oranými i neobdělávanými, vodami, řekami, a neopomenutelnými právy, svobodami, výnosy a užitky. Ve svědečné řadě pak vidíme markraběcí leníky Petra Hechta z Rosic, Unku z Majetína, Přibíka Časa z Černína a Václava z Mladějova, zde titulovaného podle markraběcího léna, tedy z Radečova. Tato listina nám podává důkaz, že markrabě v případě úmrtí jednoho z leníků bez mužských dědiců, v tomto případě Ješka Ochozky z Ochozí, udělil majetek znovu v léno jinému šlechtici.

²⁸⁷ O osobě vладыky Herše z Krakovce včetně jeho znaku pojednává PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 451.

²⁸⁸ CDM X, s. 237, č. 220; o rodu z Rožďalovic viz PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 421.

²⁸⁹ CDM X, s. 252-253, č. 240

Tabulka 4: Počty a druhy markrabětem Janem Jindřichem udělených majetků do lenní držby v jednotlivých letech.²⁹⁰

Udělené majetky²⁹¹	Hrad	Město	Tvrz	Dvůr	Vesnice	Mlýn	Patronátní práva
1358	x	1	1	x	6	2	1
1360	x	x	x	x	1	x	x
1362	x	x	x	x	3	x	x
1364	x	x	1	1	4	x	1
1366	x	x	1	2	16	1	2
1367	x	x	x	x	6	x	x
1368	1	x	x	3	16	8	1
1369	x	x	x	x	1	x	x
1370	1	2	2	x	16	4	2
1371	1	1	1	5	20	3	x
1372	1	x	4	5	14	9	1
1373	x	x	x	x	5	1	1
1374	x	x	1	1	2	x	2
Celkem	4	4	11	17	110	28	11

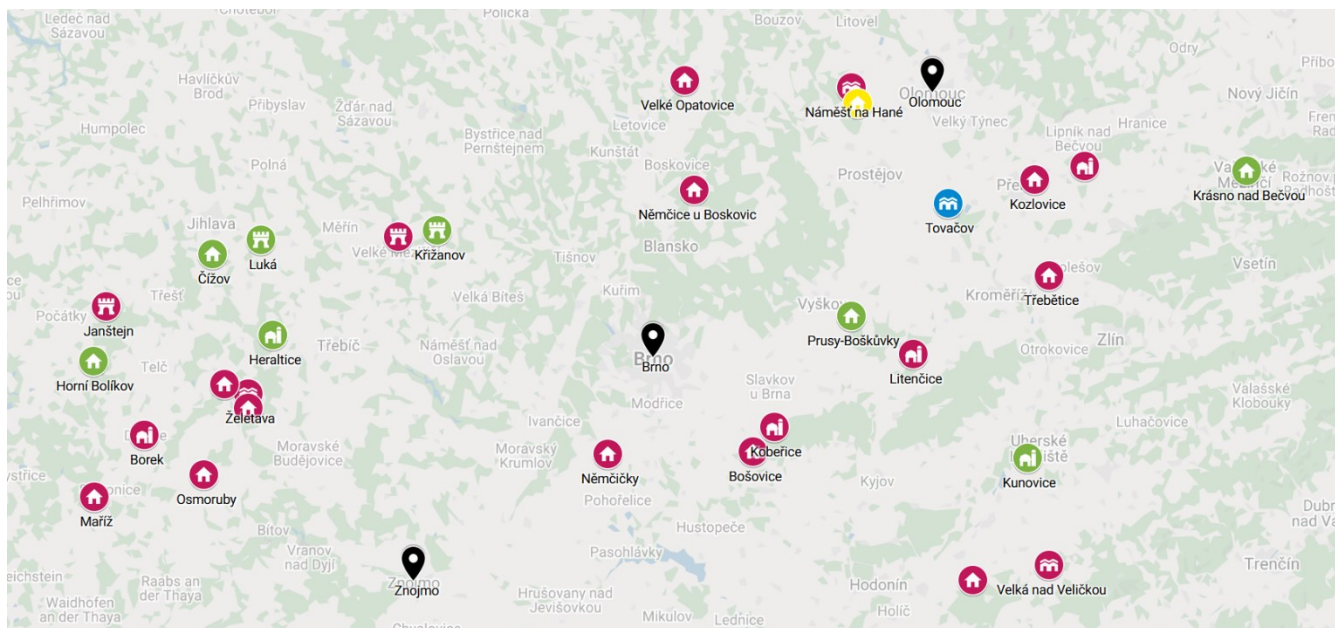
Jak čteme z rozebraných lenních listin, kterých markrabě Jan Jindřich za svou moravskou vládu vydal celkem 31, propracovává se k používání lenního institutu postupně. V prvním desetiletí své vlády, tedy v letech 1350-1360 vydal pouze dvě listiny, ve druhém desetiletí (1361-1370) pak vydal markrabě nebo jednotliví leníci deset listin a v posledním pětiletí do roku 1375 zbylých 18 lenních listin. Pokud se podíváme na majetky, které markrabě pro svou lenní politiku využíval, narážíme neustále na dvě kategorie. Pokud pomineme první udělení majetku v léno v případě Ctibora z Cimburka, kdy se zřejmě jednalo o formu trestu, používal markrabě pro svou lenní politiku majetek, jenž získal jako odúmrt', popřípadě do lenního svazku vstoupil šlechtic pomocí svého již dříve vlastněného majetku, eventuálně se jednalo o

²⁹⁰ Zdrojem jsou lenní listiny citované v této kapitole.

²⁹¹ Do tabulky jsou započítány části majetků jako celek. Pokud se jedná například o polovinu hradu v jedné listině, je počítán jako 1.

kombinaci obou forem převodu majetku na léno. To nám dokládá vzájemný prospěch z tohoto svazku, ze kterého těžil jak šlechtic, tak i markrabě.

Velikost i druh udělovaných majetků byly rozličné. Nutno podotknout, že se markraběcími leníky stávali spíše drobnější šlechtici, nikoli však výlučně. To nás přivádí k různým druhům lén, zmíněným v úvodu kapitoly. Za vlády markraběte Jana Jindřicha docházelo k udělování jak ušlechtilých lén, jež obsahovaly hrady, městečka tak i drobnějších manství sestávajících ze statků na úrovni majetků v jedné, nebo několika málo vesnicích. Velikost udělovaných lén jako by se odrážela i ve svědečných řadách. Pokud se jednalo o větší udělené statky, popřípadě příslušníky původem nemoravské šlechty nebo zemské úředníky, figurují ve svědečných řadách příslušníci vyšší šlechty nebo právě další zemští úředníci. V případě markraběcích manů pozorujeme, že se ve svědečné řadě objevují další markraběcí leníci, mezi nimiž se však mohli nacházet osoby blízké markraběti, jako byl třeba Petr Hecht z Rosic, nebo i držitelé větších ušlechtilých lén. Přítomnost stávajících markraběcích leníků při sepisování lenních listin nám může dosvědčovat existenci manského soudu či sněmu, kterého se leníci účastnili, a na kterém se lenní záležitosti projednávaly pod dohledem hofrychtěře, pod jehož úřad lenní problematika spadala. Co se týče povinností, jež museli leníci za obdržené statky vykonávat, pozorujeme ve všech listinách v různých formách slib věrnosti. V menší míře se pak objevují vojenské povinnosti, posouvající jednotlivé leníky do kategorie vojenských manů. Patrné je to zvláště u šlechticů obleněných tvrzí, kdy slibují, že bude markraběti k dispozici, nebo konkrétní vojenské povinnosti, jako vyzbrojení určitého počtu bojovníků. Tak markrabě sít' osob, které jsou mu zavázány, patří k jeho okruhu a určitá část z nich má povinnost podpořit ho i vojensky.

Obrázek 3: Mapa center udělených lén²⁹²

V případě Jana Jindřicha se nedá tvrdit, že se jedná o typickou manskou soustavu, a toto označení může být příliš silným tvrzením. Markrabě totiž nebudoval cíleně síť tvořenou many, příslušnými k určitým strategickým hradům, nýbrž pouze majetky, které se mu odúmrtí naskytly, a neměl tudíž kapacitu se o ně se svým aparátem starat, dále lenním institutem přerozděloval. Na svého otce pak za doby své vlády navázal i markrabě Jošt, jenž lenní institut aktivně využíval i v těžkých časech markraběcích válek.

²⁹² Vytvořeno autorem pomocí Google Maps. Jednotlivá centra jsou rozlišena podle toho, zda se jedná o vesnici, městečko, tvrz nebo hrad. Modře je vyznačeno období 1350-1360, zeleně 1361-1370 a červeně 1371-1375, žlutě ves Drahanovice jež byla v posledním období udělena dvakrát.

Tabulka 5: Počty a místa vydání lenních listin pro každý rok vlády Jana Jindřicha.

Místo / datum vydání	Brno	Olomouc	Vranov nad Dyjí	Veveří	Úsov	Bludov
1358		1				
1360	1					
1362	1					
1364	1					
1366	1					
1367			1			
1368 ²⁹³	2					
1369	1					
1370 ²⁹⁴	3					
1371	1			1	1	
1372	8			2	1	1
1373	1			1		
1374	2					
Celkem	22	1	1	4	2	1

Jak vidíme z přiložené tabulky, lenní listiny nebyly vydávány pouze v Brně, ale i na jiných místech. Ojediněle tomu bylo také v Olomouci, Vranově nad Dyjí, Úsově a Bludově. Z toho je patrné, že markrabě Jan Jindřich řešil lenní problematiku i v rámci svých cest po markrabství, vysloveně pak na zeměpanských hradech. Nejvíce listin bylo ovšem vydáno v Brně, kde měl markrabě hlavní rezidenci. Na druhém místě je pak další markraběcí rezidence, a to hrad Veverí, kde markrabě trávil vánoční čas roku 1372, a vytrval zde až do března roku 1373, neboť nemáme listiny, kde by byl markrabě zmíněn a byla lokalizována jinde.

²⁹³ Listina Vachena z Perné není datována, ani lokována, proto není v tabulce uvedena viz CDM X, s. 83-84, č. 66.

²⁹⁴ O udělení léna Buňkovi z Mostiště máme pouze záznam v zemských deskách, proto je považováno místo vydání za Brno viz CDM X, s. 103-104, č. 79 a deskový záznam ZDB V, s. 85, č. 296.

6. Petr Hecht z Rosic a jeho vztah k markraběti Janu Jindřichovi

V listinách spjatých s Janem Jindřichem se nejčastěji objevuje Petr Hecht z Rosic. Na jeho konkrétním osudu bych chtěl ukázat, jakou volil druhý moravský markrabě z rodu Lucemburků strategii ve vztahu ke šlechtě na Moravě. K tomu nám poslouží právě tento šlechtic, jenž měl ze všech moravských šlechticů k bratru Karla IV. zřejmě nejbliže.

Podíváme-li se stručně do historie rodu Hechtů z Rosic, začneme u Bernarda Hechta z Rosic,²⁹⁵ prvního doloženého člena rodu. Doložený je již roku 1321 jako biskupský vazal.²⁹⁶ Už tehdy je označován podle jeho majetku v Rosicích. Zapojil se i do správy moravského markrabství. Je zmíněn jako přisedlíci na zasedání brněnského zemského soudu v roce 1339.²⁹⁷ Podobně tomu bylo i 25. října, kdy Zbyněk z Bukoviny odkázal starobrněnskému klášteru cisterciáků dvůr v Nosálovicích.²⁹⁸ Naposledy je první známý příslušník rodu Hechtů zmiňován k 3. březnu roku 1346 v záležitosti darování patronátních práv kostela pro benediktínský klášter Pustiměř.²⁹⁹

Rodový predikát z Rosic je psán podle Rosic u Brna, získaných zřejmě díky odúmrti od krále Jana Lucemburského. Základem erbu Hechtů z Rosic je štika. Ta byla stříbrná a měla ohnutou hlavu k pravému rohu na červeném štítě, přikryvadla byla červeno-stříbrná, nad točenicí byl zlatý podstavec a na něm štika napříč a černé křídlo.³⁰⁰

Obrázek 4: Erb Hechtů z Rosic³⁰¹

²⁹⁵ Hecht z německého slova štika; o rodu pojednává i heslo v *Ottův slovník naučný. illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 11, Praha 1897, s. 15; jméno Bernard, které se v listinách neobjevuje, je možné vyčíst pouze z opisu pečeti přivěšené k listině z roku 1329: CDM VI, s. 279-280, č. 174.

²⁹⁶ CDM VI, s. 135-136, č. 179.

²⁹⁷ CDM VII, s. 172, č. 238.

²⁹⁸ CDM VII, s. 322-323, č. 44.

²⁹⁹ CDM VII, s. 473-474, č. 646.

³⁰⁰ Erb popisuje KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August: *Českomoravská heraldika*. 2 díl. 2. vyd. Praha 1997, s. 317; dále i s vyobrazením erbu SEDLÁČEK, August – RŮŽEK, Vladimír: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. sv. 4. Praha 2003, (příloha) fol. 95; VOHRYZEK, S.: *Hechtové z Rosic*, s. 10-11.

³⁰¹ Rekonstrukce erbu Hechtů z Rosic In: <http://www.arxbona.cz/clanky/c2.php> [cit. 15. 8. 2021]

Petr Hecht z Rosic byl nejstarším ze šesti synů Bernarda Hechta z Rosic. Doklady o tom máme díky deskovému záznamu z roku 1351, v níž Petr zapsal své ovdovělé matce věno 250 hřiven na 14 lánech a dvorech v Rosicích a spolu s bratry uzavírá s matkou spolek.³⁰²

Co se týče Petrovy rodiny, měl za manželku Anežku z neznámého rodu zmíněnou v deskovém záznamu z roku 1365.³⁰³ Petr jí zapisuje věno 300 hřiven grošů na dvorech, rybnících, lesích, lučních pastvinách a celkově všem co má v Rosicích, zajišťuje jej tedy na hlavním rodovém sídle. O osm let později, kdy sjednotil pomocí nákupu majetků od svých bratrů rosické zboží, navýšil věno na 500 kop grošů, dále kromě hradu a dvou popluží v Rosicích připsal manželce i ves Pendrov, mlýn a les Komorka.³⁰⁴ Byl podobně plodný jako jeho otec, neboť měl tři syny, Vznatu, Jošta a Hynka, a také tři dcery. Kateřina se stala manželkou Markvarta ze Soběšína, Eliška si vzala Ješka Pyknu z Hradiska, a Anežka neznámého člena rodu z Věteřova, po jehož smrti se provdala za Jaroslava ze Schelemburka. Uvažuje se i o další jeho dceři, ale její existence není zcela jasná.³⁰⁵

Co se týče Petrových rezidencí či míst, kde se zdržoval a bydlel se svou rodinou, připadá v úvahu vybudovaný rodový hrad v Rosicích. Dalším místem, kde mohl Petr Hecht pobývat, jsou Vranov a Frejštejn, kde působil jako purkrabí a o kterých bude psáno níže. Rezidencemi, kde se zcela jistě zdržoval, byly jeho dva domy v Brně, které stály na Horním náměstí. Ty pravděpodobně držel v různém čase. Jeden z nich sousedil s domem Jana z Meziříčí a rodu v nezměněné podobě patřil až do roku 1422, o tom druhém máme zmínku k roku 1365.³⁰⁶ Vlastnit dům v Brně bylo pro Petra Hechta logické z důvodu potřeby být stále na blízku markraběti Janovi, který si Brno zvolil za své sídlo. Pro Hechta tak bylo jednodušší dům koupit než si jej pronajímat, aby mohl být markraběti po ruce, bylo-li to potřeba.

Poprvé je Petr Hecht z Rosic v listinách zmíněn roku 1349,³⁰⁷ tedy nedlouho před nástupem Jana Jindřicha na markraběcí stolec. Petr Hecht z Rosic působil zřejmě už v době ustavení Jana Jindřicha moravským markrabětem od jeho bratra Karla IV., ale i později (konkrétní zmínku máme v listině 9. prosince roku 1354), jako královský purkrabí na Vranově

³⁰² ZDB I, s. 13, č. 8.

³⁰³ ZDB I, s. 55, č. 216.

³⁰⁴ ZDB VI, s. 102, č. 23.

³⁰⁵ VOHRÝZEK, S.: *Hechtové z Rosic*, s. 9.

³⁰⁶ BALETKA, Tomáš: *Šlechtická nemovitost v Brně v době markraběte Jošta (1375-1411)*. Časopis Matice moravské, 114, 1995, s. 251; VIČAR, Oldřich: *Místopis Brna v polovici 14. století. Předměstí*. Brno v minulosti a dnes 8, 1966, č. 1, s. 241 k tomu dále uvádí, že se jednalo o městiště číslo 44, jehož plošná výměra činila úctyhodných 860 m², v hodnotě 15 hřiven stříbra při ceně 1,1 groše za m², na jehož místě dnes stojí část Moravského muzea.

³⁰⁷ ZDB I, s. 2, č. 14.

a na Frejštejně.³⁰⁸ Měl tedy již zkušenost s určitým typem správy a možná, že tato praxe mohla být důležitým faktorem při výběru i pro Jana Jindřicha. Zejména, když vybral bývalého purkrabího za jednoho ze svých nejbližších, neřkuli nejbližšího spolupracovníka v rámci svého dvora.³⁰⁹ Petr za svého purkrabského působení musel například řešit spor mezi městskou radou ve Znojmě a farářem kostela svatého Mikuláše, respektive opatem kláštera v Louce u Znojma, o zajištění a ustanovování tamního školního rektora.³¹⁰

Podíváme-li se na Petrův vztah k markraběti, je poprvé ve spojitosti s Janem Jindřichem zmíněn teprve roku 1357, tedy až v sedmém roce Jindřichova panování na Moravě. Petr Hecht spolu s Adamem z Konice vystupuje v záležitosti kláštera Pustiměř a je uveden jako druhý svědek ve svědečné řadě. Jedná se o listinu, v níž markrabě Jan Jindřich osvobozuje benediktýnky z kláštera Pustiměř a jeho poddané od pravomocí světské jurisdikce.³¹¹

O rok později je znovu zmíněn při vydání listiny mířené směrem ke klášterní instituci.³¹² Tou je tentokrát loucký premonstrátský klášter, který mění prostřednictvím svého opata s markrabětem Janem Jindřichem ves Lukov za ves Bantice na Znojmsku. Petr Hecht z Rosic je zde znovu ve svědečné řadě v listině ohledně výměny vsi Lukov za ves, kde se chystal markrabě založit Nový Hrad u Lukova. Petr je zde jmenován jako *magister curie Marchionalis*, tedy jako markraběcí hofmistr.

Tento dvorský úřad obnášel dozor nad dvorskou čeledí spojený s jistou soudní pravomocí ve sporech mezi dvořany, dozor nad pořádkem při dvorských obřadech a dodržování dvorského ceremonielu, péči o stálé dvořany i o hosty, zprostředkování styků hostí a cizích vyslanců se zeměpánem a nejvyššími úředníky a starost o ubytování panovnické rodiny a služebnictva během cest.³¹³

Tyto dvě listiny mají kromě souvislosti s kláštery a přítomnosti Petra Hechta spolu s markrabětem pramálo společného. Není zde ani nijak uveden vzájemný vztah. Po těchto dvou zmínkách se Petr Hecht z Rosic objevuje roku 1364 na listině Smila z Lesnice.³¹⁴ Tentokrát však není přítomen Jan Jindřich. Jedná se znovu o listinu z církevního prostředí, nyní již ne ve vztahu ke klášterům, ale k olomoucké kapitule.

³⁰⁸ CDM VIII, s. 228-230, č. 283

³⁰⁹ MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*. s. 176-177; Jaroslav Mezník udává v rámci rady, a tedy i dvora Jana Jindřicha kromě Petra Hechta z Rosic i Unku z Majetína, Fraňka z Pomněnic (později z Kunovic) a také některé členy předních panských rodů, jako z Holštejna, Bítovských z Lichtenburka, z Meziříčí a z Kravař.

³¹⁰ CDM VIII, s. 228-230, č. 283.

³¹¹ CDM IX, s. 47, č. 61.

³¹² CDM IX, s. 76-78, č. 97.

³¹³ BALETKA, T: *Dvůr moravských Lucemburků*. s. 46.

³¹⁴ CDM IX, s. 282-283, č. 380.

Následujícího roku 1365 se Petr objevuje v listinách zahajujících zasedání zemského soudu a sněmu v Brně a v Olomouci. Zemský soud v Olomouci zasedl 24. června.³¹⁵ Petrovu roli můžeme vyčíst z přípisu k jeho jménu „*Petri Hecht de Rossicz qui nomine et loco Strenuissimi Principis et domini domini Johannis Marchionis Morauie Magnifici ipsi presidet colloquio*“, víme tedy, že zřejmě ve jménu Jana Jindřicha celému zasedání předsedal jako přední šlechtic.³¹⁶ Vztah mezi ním a Janem Jindřichem je zde tedy opět velmi patrný a Petr jako markraběcí hofmistr i ve spojitosti se zemským soudnictvím zaujímá přední místo. Zajímavé také je, že na zasedání zemského soudu v Brně o deset dní později není kromě Petrova jména uvedeno nic.³¹⁷ Petr poté zasedá u zemského soudu v Olomouci až do roku 1382 a u brněnského zemského soudu dokonce až do roku 1387.³¹⁸ Vidíme, že v těchto úřadech zůstal poměrně dlouho i po smrti Jana Jindřicha v roce 1375.

Účinkování Petra Hecht z Rosic na půdě moravských zemských soudů a sněmů pro nás nemusí být ničím zarážejícím. Navazuje totiž na svého otce Bernarda Hechta z Rosic, který se účastnil jednání na zasedání zemského soudu v Brně 18. června 1339.³¹⁹ Znovu pak 25. října 1342.³²⁰

Nejdůležitější listinou vymezující vztah Petra Hechta a Jana Jindřicha, která zodpovídá mnoho otázek, je listina z 3. září roku 1366.³²¹ Tu vydal sám Petr v Brně a přiznává, že bude vykonávat vazalské služby markraběti Janu Jindřichovi za obdržené léno. Tím bylo zboží heraltické tvořené dílem tvrze a vsi v Heralticích a majetky ve čtrnácti vesnicích.³²² Konkrétně se jednalo o pět lánů a dva podsedky v Bransouzích, tři lány v Chlístově, dva lány v Pokojovicích, tři lány a podsedek v Zašovicích, čtyři lány a čtvrtina podsedka v dnes zaniklých Dašovicích, čtyři a čtvrt lánů a šest podsedků v Rokytnici [nad Rokytnou], šest lánů bez čtvrti v Předíně, šest lánů v zaniklém Regenholzi, sedm lánů a dva podsedci v Petrovicích, dvůr a popluží ve Vacenovicích, dvůr a popluží v Hvězdoňovicích, jedenáct lánů a čtvrt ve Svojkovicích, deset lánů a podsedek v dnes zaniklém Čížově u Staré říše, šest lánů a půl druhého podsedka v Strachoňovicích, devět lánů a tři podsedky v Hříšicích a patronátní práva

³¹⁵ CDM IX, s. 296, č. 397.

³¹⁶ Toto tvrzení potvrzuje i BOČEK, A.: *Přehled Knížat*. s. 3*.

³¹⁷ CDM IX, s. 296, č. 398.

³¹⁸ CDM IX, s. 369, č. 414; jeho jméno je zachyceno u znovuootevření brněnského soudu a sněmu, potažmo zemských desek.

³¹⁹ CDM VII, s. 172, č. 238; *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských*. Inventář pergamenů z let 1078-1471. ŠEBÁNEK, Jindřich (ed.). Brno 1965, s. 127, č. 651.

³²⁰ CDM VII, s. 322-323, č. 443; *Archivy zrušených klášterů*. ŠEBÁNEK, J. (ed.), s. 132, č. 671; JANIŠ, Dalibor: *Zemské soudnictví*. s. 234-235.

³²¹ CDM IX, s. 362-363, č. 447.

³²² BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*. s. 466.

kostelů v Heralticích a Předíně.³²³ Markrabě Jan získal tyto majetky jako odúmrt' a rozhodl se je propůjčit právě svému nejbližšímu rádcí Petru Hechtu. Mohlo se jednat o odměnu za jeho služby, ale zároveň je darováním stanoven i vazalský vztah Petra Hechta z Rosic k osobě markraběte. Ten si tedy Petra nepřipoutal pouze svým zastupováním nebo úřadem, ale i lenním institutem.

Petr pak často vystupuje jako svědek v lenních listinách.³²⁴ V roce 1371 pak získává lenní statky i jeho bratr Kuník.³²⁵ Jistý vliv na to mohl mít právě jeho bratr Petr, který měl k markraběti, jeho dvoru, a hlavně lenním záležitostem blízko. Ne náhodou se jednalo o statky po smrti Jindřicha Huhňy z Chlumu, které získal markrabě jako odúmrt'. Jindřich Huhňa totiž vystupoval jako svědek, při oblénění Petra Hechta statky kolem Heraltic.

V roce 1367 se Petr objevuje v listině Šoslina z Brtnice.³²⁶ Šoslin v ní přiznává, že pro sebe a svou manželku obdržel trh ve Stonařově do užívání pro celý jejich život od markraběte Jana. Zde má ve svědečné řadě Petr Hecht z Rosic místo vedle dalších předních šlechticů ovlivňujících dění v markrabství.

Na listině ze 17. srpna 1368 v níž Jan Jindřich povoluje brněnským židům zakoupit ve městě dům, je Petr Hecht jmenován jako *officiato domini marchionis coram iudice etc. magistro civium etc.*³²⁷ Znovu čteme o jeho komornickém úřadě a také titulu veřejného soudce. Nicméně v témže roce přichází o svůj úřad markraběcího hofmistra. V úřadu je vystřídán Jaroslavem z Knínic a Lamberka.³²⁸

Naposledy ve spojitosti s městy se Petrovo jméno vyskytuje ve svědečné řadě listiny brněnské městské rady z roku 1369.³²⁹ Městská rada v ní zapisuje dům markraběcím poslům Juršíkovi (*Jursico*) a Matějovi řečenému Opad (*Mathie dicto Opad*). Petr je zde uveden jako posel (*nuntio*), který měl jednat s olomouckým biskupem.

Značný podíl měl Petr Hecht na správě země nejen ve spojitosti se zemskými soudy, jak bylo naznačeno výše, ale i v souvislosti se zemskými deskami. Dne 31. ledna 1370 byl u jejich znovuotevření.³³⁰ Navazuje tak na dobu před vládou Jana Jindřicha, kdy byl u znovuotevření zemských desk již roku 1366. Zastupoval totiž olomouckého komorníka Jana z Kravař. Dále byl i u třech mimořádných otevření zemských desk v Brně, jako například toho z 14. října roku

³²³ CDM IX, s. 362-363, č. 447.

³²⁴ Více viz kapitola Leníci markraběte Jana Jindřicha.

³²⁵ CDM X, s. 161, č. 131.

³²⁶ CDM X, s. 3-4, č. 3.

³²⁷ CDM X, s. 40, č. 48.

³²⁸ ZDB V, s. 79, č. 156.

³²⁹ CDM X, s. 92, č. 70.

³³⁰ CDM X, s. 103, č. 78.

1375.³³¹ Často také koná službu posla klášterů či markraběcích leníků, anebo, jako tomu bylo 12. prosince 1371, kdy zastupuje markraběte Jana v záležitosti zápisu prodaného majetku Jindřicha z Jindřichova Hradce ve prospěch jeho kupujících.³³²

Nejčastěji vystupuje nejbližší šlechtic Jana Jindřicha na jeho listinách věnovaných záležitostem šlechty. Ve většině případů v pozici svědka zapsaného ve svědečných řadách listin, kdy si markrabě k sobě prostřednictvím léna váže některé šlechtice. Poprvé je tomu 22. dubna roku 1368, tehdy se bratři Jakub, Jan, Ctibor a Janáč z Prus uvazují markraběti v léno za majetky ve vsích Prusy, Žabokrky a Vážany.³³³ Ještě 18. listopadu téhož roku svědčí Petr u oblenění Jana a Vznaty z Křížanova.³³⁴ O dva roky později, 10. září 1370, svědčí Petr u přiznání Jana z Kosovy Hory a Hereše z Újezdce, že přijali v léno od markraběte Želetavu.³³⁵ Toho samého roku pak ještě jednou, kdy 28. října přijímá v léno od markraběte Beneš z Kravař Velikou a ves Javorníček.³³⁶ V roce 1371 pak hned třikrát. Poprvé 22. ledna, to získává lenní majetky Půta z Holštejna.³³⁷ Podruhé v lenním uvázání Václava z Mladějova, který 8. února přijal v léno ves Kozlovice.³³⁸ Naposledy pak v případě Kunika z Rosic, který přijímá majetky v léno 18. září.³³⁹ Rok 1372 je na tento typ listin ještě plodnější. Objevují se totiž hned čtyři, jež deklarují že někteří ze šlechticů přijali majetek v léno. Tak je tomu hned 12. ledna, v případě Herše z Rokytnice.³⁴⁰ Další tři listiny se objevují až koncem roku. Nejprve, 27. listopadu, přijímá majetky v léno Ješek Ochozka z Ochozí, 12. prosince Dinhard z Třebetic, a konečně 21. prosince Hanuš z Ledče.³⁴¹ Poslední dvě listiny tohoto typu máme z roku 1374. V tomto roce 23. dubna přijímá majetky v léno Jan z Rozďalovic a 20. prosince pak Jakub Heroltův ze Střítěže.³⁴²

Z tohoto typu listin však žádné další detaily vztahu markraběte a Petra Hechta z Rosic nenajdeme. Petr Hecht je zde uváděn pouze jako svědek, vidíme tedy, že se stále pohyboval v blízkosti zeměpána, tudíž s ním cestoval, jak je patrné podle různých míst vydání listin (Brno, Veverí, Bludov). Pro úplnost uvedu další listiny markraběte mířené ke šlechtě, na nichž je Petr Hecht uveden v pozici svědka. Je tomu tak na listině z 13. června 1368, kdy Jan Jindřich

³³¹ CDM X, s. 274, č. 262.

³³² CDM X, s. 168, č. 141.

³³³ CDM X, s. 32-33, č. 41.

³³⁴ CDM X, s. 80, č. 53.

³³⁵ CDM X, s. 112, č. 91.

³³⁶ CDM X, s. 115, č. 94.

³³⁷ CDM X, s. 125-127, č. 107.

³³⁸ CDM X, s. 158-159, č. 128.

³³⁹ CDM X, s. 161, č. 131.

³⁴⁰ CDM X, s. 168, č. 142.

³⁴¹ CDM X, s. 195, č. 171; CDM X, s. 197-198, č. 173; CDM X, s. 200, č. 177.

³⁴² CDM X, s. 237, č. 220; CDM X, s. 252-253, č. 240.

potvrzuje spojení majetků Miloty z Kvasnic a Matouše ze Šternberka.³⁴³ Poté 22. ledna pečeti jako svědek listinu, jíž stvrzuje Půta z Holštejna, že přijal od markraběte různé majetky v dědičnou držbu.³⁴⁴ A poslední listina těsně před smrtí Jana Jindřicha je z 20. listopadu 1375, kdy Bohuněk z Mostiště dává Janovi ves Třebětice.³⁴⁵ Ani tyto dvě listiny nepřinášejí nic nového ve vztahu Petra a Jana Jindřicha. Přesto dokazují, že se Petr pohyboval v markraběcí blízkosti až do Janovy smrti. Petr však vystupuje i na jiných listinách týkajících se šlechty i bez souvislosti s markrabětem. Jako příklad uvedeme dvě listiny z roku 1370. Nejprve 23. dubna svědčí Markvartovi a Janu ze Schenkenberka při jejich prodeji dvora v Chlupicích.³⁴⁶ Dále svědčí Gerhardovi z Bučovic, když 9. září prodává svému strýci Bočkovi z Kunštátu ves Lhotku u městečka Bystřice.³⁴⁷

Oblastí, kde se Petrovo jméno nevyskytuje na listinách spojených s Janem Jindřichem ani ve svědecké řadě, jsou záležitosti přesahující rámec Moravy a jejích vnitřních záležitostí. Není to však nic příznačného, neboť politika Jana Jindřicha, jako moravského markraběte, byla po celou dobu jeho vlády v jistém vleku a souladu s politikou jeho bratra. Jímž byl římský císař Karel IV., na jehož listinách se zpravidla moravští šlechtici neobjevují, naopak se objevuje pouze okruh jeho císařského dvora, nebo nejsou žádná další jména uvedena. Ostatně tak je tomu často i v listinách Jana Jindřicha.

Na příkladu konkrétní osoby Petra Hechta můžeme vidět, že za nejbližšího spolupracovníka si Jan Jindřich vybral příslušníka velmi mladého šlechtického rodu. Tento rod se objevuje v pramenech teprve s Petrovým otcem, ale rychle se domohl určitého majetku, jak můžeme vidět u věna manželky prvního doloženého člena rodu. Jeho syn však nebyl úplně nezkušeným, co se týče správy země, zastával totiž před vstupem do markraběcích služeb dva purkrabské úřady. Otázkou je Petrovo postavení v rámci šlechty jako celku. Ta v době po polovině 14. století není ještě přísně rozdělená a ani hranice mezi vyšší a nižší šlechtou není neprostupná. Působením v největší blízkosti markraběte Jana vyzdvihl svůj rod mezi nej přednější rody své doby. Toto tvrzení může doložit jeho pečeť a jméno ve svědecké řadě posledního Janova testamentu z 26. března roku 1371.³⁴⁸ Jistý vývoj je patrný i z hlediska úřadů. Jan Jindřich uvádí Petra Hechta z Rosic do své blízkosti udělením úřadu markraběcího hofmistra, díky čemuž řeší každodenní záležitosti dotýkající se zeměpána a jeho dvora, potažmo

³⁴³ CDM X, s. 36, č. 44.

³⁴⁴ CDM X, s. 125-127, č. 107.

³⁴⁵ CDM XI, s. 1, č. 3.

³⁴⁶ CDM X, s. 107-108, č. 84.

³⁴⁷ AČ XIV, s. 508-509, č. 18.

³⁴⁸ CDM X, s. 137-142, č. 118.

i rodiny. Z tohoto důvodu je logické, že Petr Hecht vlastní dům v Brně, aby měl k markraběti blíže. Roku 1368 je v tomto úřadě vystřídán, ale v okruhu dvora zůstává nadále a získává úřad komorníka. Co se týče majetku, ten v rukou Petra Hechta z Rosic nabývá. Charakteristické je, že získává majetek i od samotného markraběte, který si jej zavazuje vazalskou službou a zároveň jej odměňuje za služby, v nichž podle svědectví listin setrvává až do smrti zeměpána v roce 1375. Po smrti Jana Jindřicha plynule Petr přechází do služeb jeho syna Jošta a stává se jeho velmi podstatnou oporou.

7. Frank z Kunovic, brněnský sudí a leník markraběte

Osobu Franka z Kunovic můžeme v souladu s nejnovější historiografií ztotožnit s Frankem z Poměnic.³⁴⁹ August Sedláček v druhém dílu Českomoravské heraldiky spolu s popisem pečeti uvádí, že se Frankovo jméno poprvé vyskytuje už v roce 1336. Zdroj jeho informací však není znám, proto je nutno k této skutečnosti přistupovat obezřetně. Připomíná, že se Frank tituluje podle Poměnic, které se ale na Moravě nenachází.³⁵⁰ Na něj v mnohém navazující Josef Pilnáček jde ještě dál, když uvádí, že Frank, někdy též psaný Franěk, patřil do staré vladycké rodiny, jež přišla na Moravu z českého prostředí.³⁵¹ Dnešní Pomněnice, podle nichž se Frank s největší pravděpodobností až do roku 1366 psával, se nachází v blízkosti města Benešov ve středních Čechách. Bohužel starší příslušníky této rodiny se nám nedaří vysledovat. Proto naše bádání začíná právě u Franka, z tohoto důvodu člena první známé generace rodu.

Tomáš Baletka ztotožňuje Franka z Kunovic s jistým Frenclinem, jenž zastával na moravském markraběcím dvoře v roce 1350 úřad hofrychtěře (*judex curie*).³⁵² Nicméně pro toto tvrzení nemáme žádné další indicie. Frank z Kunovic, titulovaný též z Poměnic, se totiž s větší frekvencí objevuje v pramenném materiálu až v pozdější době, jak ještě uvidíme dále. K soudní oblasti však měl i přesto blízko, protože zastával úřad brněnského sudího. Také jeho působení u zemského soudu bude rozebráno na patřičném místě. Totožnost Franka z Kunovic s Frankem z Poměnic dosvědčuje vzájemná shodná podoba erbu vytvořená podle jeho pečeti.³⁵³

Obrázek 5: Pečeť Franka z Poměnic z roku 1367.³⁵⁴

³⁴⁹ Tuto myšlenku nastiňuje PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 92; BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 295 již Franka z Poměnic plně ztotožňuje s Frankem z Kunovic. Uvádí i jeho titulaci podle Benešova.

³⁵⁰ SEDLÁČEK, A.: *Českomoravská heraldika* 2., 2. vyd., Praha 1997, s. 200.

³⁵¹ PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 28 a 92.

³⁵² BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 294; CDM X, s. 92-93, č. 71.

³⁵³ Více o tom viz PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 28, 92.

³⁵⁴ Moravský zemský archiv Brno, fond E 33 Jesuité ve Znojmě (1243-1739), 1367 II 08, In: https://www.monasterium.net/mom/CZ-MZA/E33/1367_II_08/charter [cit. 1. 7. 2021]

Jak již bylo řečeno, neznáme Frankovy předky, dokonce ani prameny nám o nich žádné informace neposkytují. Máme sice zmínky o jistém Oldřichovi (*Ulricum*) z Kunovic a jeho bratru Štěpánovi (*Stephanum*), jenž se také pohyboval v prostředí zemských soudů, nicméně se nejedná o Frankovi předky. Oba bratři se titulují kromě Kunovic také z Ungersberka.³⁵⁵ Každý z nich pak držel polovinu kunovického panství.

Jednalo se tak pouze o předchozí majitele kunovického zboží, kteří se podle Kunovic v letech 1341-1358 titulovali. Zdeněk Pokluda dodává, že se již za časů jejich držby Kunovic jednalo o lenní majetek. Jako otce obou bratrů s jistou střízlivostí určuje Jimrama z Ungersberka. Nasvědčuje tomu i to, že se Štěpán, stejně jako Oldřich, po tomto hradu na Třebíčsku psal. I první Štěpánův syn se zřejmě po svém dědovi jmenoval Jimram. Kunovické panství pak měl nabýt jako první Jimram z Ungersberka, otec Štěpána a Oldřicha. Zisku statků velmi vzdálených od jeho svobodně drženého rodového sídla, dosáhl zřejmě díky svým kontaktům s velehradským kláštelem a za svou službu ve prospěch zeměpána. Přesně nevíme, kdy k tomu došlo, nicméně po jeho smrti někdy před rokem 1330 přešel lenní majetek na jeho syny, kteří si jej rozdělili na poloviny. Sídlem se pro oba, nebo jen jednoho z bratrů stala kunovická tvrz. Zmínku o ní pak máme z roku 1364, kdy už byl jejím majitelem Frank z Kunovic.³⁵⁶

Mladším z obou bratrů byl s největší pravděpodobností Oldřich. Umírá však dříve než jeho bratr, a to zřejmě roku 1358, nejpozději však roku 1359. Zemřel bezdětný, proto odkázal své svobodné držby svému synovci Jimramovi. Lenní držba poloviny Kunovic se však jako odúmrt' dostala zpět k markraběti. Ten ji podle deskového záznamu udělil roku 1362 právě Frankovi z Poměnic.³⁵⁷

Nicméně Frank tyto lenní statky podle písemných pramenů vlastnil záhy po Oldřichově smrti. Již roku 1359 se v deskovém záznamu totiž po Kunovicích píše.³⁵⁸ Tento záznam je zároveň prvním, ve kterém s jistotou čteme o Franku z Kunovic (*Franconi de Cunowicz*). Kromě Franka se díky záznamu dovídáme i o jeho bratru Petrovi (*Petro fratri suo*) a filiastu³⁵⁹

³⁵⁵ O Štěpánovi máme zmínky v letech 1337-1354 PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 35; CDM VIII, s. 166, č. 211 titulovaný z Kunovic; spolu s bratrem Oldřichem CDM VIII, s. 198-200, č. 261.

³⁵⁶ POKLUDA, Z.: *Páni na kunovické tvrzi*, s. 44-45.

³⁵⁷ POKLUDA, Z.: *Páni na kunovické tvrzi*, s. 46; ZDB IV, s. 49, č. 79.

³⁵⁸ ZDO I, s. 33, č. 685.

³⁵⁹ Nabízí se otázka, co znamená označení filiaster. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 28 nám v rozlišení příliš nenapoví, zachovává totiž latinská pojmenování filiaster (i v případě označení fratrue). Nabízí se, že se jedná o označení jak pro nevlastního syna, tak pro zetě, či synovce. Vzhledem k tomu, že známe dceru Franka z Kunovic, která jistě ještě v roce 1376 nebyla zletilá, jsou tedy na místě pochyby, že by byla v roce 1359 vdaná či vůbec na světě. Pozdější zprávy pak také hovoří o jejím manželu, jímž byl nikoliv Václav, ale Hynek z Lichtenburka. Můžeme tedy variantu, že se jedná o zetě vyřadit. Václavovo jméno figuruje hned vedle jména Frankova bratra Petra, což nasvědčuje variantě, že se jedná o Petrova syna, tedy Frankova synovce. Nicméně jak

Václavovi (*Wenczeslao filiaastro*). V tomto deskovém zápise získává spolu s nimi Frank od Pavlíka ze Strání (*Pawlico de Strany*) a jeho bratra Ctibora (*Stiborius*) městečko, tvrz, dvůr, lesy, hory, kopce a vše co mají ve vsi Strání (*Strany*), třetinu vsi Němčí (*Nempczi*)³⁶⁰ a třetinu vsi Korytná (*Koritna*), poté všechna práva ve vsi Volenov (*Volonow*)³⁶¹ se vším příslušenstvím za 440 hřiven. Frank tedy ze své původní domoviny musel odejít se značným množstvím peněz tak, aby mohl na Moravě nakoupit nové statky. Z Čech přišla zřejmě i celá Frankova rodina, což můžeme tušit ze zmínek o jeho bratrovi a nevlastním synovi. O tom, že by stejně jako Frank byli v markraběcích službách, nemáme žádnou zprávu.

Další třetinu Němčí, Korytné a Volenova za 180 hřiven zapisuje Pavlík ze Stráně Frankovi a jeho bratru a nevlastnímu synovi v roce 1360 nejen za sebe, ale i jménem sirotek po zesnulém Milotovi a Beneši z Kanzperga (*orphanorum Milothe et Beneschius de Gairsperk*).³⁶² Pavlík byl totiž jejich poručníkem a zřejmě se na jejich úkor obohatil prodejem majetků, které pro ně měl spravovat. Je také možné, že si tento prodej Frank ze své silné pozice za cílem sjednocení držby vynutil. Nebylo by tomu tak naposledy.

Aby Frank právoplatně získal polovinu kunovického zboží po smrti Oldřicha z Ungersberka, musel znovu platit. A to sumu sta hřiven pražských grošů Janu z Boskovic, který na tento majetek vznesl nárok.³⁶³ Markrabě tedy tuto již faktickou držbu potvrdil deskovým záznamem Frankovi, zde titulovanému z Benešova, až po vyřešení sporů s Janem z Boskovic v roce 1362. I přesto se Frank po Kunovicích tituloval, jak jsme viděli, již před oficiálním udělením ve formě zápisu do zemských desk.

Důležité je také povšimnout si i dalších skutečností patrných z deskového záznamu z roku 1362, které o Frankově osobě mnohé vypovídají. Frank je zde markrabětem označen úřadem správce komory moravského markrabství (*prouisori Camere Marchionatus Morauie*), ale výslovně i jako jeho dvořan a jeho věrný (*familiaris et fidei suo*). Blízkost dvoru a služby markraběti tak mohly být důvodem udělení statků právě tomuto šlechtici. Zároveň služba markraběti mohla být motivem pro Frankův odchod z Čech na Moravu. Dále v záznamu čteme,

uvidíme dále, Petr se stal brněnským kanovníkem, což tuto variantu také vyvrací. Kromě dcery, známe také Frankova syna Jošta. O nevlastním synu se nedovídáme jinak než ve spojení s označením filiaster. Nicméně neznáme Frankovy předky, a námi zkoumaný Václav vystupuje z pramenné mlhy spolu s Frankem v roce 1359. Že se jedná o nevlastního syna nasvědčuje i následná narace listiny pamatující na dědice kupujících. Termín filiaster překládá jako nevlastní syn, ve smyslu latinského *privignus* i WATSON, Patricia: *Filiaster: Privignus or 'Illegitimate Child'?* In: *The Classical Quarterly*, 39, 1989, s. 536-548, dostupný na internetu <https://www.jstor.org/stable/639392> [cit. 4. 7. 2021]; POKLUDA, Z. *Páni na kunovické tvrzi*, s. 48-51 však Václava považuje za Frankova bratrance.

³⁶⁰ Není jisté, jestli se jedná o dnešní Dolní nebo Horní Němčí, obě pak okres Uherské Hradiště.

³⁶¹ Dnešní Zvolenovice, jež jsou součástí vsi Petrov v okrese Hodonín.

³⁶² ZDO I, s. 34, č. 689.

³⁶³ ZDB IV, s. 49, č. 79.

že markrabě dává Frankovi majetky ve vsi Kunovice (*Cunawicz*) se vším příslušenstvím jako léno. Zápisu do zemských desk byl kromě markraběte a obou dotčených šlechticů přítomen i Vilém coby nejvyšší komorník brněnské a znojenské cúdy a mnozí další pánové (*domini Wilhelmi Supremi Camerarij Zudarum Brunnensis et Znoymensis et dominorum plurimorum*), což svědčí o vážnosti, již se Frank z Kunovic na markraběcím dvoře těšil.³⁶⁴

Nicméně je zvláštní, že byl Frankovi zisk lenního statku zapsán do zemských desk, kam se běžně zapisoval pouze majetek svobodný. Lenní majetky byly udělovány lenními listinami, popřípadě zapisovány do tzv. manských desek, které se nám však nedochovaly. Zvláštnost tohoto případu může do jisté míry vysvětlit to, že Frank polovinu Kunovic držel dávno předtím, než mu byli zapsány, jak vidíme na jeho titulaci podle Kunovic. Zároveň se nejedná o prosté udělení majetku v léno, ale máme zde i část, kde Frank platí částku sta hřiven Janu z Boskovic. Právě tato peněžní platba tak může být důvodem, proč se udělení léna zapsalo do zemských desek. Nutno podotknout, že v tomto případě nemáme lenní listinu, která by potvrzovala udělení tohoto lenního majetku Frankovi z Kunovic.

Úřad správce komory, a hlavně ztotožnění Franka z Benešova s námi sledovaným Frankem, dotvrzuje listina z 16. listopadu roku 1364.³⁶⁵ Frank z Poměnic je zde totiž uveden se stejným úřadem. Mimo něj jsou na listině uvedeni i vlastní bratři Štěpán a Vítek, synové zesnulého Štěpána z Kunovic. Právě oni v této listině postupují kunovické léno zpět markraběti, který jej obratem uděluje Frankovi z Kunovic. Tato druhá polovina kunovického zboží konkrétně sestávala z poloviny Kunovic s patronátními právy kostela, tvrže, dvora, vinic a jejich desátku, poloviny vsi, které se lidově říká *Lankzeil*, tedy Ostrožské Nové Vsi,³⁶⁶ poloviny vsi Horní Míkovice (*Menykouicz superius*) a Dolních Míkovice (*Menykouicz inferius*),³⁶⁷ polí oraných i neoraných, lesů, hájů, rybníků, hor, kopců a údolí, vod stojatých i tekoucích, luk a pastvin, řek, rybníků, jezírek a mlýna. Tento výčet nám dosvědčuje rozmanitost terénu a úrodnost zdejších pozemků. Frank tyto majetky získává spolu se svým fratruelem³⁶⁸ Václavem (*Wenczeslao suo fratruelem*). Markrabě dal zároveň Frankovi svolení, aby na

³⁶⁴ ZDB IV, s. 49, č. 79.

³⁶⁵ CDM IX, s. 284-285, č. 382.

³⁶⁶ V nejstarších dobách totiž nesla obec německý název *Langzeil*, který v překladu znamená „dlouhý řádek.“

³⁶⁷ Dnes část města Uherské Hradiště. Od 15. století se prameny zmiňují pouze o jedné vsi spojené z obou částí.

³⁶⁸ Podobně jako u termínu filiaster zachovává PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 28 označení fratruelem, které nepřekládá ani nevysvětluje. Nicméně oproti termínu filiaster si můžeme být jistí, že termín fratruelem je označení pro synovce. Toto označení se totiž objevuje i u Kosmy ve spojitosti s Jaromírem a jeho synovcem Břetislavem I. při jeho nastolení na přemyslovský stolec, kdy Jaromír „*accipit Bracizlaum fratruelem et ducit eum ad sedem principalem*“ viz BERTHOLZ, Berthold (ed.): *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*. I. díl, Berlín 1923, s. 78.

Kunovicích zapsal své manželce Adelheidě z Holštejna (*Adlhedi de Holensteyn, consorti sue legitime*) věno ve výši 500 hřiven. Frank pro zisk celých Kunovic obětoval vsi Dražůvky (*Drazowicz*), Nenkovice (*Nynkowicz*) a Šenhof (*Schonhof*) s rybníky, lesy, užitkovými právy a vším příslušenstvím, o čemž čteme v deskovém zápisu z roku 1368.³⁶⁹ Frank přímo uvádí, že se jedná o statky vyměněné se Štěpánem a Vítkem z Ungersberka za druhou polovinu kunovického zboží. Tentokrát je Ostrožská Nová Ves uvedena pod jejím středověkým latinským názvem *Longa villa*.

Stále je nám však skryto, jak se Frank dostal k držbě Benešova, po němž se musel titulovat zřejmě před oficiálním ziskem majetků v Kunovicích, po kterých se i přesto od roku 1359 několikrátituloval. Je možné že držel nějaké statky či část Benešova.³⁷⁰ Nicméně titulace podle Benešova se vyskytla pouze jednou, konkrétně v deskovém záznamu z roku 1362.

Podle Poměnic se však Frank tituluje i po zisku celého kunovického zboží. Vidíme to v četných deskových záznamech a jedné listině až do roku 1366. Začneme tedy u těch z roku 1365. Hned v tom prvním se dovídáme o dalším Frankově majetku, který získal koupí od dědiců Václava z Německých Prus (*Wenczeslay de Praus*).³⁷¹ Kdy ke koupi došlo nevíme. Víme však, že majetky Frank tímto zápisem dává pustiměřskému klášteru, jeho konventu a abatyši. Tou byla v této době sestra Hilarie.³⁷² Je zároveň možné, že majetky klášteru předal hned po jejich zakoupení. Činí tak se souhlasem markraběte, z toho důvodu můžeme uvažovat i o tom, že Frank sehrál při přesunu majetku roli markraběcího prostředníka, což může sloužit jako vysvětlení, proč se o nich dovídáme až v momentě jejich odstoupení. Pro úplnost můžeme doplnit dotčené majetky. Jednalo se o ves Prusy³⁷³ (*Praus*) s osmi půllány, pěti podsedky a poli, dvěma malými hostinci, ve vsi Heroltice³⁷⁴ (*Herolticz*) pět lánů a tři velké a dva malé podsedky, a konečně ve vsi Ondratice (*Odralticz*), která patřila klášteru již od roku 1348, jedno popluží, pět lánů a tři podsedky. To vše s lesy, loukami a pastvinami a řekami a ostatně se vším příslušenstvím.

Díky jinému deskovému záznamu z tohoto roku se dovídáme o dalších Frankových majetcích, bohužel znovu v momentě, kdy je přepisuje novému majiteli, konkrétně Bočkovi z Kunštátu. Ten od Franka, uvedeného s jeho titulem markraběcího komorníka, kupuje za 420 hřiven grošů ves Bolelouc (*Bolelucz*) s lesem řečeným *Okruhli*, ve vsi Vrbátky (*Wrbatky*)

³⁶⁹ ZDO I, s. 47-48, č. 963; srov. POKLUDA, Z.: *Páni na kunovické tvrzi*. s. 47-48.

³⁷⁰ Pomněnice, po kterých se Frank také psal, jsou dnes součástí města Benešov jako jeho městská část.

³⁷¹ ZDB IV, s. 55-56, č. 219.

³⁷² FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 628.

³⁷³ Dříve Německé Prusy, dnes Pustiměřské Prusy od roku 1942 spojené přímo s Pustiměří.

³⁷⁴ Dnes jedna z částí obce Hoštice-Heroltice.

druhou polovinu lánu, a ve vsi Vrahovice (*Wrahouicz*) dva podsedky, a to vše spolu s loukami, pastvinami, lesy, rybníky a vodami. Frank se tak zřejmě dostal po zakoupení kunovického zboží do finanční tísně, a proto byl nucen tyto majetky prodat. Alespoň se však díky prodeji o těchto majetcích dovídáme.

Frank se po Poměnicích psal ještě v roce 1366. Respektive jej takto tituloval písař zemských desk vedených u brněnského soudu, kterým byl v této době jistý Frenclin. A to hned u obou soudních zasedání, tedy jak toho z 16. ledna, kde je Frank označen jako nejvyšší sudí, tak i toho z 10. července, tentokrát v roli sudího brněnské, znojenské, jemnické a jihlavské provincie.³⁷⁵ Z tohoto záznamu tedy vidíme, že nejvyšší brněnský sudí mohl být i sudím tzv. menších soudů pod brněnský soud spadajících provincií. Frank zřejmě inicioval i poslední dva deskové zápisy ze čtvrté knihy brněnských zemských desk, jež se hlásí k prvnímu září, i v tomto případě vidíme titulaci po Poměnicích.³⁷⁶ Naposledy je takto Frank titulován v listině z 3. září, kdy získává od markraběte lenní statky jiný jeho dvořan Petr Hecht z Rosic.³⁷⁷ Tuto listinu jsme rozebírali v předchozí kapitole věnované právě tomuto šlechtici blízkému markraběti. V listině přímo stojí, že pečeť přivěsil silný rytíř pan Frank z Poměnic (*Sigilla Strenuorum Militum dominorum franconis de Pomenicz*). Není to nic překvapivého, neboť stávající markraběcí leníci často plnili roli svědků na listinách, jimiž byl obléněn další šlechtic, jenž byl přihrán do manského okruhu.

Nevíme, co hrálo zásadní roli při změně titulace, nicméně se Frank ještě roku 1366 začal definitivně psát po Kunovicích, jejichž část mu patřila de facto od roku 1359. I dříve se po Kunovicích dvakrát píše, a *de jure* držel první polovinu od roku 1362 a druhou od roku 1364. Každopádně ještě dva roky trvalo, než se začal znovu definitivně po Kunovicích psát. Zřejmě si Kunovice od této doby zvolil za své hlavní sídlo, po kterém se tedy logicky psal. Nicméně tuto titulaci u Frankova jména vidíme až do konce jeho života. Staronový domicil se poprvé objevuje v záznamu olomouckých zemských desk. Konkrétně z 23. září 1368, tedy dne jejich otevření, k čemuž z pověření markraběte dal pokyn olomoucký sudí Jaroslav z Knínic, a právě Frank z Kunovic. Byť zastával funkci brněnského sudího, což je v záznamu také uvedeno, zastoupil olomouckého komořího Jana z Kravař.³⁷⁸

Pozorujeme tedy závratný kariérní růst šlechtice, jehož původ ani předchozí majetky neznáme. Nicméně i přes tyto skutečnosti jej můžeme zařadit k předním mužům své doby,

³⁷⁵ ZDB IV, s. 64, č. 389; ZDB IV, s. 67, č. 441.

³⁷⁶ ZDB IV, s. 71, č. 501 a 502.

³⁷⁷ CDM IX, s. 362-363, č. 447.

³⁷⁸ ZDO I, s. 46, č. 946.

alespoň co se týče moravského prostředí. Frank působil na markraběcím dvoře jako správce markraběcí komory, ba co víc je přímo markrabětem označen za jeho věrného dvořana. Díky tomu získal zřejmě majetky jak svobodné, tak lenní, a působil i ve správě země. To bylo již naznačeno při sledování vývoje jeho titulatury. Frank podle zmíněných záznamů zastával právě od roku 1366 úřad brněnského sudího. Zastupoval také markraběcí zájmy u soudu olomouckého. V Olomouci jej zastihneme i 8. ledna 1368, k tomuto datu se nám totiž dochovala listina, jenž zachycuje datum konání a zúčastněné šlechtice, mezi nimiž je i Frank, ovšem ne z titulu brněnského sudího, protože ten není v tomto případě uveden a ani nemá u olomouckého soudu praktický smysl.³⁷⁹ Text listiny se odrazil i do zápisu olomouckých zemských desk.³⁸⁰ Na zasedání brněnského soudu, konaném 14. ledna téhož roku v návaznosti na ten olomoucký už je samozřejmě jeho úřad brněnského sudího uveden.³⁸¹ I z tohoto zasedání byl vyhotoven s listinou téměř shodný zápis do zemských desk, kterým byla započata pátá kniha, pojmenovaná podle Matouše ze Šternberka jinak z Lukova, a také pro zápisy otevřena.³⁸² Stejný případ nastal i 6. července 1369. Znovu byla vydána listina shodná s brněnským deskovým zápisem, jež nám Frankův úřad potvrzuje a dodává, že se jedná o úřad nejvyššího sudího.³⁸³ Jako sudí brněnské provincie je Frank zván v deskovém záznamu a potvrzující listině z 31. ledna 1370.³⁸⁴ Naposledy Franka v roli brněnského sudího vidíme v následujícím roce 1371 v zápise brněnských zemských desk z 24. března.³⁸⁵ Tento úřad zastával souvisle od 16. ledna 1366, kdy se účastnil všech zasedání, která se konala.³⁸⁶ Frank v úřadu tedy vydržel až do své smrti datované do rozmezí let 1371-1373.

Frankovo postavení v tehdejší společnosti potvrzuje i to, že figuruje na třetí a poslední závěti markraběte Jana Jindřicha. Tedy jak listinné, tak i té zapsané do brněnských zemských desk. Jeho jméno je ve svědečné řadě mezi bratry Pavlem, Vokem, Půtou a Ješkem z Holštejna a jejich vzdálenými příbuznými Pavlem a Pavlíkem ze Sovince.³⁸⁷

Jako svědek figuruje i na šlechtických listinách. Díky jeho postavení tak zřejmě bylo dobré jej přizvat k jejich zlistinění, aby zavěsil svou pečeť a dodal listině patřičnou váhu. Půjďme-li postupně, tak poprvé svědčí Frank titulovaný z Kunovic 9. března 1367 na listině

³⁷⁹ CDM X, s. 21, č. 24.

³⁸⁰ ZDO I, s. 47, č. 954.

³⁸¹ CDM X, s. 22, č. 26.

³⁸² ZDB V, s. 73, č. 1.

³⁸³ CDM X, s. 92-93, č. 71; ZDB V, s. 79, č. 161.

³⁸⁴ CDM X, s. 103, č. 78; ZDB V, s. 85, č. 295.

³⁸⁵ ZDB V, s. 85, č. 297.

³⁸⁶ Viz tabulka na straně 42.

³⁸⁷ CDM X, s. 137-142, č. 118; ZDB VI, s. 98-101, č. 4.

Šoslina z Pirnice, který dostává od markraběte majetky okolo městečka Stonařov.³⁸⁸ Frank je ve svědečné řadě zapsán hned vedle Petra Hechta z Rosic, ke kterému měl jistě blízko, neboť stejně jako on působil na markraběcím dvoře. Viděli jsme, že svědčil i v lenních záležitostech v roce 1366. Ve stejné roli se ocitl i v roce 1367, kdy jeho jméno figuruje na německy psané listině Bertholda, Burkharda a jejich bratrance Jana z Hardeku, ve níž přiznávají svoje oblíbení markrabětem.³⁸⁹ Nejen jako svědek, nýbrž i jako vyslanec (*nuncij*) markraběte se spolu s Janem z Kravař objevuje v deskovém záznamu litomyšlského biskupa Alberta ze Šternberka, jenž se souhlasem markraběte odkazuje oltáři Panny Marie svou dědičnou ves Postřelmov se všemi právy.³⁹⁰ Další nadání pánů ze Šternberka, tentokrát Alberta a Viléma, patřících ke zlínské větvi, dosvědčuje v Brně Frank dne 4. dubna 1368.³⁹¹ Z toho je patrné Frankovo přední postavení uznávané dalším významným a rozvětveným rodem Šternberků, jehož zástupci byl přizván, aby zavěsil svou pečeť na jejich listinu. K roku 1368 máme i deskový zápis, ve kterém podle práva markraběte Jana Jindřicha potvrzuje Frank z Kunovic deskový zápis předchozí.³⁹² V něm dva jihlavští měšťané, Filip z Jakubova (*Philippus de Jacobaw*) a Haindlin řečený Fogpang (*Henlino dicto Fogpangk*), získávají mlýn v Rančířově (*Raczir*) za dvě kopy a 18 grošů.³⁹³ Potvrzující zápis musel být zapsán zřejmě z toho důvodu, že svobodný majetek získal měšťan, jenž jinak neměl do zemských desk právo svoje majetky zapisovat.

Po krátké přestávce vidíme Frankovo jméno mezi dalšími markraběcími leníky na lenní listině Jana z Kosové Hory a Hereše z Újezdce z 10. září 1370.³⁹⁴ Hned 28. října pak svědčí spolu s Janem starším z Meziříčí, Oldřichem z Boskovic, Jindřichem z Bítova, Půtou z Holštejna a Petrem Hechtem z Rosic na lenní listině Beneše z Kravař.³⁹⁵ Tento nový leník je pak spolu s Frankem, Jindřichem z Bítova a Petrem Hechtem z Rosic svědkem na listině Václava z Mladějova z 2. srpna 1371, na které je teď on v roli příjemce lenního majetku.³⁹⁶ To je také poslední listina, na níž figuruje Frank v roli svědka. Máme však ještě jeden deskový záznam z roku 1371, kde figuruje znovu jako markraběcí posel. Je to v záležitosti Oldřicha Hvězdáře (*Vlricus Astronomus*),³⁹⁷ který na základě speciálního mandátu zapisuje svojí ženě

³⁸⁸ CDM X, s. 3, č. 3.

³⁸⁹ CDM X, s. 12-13, č. 13.

³⁹⁰ ZDO I, s. 47, č. 955.

³⁹¹ CDM X, s. 27, č. 36.

³⁹² ZDB V, s. 74, č. 39.

³⁹³ ZDB V, s. 74, č. 38.

³⁹⁴ CDM X, s. 112, č. 91.

³⁹⁵ CDM X, s. 115, č. 94.

³⁹⁶ CDM X, s. 158-159, č. 128.

³⁹⁷ ČERNÝ, F. (ed.): *Ukazatel jmen*, s. 35 uvádí Oldřich z Westfálska, hvězdář a řadí jej mezi brněnské měšťany.

155 hřiven grošů na celé vsi Dřevnovice. Tento mandát mu právě Frank doručil (*ad speciale domini Marchionis Morauie mandatum, de quo dominus Franko de Kunowicz fuit Nuncius*). Zápis byl vykonán v přítomnosti Beneše ze Strážnice, olomouckého komořího.³⁹⁸ Tento mandát musel mít Oldřich zřejmě z toho důvodu, že byl pouze měšťanem a nemohl by tak za normálních okolností zapsat věno své choti do zemských desek. Ostatně podobný zápis máme i v případě jihlavského měšťana Haidlina Fogpanga, jak bylo zmíněno výše.

Markrabě Jan Jindřich dokonce nazval Franka z Kunovic svým rádcem (*Frankonem de Cunowicz consiliarum nostrum*). Bylo tomu tak v listině, kterou vydal v Brně v roce 1370 a kterou rozhodl spor mezi Ctiborem z Cimburka jinak z Tovačova a olomouckou kapitulou.³⁹⁹ Máme tak jasný důkaz o tom, že Frank byl v nejužším kruhu markraběte Jana Jindřicha a také pravděpodobně členem markraběcí rady, což nám jeho označení za rádce implikuje.

Vraťme se však nyní k Frankovým majetkům. Zmínili jsme, že Frank držel celé kunovické zboží z titulu markraběcího leníka. Měl však i svobodný majetek. Víme již o vlastnictví vsí Němčí, Korytná a Volenov, nebo alespoň jejich částí. O dalším jeho majetku se dovídáme až v momentě, kdy jej ztrácí. Je tomu tak u majetků ve vsích Prusy, Heroltice, Ondratice, Bolelouc, Vrbátky, Vrahovice, Dražůvky, Nenkovice a Šenhof. Těchto majetků se zbavoval pravděpodobně z důvodu odlehlosti od Kunovic, které si zvolil jako centrum svojí držby. Zřejmě ze stejného důvodu prodává roku 1368 i majetky ve vsích Krásno a Býnina, o nichž se typicky znovu dovídáme až v momentu jejich prodeje. Za 90 hřiven grošů tyto statky prodává bratrům Bohuňkovi a Stachovi z Perné.⁴⁰⁰

Ve stejném roce však některé majetky i získal. Čteme o tom ve dvou po sobě jdoucích deskových záznamech. Začneme však tím druhým. V něm získává tři půllány ve vsi Slavkov (*Slawkow*)⁴⁰¹ od Vícka z Březolup (*Wycko de Brzezolup*).⁴⁰² V tom prvním získává také tři půllány, tentokrát od Mikšíka ze Slavkova (*Mixico de Slawkow*).⁴⁰³ Nevíme však, kde se tyto polnosti nacházely, nicméně se můžeme přiklonit k všeobecnému tvrzení, že se jedná také o statky ve Slavkově, čemuž nasvědčuje Mikšíkův predikát a také následnost téměř shodných deskových záznamů. Frank však tyto statky nedostává sám. Získal je spolu se svým synovcem Václavem, jenž je v zápise uveden jako probošt premonstrátského kláštera v Dolních Kounicích (*fratruei suo Wenczeslao preposito Cunyczensi*), a také svým bratrem Petrem, jenž je uveden

³⁹⁸ ZDB V, s. 93, č. 485.

³⁹⁹ CDM X, s. 120-121, č. 98.

⁴⁰⁰ ZDO I, s. 51, č. 1049.

⁴⁰¹ Slavkov v okrese Uherské Hradiště.

⁴⁰² ZDO I, s. 51, č. 1048.

⁴⁰³ ZDO I, s. 51, č. 1047.

jako brněnský kanovník (*Petro Canonico Brvnnensi*), kromě toho byl nějaký čas také kanovníkem olomouckým.⁴⁰⁴ Vlastníkem kromě těchto tří byl i Frankův nevlastní syn Václav (*Wenczeslao filiaastro*). Frank právě spolu se svým synovcem Václavem ručil znovu v roce 1368 za věno, které své manželce Kačně z Wildenbergu (*Katherine*) nechal zapsat Jindřich z Nevoje (*Newoycz*).⁴⁰⁵ Už pouze do Frankových rukou vkládá Racek ze Zborovic (*Raczko de Sborouicz*) spolu s Řehořem Mazancem z Počenic (*Gregorio Masanczoni*) majetky určené pro Jana Makovce z Počenic (*Janoni Makowczoni*).⁴⁰⁶ Jednalo se právě o statky v Počenicích, konkrétně čtyři lány, dva hostince, čtyři podsedky, mlýn s rybníkem, selský dvůr (*Curiam colonariam*), pět plání jimž se říká Nivy (*Nywy*) blízko Tetetic (*Texzicz*) a to vše s patronátními právy kostela, lesy, loukami a pastvinami a vším příslušenstvím. Řehoř Mazanec z Počenic zřejmě cítil blízkost smrti, neboť hned v následujícím deskovém záznamu zapisuje věno svojí manželce Dorotě (*Dorothee*) ve výši 70 hřiven na Počenicích.⁴⁰⁷ A hned v dalším zápisu ustavuje právě Franka poručníkem svého majetku.⁴⁰⁸ V záznamu se objevuje také zajímavý latinský bohemismus *poruczniconem*. Tyto zápisy jistě svědčí o tom, že byl námi sledovaný šlechtic považován za důvěryhodnou osobu a poctivého muže, jemuž bylo možné svěřit poručnictví nad majetkem.

Frank pokračoval v budování svého kunovického panství i v roce 1371, kdy vyměnil s Unkou z Majetína (*Vncze de Maietyn*) osm lánů, tři podsedky a hostinec ve vsi Buk za všechny feudální majetky ve vsi Chylice.⁴⁰⁹ Hned v dalším deskovém zápisu čteme o ztrátě dvora a dvou popluzí se vším příslušenstvím v Šíravě, tedy na přerovském předměstí (*preurbio Prerouie retro Zirouiam*), ve prospěch Beneše ze Střítěže (*Benesconi de Strzitesch*).⁴¹⁰ V zápise je také uvedeno, že Frank za tuto transakci neočekává nic nazpět. Na Frankův zisk Chylic reaguje i Markéta (Margaretha) vdova po Mrakši z Chylic (*Mraxoni de Chilecz*) nyní manželka Všebořa z Rájce (*Wseborius de Raicz*).⁴¹¹ Ta se po domluvě se svým nynějším manželem Všebořem a bratrem Jarohněvem z Buchlovic (*Jarochnywonis de Buchlowicz*) vzdává svého věna 125 hřiven grošů na vsi Chylicích, jež se souhlasem markraběte připadla výměnou za Buk Frankovi z Kunovic.

⁴⁰⁴ POKLUDA, Z.: *Páni na kunovické tvrzi*, s. 50.

⁴⁰⁵ ZDO I, s. 53, č. 1081.

⁴⁰⁶ ZDO I, s. 55, č. 1120.

⁴⁰⁷ ZDO I, s. 55, č. 1121.

⁴⁰⁸ ZDO I, s. 55, č. 1122.

⁴⁰⁹ ZDO II, s. 60, č. 24.

⁴¹⁰ ZDO II, s. 60, č. 26.

⁴¹¹ ZDO II, s. 60, č. 27.

Více majetků kolem Kunovic brněnský sudí shromáždit nedokázal. K roku 1373 už se totiž jeho jméno nenachází v záznamech ze zasedání zemských soudů. Objevuje se sice nadále v deskových záznamech, ale pouze v podobě Frank, kdysi z Kunovic (*Franconis olim de Cunouicz*), což nám dává první indicii, že byl již zřejmě po smrti. Objevují se také jména sirotků (*orphanorum*) tedy Frankových dětí Jošta a Zikmunda (*Judoci et Zigismundi*). Tyto skutečnosti čteme v deskovém zápise, jenž nechal zapsat jejich poručník Beneš z Kravař (*Beneschius de Crawarn*), a tímto zápisem přešla celá ves Hlinsko (*Hlinska*) do rukou markraběte.⁴¹² Jak je už typické, nevíme přesně, jak Frank tuto ves získal. Díky záznamu však bezpečně víme, že Frank zemřel již před 25. červnem 1373, neboť toho dne se konalo zasedání zemského soudu a byly pro zápisy otevřeny zemské desky. Tento konkrétní zápis je pak hned druhým za záznamem vyjmenovávajícím zúčastněné zemského soudu. Sirotci po Frankovi z Kunovic jsou zmíněni i v deskovém záznamu, jenž vypořádává majetkové záležitosti po zesnulém Bočkovi z Kunštátu.⁴¹³ Jsou zmíněni v souvislosti právě se vsí Hlinsko (*Hlynsko*), kterou již, jak zápis dodává, nevlastnili. O rok později se objevuje zřejmě Frankovo jméno (není uveden domicil) v souvislosti se vsí Velká Vrbka (*Wirbka*), již měl Frank vlastnit a kterou získal od markraběte Ješek z Veletína (*Jesco de Weleczin*).⁴¹⁴ Nelze však s jistotou tvrdit, že se jedná o majetek námi sledovaného šlechtice.

Franka kromě jeho potomků přežil i jeho sourozenec Petr, nevlastní syn Václav a synovec Václav. Patrné je to z listiny z 22. dubna 1376, jež je psána osobou synovce Václava, probošta premonstrátského kláštera v Dolních Kounicích, jenž je uveden jako poručník sirotků (*tutor orphanorum*) po zemřelém Frankovi.⁴¹⁵ Petr zřejmě po svém zesnulém bratrovi sídlil na kunovické tvrzi, což je patrné z jeho titulatury (*Petrus de Cunowicz*). Nový poručník spolu s Petrem a Václavem na základě souhlasu markraběte Jošta odprodal jihlavským měšťanům Jakubovi a Janovi řečeným z Pilgrimu menší mýto v Jihlavě (*theloneum minus in civitate Iglaviensi*), ves Rančirov (*Ranczier*), Rosice (*Rosschicz*) a část Cerekvičky (*Neustift*).⁴¹⁶ Za tyto statky, které se nacházely poměrně daleko od centra otcova panství, měli sirotci dostat v šesti letech 300 hřiven grošů, jež měly být použity na nákup výhodnějších statků. Markrabě Jošt tento prodej a udělení majetků v léno potvrzuje hned další listinou.⁴¹⁷

⁴¹² ZDO II, s. 68, č. 204; jedná se o Hlinsko u Holešova.

⁴¹³ ZDO II, s. 74, č. 307.

⁴¹⁴ ZDO II, s. 85, č. 528.

⁴¹⁵ CDM XI, s. 30-31, č. 34.

⁴¹⁶ Dnes je osada Rosice a obec Cerekvička součástí spojené obce Cerekvička-Rosice, jenž je částí Jihlavy.

⁴¹⁷ CDM XI, s. 31, č. 35.

Frankův bratr spolu s jeho synovcem a nevlastním synem, jenž je v listině z 25. ledna 1381 titulovaný zřejmě díky držbě Strání, jejichž část získal roku 1359, jako Václav řečený Stránský (*Wenczeslaus dictus Stranski*), právě touto listinou vykonávají Frankův odkaz augustiniánskému klášteru sv. Tomáše v Brně.⁴¹⁸ Tímto odkazem jsou majetky, konkrétně ves Malkovice (Malkowicz)⁴¹⁹ se dvorem, poli oranými i neoranými, loukami, pastvinami a rybníky a vším užitečným, jež je dána k užívání řádovým bratrům. V této věci pak svědčili Jan a Jiří, bratři z Lichtenburka a Bítova a také Petr Hecht z Rosic. Otázkou však zůstává, proč byl tento Frankův zbožný odkaz vykonán s odstupem blížícím se osmi letům po jeho smrti. Další otazník visí nad osudem Frankova syna Jošta, neboť ten by v této době byl s největší pravděpodobností považován za dospělého, tak aby mohl nad otcovou snahou o spásu svojí duše ve formě daru dohlédnout nebo by alespoň na listině figuroval. Nicméně se z pramenného materiálu vytrácí a nemáme o něm po roce 1376 žádné další zmínky. Alespoň částečně známe osud Joštovy sestry Zikmundy, a to díky německy psané listině, ve které Jan Bítovský z Lichtenburka (*Johans von Leuchtenburch, herr zu Vethow*) slibuje, že pokud jedno ze zasnoubených dětí, tedy v tomto případě jeho syn Hynek, nebo Frankova dcera Zikmunda, zemře, dá Frankovi zpět věno určené pro jeho dceru ve výši 200 hřiven.⁴²⁰ Vidíme tedy, že Frank se snažil zajistit pro svou dceru budoucnost sňatkem s příslušníkem významného rodu, jehož majetky a věhlas přesahovaly moravské markrabství. Zikmunda však byla v té době ještě dítě, stejnou informaci čteme i k roku 1376, kdy v jejím jméně vystupují poručníci, z toho důvodu byla sepsána tato smlouva pro případ úmrtí některého ze snoubenců. Po roce 1376 však další pramenné zmínky o Zikmundě nemáme, což nás ale zarážet nemusí, neboť o osudech konkrétních žen ve středověku nemáme příliš mnoho informací, pokud se nejedná o specifickou situaci nebo ženy na vrcholu společenského žebříčku. Opravdu naposledy čteme o Franku z Kunovic dlouho po jeho smrti v roce 1385. Znovu se jednalo o část Malkovic, jejichž darování nechal nevlastní syn zesnulého Václav zapsat do zemských desk.⁴²¹

Hodnotíme-li postavu šlechtice Franka z Kunovic, musíme zmínit několik determinant, které ovlivňují bádání o jeho životě. První z nich je nejasný původ Franka a jeho rodiny, respektive jeho předků. Jak již bylo naznačeno na začátku kapitoly, usuzuje se, že stará vladyská rodina, píšící se po Poměnicích, pocházela z českého prostředí a po Kunovicích se začala psát až po jejich zisku. To nahrává dalším zmatkům, neboť se po Kunovicích psalo více

⁴¹⁸ CDM XI, s. 191, č. 212.

⁴¹⁹ Dnes Bohaté Málkovice, okres Vyškov.

⁴²⁰ CDM XV, s. 108-109, č. 129.

⁴²¹ ZDO IV, s. 152, č. 537.

rodů v závislosti na jejich držbě. Co se týče Frankových příbuzných, známe jeho synovce Václava, jenž budoval kariéru v církevní sféře jako probošt dolnokounického kláštera. Bratr Petr se etabloval jako brněnský a olomoucký kanovník. Frank pak s nimi a s nevlastním synem Václavem často držel dohromady majetky. Pokud se na ně zaměříme, zjistíme že Frankovým nejhonosnějším sídlem byla tvrz a panství v Kunovicích, kolem kterých zakupoval, nebo výměnou získával další statky. O nějaké větší majetkové držbě se tedy nedá hovořit, proto jsme nuceni Franka řadit k nižší šlechtě. Zřejmě i z toho důvodu se mu podařila vybudovat závratná dvorská kariéra, neboť markrabě si za své nejbližší volil urozené z řad nižší šlechty. Kromě dvorského úřadu správce markraběcí komory působil Frank značnou část svého života v úřadu brněnského sudího. Bylo tomu tak až do jeho smrti, kterou klademe před první polovinu roku 1373. Zanechal po sobě vlastní děti Jošta a Zikmundu, nicméně o těch nám zmínky mizí s rokem 1376. Kunovické sídlo zřejmě přebral po Frankovi nejdříve bratr Petr a po něm nevlastní syn Václav, zmínky o něm však končí rokem 1381. Frankův bratr i synovec působili v církevní sféře, která jim znemožňovala mít děti. O dětech Frankových dětí také nemáme zmínky. Z těchto důvodů se historie tohoto rodu uzavírá. Dá se říci, že vyjma Frankových synů se jedná o rod jedné, respektive dvou generací, které ve svém čase dokázaly proniknout ať už do světské či duchovní sféry, nicméně nedaly základ pro silný a všeobecně známý šlechtický rod.

8. Závěr

V předložené práci se podařilo vysledovat tři sféry, ve kterých vstupuje markrabě do vztahu se šlechtou. Tyto sféry jsou pak rozebrány ve třech hlavních kapitolách. Ta první tedy mapuje šlechtu přímo na markraběcím dvoře. V případě dvora Jana Jindřicha máme pramenně doloženo, že urození zastávali na jeho dvoře šest hlavních úřadů. Tedy úřad hofmistra starajícího se o dvorskou čeleď, maršálka, jenž měl na starost markraběcí stáje, hofrychtěře, jenž vykonával funkci dvorského sudího, o markraběcí majetek a finance dbal komorník spolu s podkomořím, a samozřejmě i šlechtice zastávající se dvorem nerozlučně spjaté úřady stolníka a číšníka. Urozené by jsme kromě těchto nezbytných úřadů na markraběcím dvoře zastihli i ve funkci mincmistra, mistra kuchyně, lovčího a také purkrabích rezidenčních hradů Špilberka a Veveří.

Na kralevicově dvoře, tak jako je tomu i ve středověké společnosti typické, fungovala jistá stratifikace. Markraběcím nejbližším poradním orgánem byla markraběcí rada, o které máme bohužel jen kusé zprávy a pro žádné období Janovi markraběcí vlády neznáme její plné složení. Nicméně do jejích řad můžeme započítat osoby, které se v jeho blízkosti zdržují nejvíce. Doloženo to pak máme u Petra Hechta z Rosic a Franka z Kunovic, kteří patří do všech tří sledovaných sfér, o čemž bude psáno na patřičném místě. Rozlišujeme pak užší a širší dvůr. Do širšího dvora zve markrabě šlechtice udělením nějakého dvorského úřadu. Pozorujeme, že při udělování míří do řad moravské nižší šlechty, nicméně do užšího dvora můžeme počítat i příslušníky vyšší šlechty, kteří zastávají spíše úřady zemského charakteru. Do užšího okruhu pak můžeme počítat i významnější markraběcí leníky, kteří buď drží větší majetky, nebo znovu nějaký úřad. Širší dvůr pak představují osoby, které se na markraběcím dvoře nezdržují trvale, ať už tedy hosté, šlechtici, kteří nedorazí význačnější úřad či drobnější markraběcí leníci. Mimo toto dělení pak byl služebný personál, tedy lidé neurození. Těm však v této práci na rozdíl od ostatních skupin nebyl dán prostor.

Dvůr jako takový se zdržoval v hlavních rezidencích v Brně nebo jeho okolí, tedy v městě samotném, na hradě Špilberku, sídle v Králově Poli a nedalekém hradu Veveří. Pokud markrabě cestuje po své doméně v rámci Moravy, bere s sebou i kancelář s jejími úředníky, kteří pak na jeho příkaz připravují diplomatický materiál, nejčastěji tedy listiny. Z jejich lokalizací vidíme, že markrabě využívá při cestách zeměpanská města, popřípadě hrady, na kterých se se svým dvorem zdržuje.

Další zkoumanou sférou byla tedy zemská správa. Zde se na rozdíl od markraběcího dvora v daleko větší míře uplatňují příslušníci vyšší šlechty. Byť hlavní úřady drží často i nižší

šlechtici, dodávala vyšší šlechta zemským soudům a sněmům na váze a důležitosti. Markrabě měl nad dosazováním zemských úředníků jistou moc. Jedná se zde totiž o záležitostech, jenž se jej bezprostředně týkají. Často pak zemské soudy zasedají v blízkosti jeho dvora, jako tomu je v Brně na Špilberku. Sledovali jsme také obsazení úřadů olomouckých a brněnských komorníků a sudích. Jasný průnik mezi dvorem a zemskou správou vidíme u osoby Franka z Kunovic, jenž byl markraběcím leníkem a zároveň brněnským sudím. Totožný případ představuje i Unka z Majetína, jenž byl brněnským sudím po smrti Franka z Kunovic, a zároveň byl také markraběcím leníkem. Dále můžeme průnik pozorovat u Jaroslava z Knínic a Lamberka, jenž byl markraběcím dvorským hofmistrem i olomouckým sudím. Markrabě se pak často zemských soudů a zasedání účastní, či na ně vysílá své zástupce, tak aby pojistil svoje zájmy. Vidíme tedy jasnou souvislost mezi osobami pohybujícími se na dvoře Jana Jindřicha a zároveň na půdě zemských soudů a sněmů. Z toho je patrné, že měl markrabě na udělování těchto úřadů jistý vliv.

Zásadní sférou, kterou tato práce sleduje a kde bylo možné přinést hlubší neprobádané poznatky je otázka lenní politiky Jana Jindřicha. Z podrobného výzkumu lenních listin vyplynulo, že markrabě uděluje majetek v léno spíše náhodně. Vždy když na markraběte spadne majetek odúmrtí, buď si jej ponechá, nebo jej udělí lénem, tak aby nebyl zpod markraběcí komory zcela ztracen. Takovéto náhodné přerozdělování majetku, který je udělován zřejmě v takové podobě, ve které na markraběte přešel, vede k rozmanitosti z hlediska jeho velikosti. Nemůžeme také říct, že by markrabě budoval nějakou systematickou lenní soustavu.

Jistý vztah mezi odúmrtí a výběrem nových lenních majitelů vidíme v případě Vznaty z Křížanova, který lénem získal majetek, jenž patřil jeho bratrům, ale podle práva spadl na markraběte. Vidíme tedy jasnou spojitost mezi udělováním majetkem a jeho lenním držitelem. Časté je také, že si nižší šlechtici nechali svůj svobodný majetek udělit v léno, čímž se dostali do prostředí markraběcího dvora a plynuly jim i další výhody, vykoupené obětováním svobodné držby.

V některých případech se jedná také o statky, které markrabě získává i jinak než odúmrtí. Je tomu tak třeba v případě Franka z Kunovic, který získal kunovické zboží po jeho dřívějších majitelích, jenž se jej ve prospěch markraběte vzdali. Čas mezi vzdáním se majetku a jeho opětovným udělením byl téměř nulový, což nasvědčuje tomu, že tato transakce byla mezi šlechtici předem domluvena, a markrabě pouze určil formu držby. Tomu nasvědčuje i to, že Frank za tyto majetky poskytl předchozím majitelům na oplátku jiné statky.

Pouze jedna lenní listina byla psána německy. Je to z toho důvodu, že léno získali příslušníci hraběcího rodu z rakouského Hardeku. Kromě jazyka, kterým je listina psána je

ojedinělý důvod udělení majetku v léno. Tím hlavním důvodem bylo zřejmě to, aby tito příslušníci rodu neusedlého na Moravě mohli působit na markraběcím dvoře, což bylo zapovězeno těm, kteří v moravském prostředí nevlastnili žádné majetky.

Oproti ostatním je zcela výjimečný hned první případ udělení léna, který se vymyká všem ostatním případům. Jedná se o záležitost Ctibora z Cimburka, jemuž byl jeho předchozí majetek udělen jako léno, což byla určitá forma trestu za odpor vůči markraběti. Nicméně toto léno můžeme řadit mezi léna ušlechtilá.

Z lenních listin totiž pozorujeme, že markrabě využívá několik typů lenního institutu. Uděluje tedy i takzvaná ušlechtilá léna, jejichž předmětem často bývá hrad spolu s dalšími majetky. Takto obleněný šlechtic pak podporuje markraběte svou politickou mocí vyplývající z této držby. V listinách také často pozorujeme konkrétní vojenskou náplň manské služby. Většinou je vyjádřena výčtem zbraní, které má daný šlechtic poskytnout. Zřejmě se však nejedná pouze o zbraně, nýbrž i vojáky s nimi případně bojující. Není ani zcela vyloučeno, že by se jmenovanou zbraní měl na podporu markraběte vyrazit samotný šlechtic. Nejčastější formou lenního slibu je však obecná přísaha věrnosti a služby markraběti, bez nějaké konkrétní náplně. Markrabě totiž často uděluje léno šlechticům, kteří již na jeho dvoře působí a vykonávají konkrétní službu. Může se tedy jednat o jakousi odměnu za tyto odvedené služby, popřípadě o nástroj, jak k sobě tyto osoby ještě více připoutat. Udělení léna pak bylo často způsobem, jak zajistit úředníka, respektive správce markraběcího majetku, jehož výnosy nebyly dostatečně velké. Pokud tedy spravovaný majetek nedokázal správce zajistit, byl mu přidělen lenní majetek, jehož výnosy měly tento nárok pokrýt.

Zajímavé je také sledovat svědečné řady lenních listin. Často se zde totiž objevují jiní markraběcí leníci, což nám dává tušit jistou uzavřenou platformu, na které byly lenní záležitosti probírány, tedy zřejmě manský soud či sněm. Často pak ve svědečných řadách čteme o příslušnících vyšší šlechty, typicky zastávající nějaký zemský úřad.

Z hlediska počtu udělovaných majetků, vidíme že nebyl nikterak malý. Byť se jedná o období dlouhé 25 let, udělil markrabě za tuto dobu pro představu na 110 vesnic, čtyři hrady, čtyři města a také jedenáct tvrzí. Můžeme tedy říct, že markrabě tento typ držby a udělování majetku využíval naplno. Zároveň uděluje majetky lenem spíše osobám, které řadíme k nižší šlechtě, byť se tyto dvě skupiny pevně uzavírají až o zhruba století později. Díky provedenému výzkumu se tak dovídáme další skutečnosti o jeho vládě a možná i o samotné jeho osobě.

Závěr práce pak patří dvěma kapitolám, které sledují konkrétní jednotlivé osudy Petra Hechta z Rosic a Franka z Kunovic. Oba šlechtice jsme měli možnost sledovat ve všech třech sférách, kterým se práce věnovala. Byli příslušníky markraběcího dvora, pohybovali se také

v prostředí zemské správy (Frank z Kunovic dokonce působil jako brněnský sudí) a oba byli také markraběcími leníky. Najdeme je často také ve svědečných řadách lenních listin, proto nemůžeme vyloučit jejich působení na předpokládané platformě manského soudu či sněmu. Oba pak můžeme řadit do markraběcí rady, jejíž existence je pro období vlády lucemburského krále s jistotou dokázána.

Tato práce tedy podle zvolené metody zodpovídá badatelské otázky, které byly při psaní stanoveny a postupem práce vykrystalizovaly. Hlavní přínos vidím v dokázání propojení sledovaných sfér, ve kterých se šlechta uplatňuje, a také kapitolu věnovanou lenní problematice. Ta totiž podle mých zjištění nebyla podrobně zkoumána, a tak jako pověstný střípek chyběla do mozaiky, jež by nám poskytla celistvý obraz vlády markraběte Jana Jindřicha Lucemburského. Téma samotné magisterské diplomové práce pak může být prohloubeno pokračováním výzkumu ve formě prosopografické analýzy osob a jejich vztahů v okruhu markraběcího dvora.

9. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Archiv český. KALOUSEK, Josef (ed.) Praha 1896.

Archivy zrušených klášterů moravských a slezských. Inventář pergamenů z let 1078-1471. ŠEBÁNEK, Jindřich (ed.). Brno 1965.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V. BOČEK, Antonín – CHYTIL, Josef (edd.). Brunae 1850.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI. CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef (edd.). Brünn 1854.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII. CHYTIL, Josef (ed.). Brünn 1858.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VIII. BRANDL, Vincenz (ed.). Brünn 1874.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IX. BRANDL, Vincenz (ed.). Brünn 1875.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae X. BRANDL, Vincenz (ed.). Brünn 1878.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XI. BRANDL, Vincenz (ed.). Brünn 1885.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XV. BERTHOLD, Bertholz (ed.). Brünn 1903.

Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. I. díl, BERTHOLD, Berthold (ed.). Berlín 1923.

Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren (1348–1466). Brünner Cuda. DEMUTH, Karl — WOLFSKRON, Adolf (edd.). Brno 1856.

Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren (1348–1466). Olmützer Cuda. DEMUTH, Karl – CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef – WOLFSKRON, Adolf (edd.). Brno 1856.

Kniha Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova Paměť. BRANDL, Vincenz (ed.). Brno 1868.

Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. Die mährischen und schlesischen Urkunden des Familienarchivs der regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein in Vaduz. 1173-1380. BISTRICKÝ, Jan – SPURNÝ, František – VÁCLAVEK, Ludvík – ZEMEK, Metoděj (edd.). Brno 1991.

Nejstarší městská kniha olomoucká. (Liber actuum notabilium) z let 1343-1420. SPÁČIL, Vladimír (ed.). Olomouc 1982.

Literatura

ANTONÍN, Robert – JELÍNKOVÁ, Zuzana – KALHOUS, David: *Bibliografie prof. PhDr. Jaroslava MEZNÍKA, CSc. (*31.12.1928)*. In: AD VITAM ET HONOREM JAROSLAVO MEZNÍK. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno 2003, s. 47-63.

BALETKA, Tomáš: *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411)*. Sborník archivních prací, 46, č. 2, 1996.

BALETKA, Tomáš: *Dvůr moravských Lucemburků a perspektivy jeho dalšího studia*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana (ed.): *Dvory a rezidence ve středověku*. Sborník příspěvků z kolokvia konaného 18. března 2005 v Historickém ústavu AV ČR ve spolupráci s Ústavem českých dějin FF UK, Praha 2006, s. 43-51.

BALETKA, Tomáš: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Praha 2004.

BALETKA, Tomáš: *Rytířská kultura a recepce dvorské epiky na Moravě ve 14. a 15. století*. In: *Ad vitam et honorem Jaroslava Mezník*. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátiletým narozeninám. Brno 2003, s. 491-496.

BALETKA, Tomáš: *Šlechtická nemovitost v Brně v době markraběte Jošta (1375-1411)*. Časopis Matice moravské, 114, 1995, s. 235-256.

BÁRTA, Stanislav: *Testament olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku (1267)*, In: *Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów*. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 25-28 września 2007 roku, Poznań 2009, s. 113-117.

BOBKOVÁ, Lenka: *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*. Praha 2018.

BOČEK, Antonín: *Přehled Knížat i Markrabat i jiných důstojníků zemských v markrabství moravském*. č. 2, Brno 1850.

BOROVSKÝ, Tomáš: *Zikmundovy zástavy na Moravě. Zápisy klášterních majetků*. In: *Ad vitam et honorem Jaroslava Mezník*. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátiletým narozeninám. Brno 2003, s. 327-340.

BRANDL, Vincenc: *Manský soud biskupství olomouckého*. Časopis Matice moravské, 15, 1891, s. 5-18; 16, 1892, s. 109-118.

ČERNÝ, František (ed.): *Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým vydaným P. ryt. Chlumeckým, Jos. Chytilém, Kar. Demuthem a A. ryt. Wolfskronem r. 1856*. Brno 1914.

ČÍŽEK, Jan – SLAVÍK, Jiří: *Manská soustava náchodského hradu*. Castellologica Bohemica, 8, 2002, s. 67-88.

ČOUPEK, Jiří (ed.): *Kunovice v proměnách času*. Kunovice 1996.

DOBEŠ, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. 2. vyd. Praha 2007.

DOUBRAVSKÝ, Zdeněk: *Hrad Mírov, jeho manové a jejich léna ve 13. - 15. století*. Severní Morava, s. 99, (Šumperk) 2013, s. 3-26.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana (ed.): *Dvory a rezidence ve středověku. Sborník příspěvků z kolokvia konaného 18. března 2005 v Historickém ústavu AV ČR ve spolupráci s Ústavem českých dějin FF UK*. Praha 2006.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana (ed.): *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*. Praha 2009.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan: *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha 2011.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan (edd.): *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha 2008.

FLODROVÁ, Milena: *Hrad Veverží vypráví*. Brno 2002.

FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005.

FUTÁK, Peter – PLAČEK, Miroslav: *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha 2006.

HLAVÁČEK, Ivan: *Brünn als Residenz der Markgrafen der luxemburgischen Sekundogenitur*. In: *Fürstliche Residenzen im spätmittelalterlichen Europa* / Hrsg. von Hans Patze und Werner Paravicini. Sigmaringen 1991.

HOLUB, Petr: *K lokalizaci letního sídla markraběte Jana Jindřicha v Brně – Králově Poli*. In: *Archaeologia historica*, 36, 2011, č. 1, s. 139-151.

CHALOUPECKÝ, Václav: *Inaugurační diplomy krále Jana z roku 1310 a 1311*. ČČH, 50, 1949, s. 69-102.

IWAŃCZAK, Wojciech: *Jan Lucemburský. Dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech*. Praha 2018.

JAN, Libor (ed.): *Dějiny Brna 2. Středověké město*. Brno 2013.

JAN, Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno 2000.

JANIŠ, Dalibor: *Ke skladbě dvora olomouckých biskupů ve 13. století*. In: *Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008, s. 347-362.

JANIŠ, Dalibor: *"Marchionatum Moravie in feudum donamus": Morava v lenních vztazích ve 13. a 14. století*. In: BOROVSKEÝ, Tomáš – JAN, Libor – WIHODA, Martin: *Ad vitam et*

honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 273-289.

JANIŠ, Dalibor: *Zemské soudnictví na Moravě vrcholného středověku*. Brno 2013.

JUŘIČKA, Martin: *Páni erbu křídla. Dějiny a majetkové postavení předního moravského rodu ve 13. a 14. století*. Brno 2017 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

KAČER, Jindřich: *Budování cimberského dominia na Moravě ve 14. století*. Brno 2006 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

KAVKA, František: *Karel IV. Historie života velkého vladaře*. Praha 2016.

KAVKA, František: *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355-1378)*. I. díl (1355-1364), Praha 1993.

KAVKA, František: *Země české koruny, rodová, říšská a evropská politika*. II. díl (1364-1378). Praha 1993.

KAVKA, František: *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*. Český časopis historický, 88, 1990, s. 225-251.

KAVKA, František: *Život na dvoře Karla IV.* Praha 1993.

KNOLL, Vilém: *Jus vassallorum vel ministerialium ecclesiae Magdeburgensis. Poznámka k otázce původu olomouckého lenního práva*, In: Právněhistorické studie, 37, Praha 2005, s. 17-28.

KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August: *Českomoravská heraldika*. 2 díl. 2. vyd. Praha 1997.

KOSMAS: *Kosmova kronika česká*. Praha 1947.

KYASOVÁ, Věra: *Příspěvek k problematice lenního zřízení biskupství olomouckého*. Věstník uměleckohistorického muzea v Kroměříži, 10, 1960, s. 148–156.

LAPČÍK, Stanislav: *Nástin vývoje lenní organizace olomouckých biskupů a arcibiskupů*. Olomoucký archivní sborník 3, 2005, s. 38-55.

LE GOFF, Jacques: *Za jiný středověk. Čas, práce a kultura na středověkém Západě*. Praha 2005.

MATYSKA, Josef: *Listiny moravských markrabat ve 14. století (1334-1375)*. Brno 1957 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

MEDEK, Václav: *Osudy moravské církve do konce 14. věku. Dějiny olomoucké arcidiecéze. 1. díl.*, Praha 1971.

MEZNÍK, Jaroslav: *Císař Zikmund*. In: Sborník přednášek. Telč 1997, s. 3-11; TÝŽ: *Pobyty Jana Lucemburského*. ČMM, 116, 1997, s. 483-486.

MEZNÍK, Jaroslav: *Čechy a Morava ve 14. století*. Praha 1991.

MEZNÍK, Jaroslav: *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*. In: Historický sborník. Praha 1985 (strojopis), s. 106-150. (HS č. 19, roč. 7).

MEZNÍK, Jaroslav: *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*. SH 37, 1990, s. 7-36.

MEZNÍK, Jaroslav: *Die Finanzen des mährischen markgrafen Jost (1375-1411)*. In: Acta creationis. Unabhängige Geschichtsschreibung in der Tschechoslowakei 1969-1980. Hrsg. V. Prečan. 1980, s. 69-91.

MEZNÍK, Jaroslav: *Die Politik des mährischen Markgrafen Johann Heinrich und Jobst. Zum Problem der Landes- Mitteleuropa- und Europapolitik im 14. Jahrhundert*. In: EBERHARD, W. – LEMBERG, H. – HEIMANN, D – LUFT, R.: Westmitteleuropa, Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für Ferdinand Seibt zum 65. Geburtstag. Mnichov 1992, s. 307-318.

MEZNÍK, Jaroslav: *Finance moravského markrabě Jošta (1375-1411)*. In: Studie historické (strojopis), Praha 1980, s. 68-97 (HS č. 5, roč. 3).

MEZNÍK, Jaroslav: *Jan Jindřich jako markrabě moravský*. In: Moravští Lucemburkové. Brno 2000, s. 37-70.

MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava 1310-1423*. Praha 1999.

MEZNÍK, Jaroslav: *Markrabě a páni. K mocenskému dualismu na Moravě v době předhusitské*. SPFFBU, C 42, 1995, s. 42-45.

MEZNÍK, Jaroslav: *Markraběcí majetek za vlády Jana Jindřicha*. MHB, 5, 1998, s. 49-66.

MEZNÍK, Jaroslav: *Morava za vlády moravských markrabat (1310-1411)*. In: MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (ed.): Morava ve středověku, Brno 1999, s. 37-45.

MEZNÍK, Jaroslav – PAPAŽÍK, David: *Proměny feudálního majetku na Moravě ve 14-16. století. Bilance dosavadního zkoumání*. ČČH, 99, 2001, s. 33-58.

MEZNÍK, Jaroslav: *Politika moravských markrabat Jana Jindřicha a Jošta*. MHB, 2, 1992, s. 91-97.

MEZNÍK, Jaroslav: *Postoj moravských markrabat Jošta a Prokopa k papežskému schizmatu*. In: HLAVÁČEK, Ivan – HRDINA, Jan: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové. Praha 1998, s. 271-278.

MEZNÍK, Jaroslav – SPĚVÁČEK, Jiří: *Novější literatura o Karlu IV*. ČsČH, 18, 1970, s. 291-312.

MEZNÍK, Jaroslav: *Vlastníci a držitelé hradů a měst na Moravě 1350-1410*. SPFFBU C 45, 1998, s. 51-65.

MEZNÍK, Jaroslav (podepsán MATĚJEK, František) *Vývoj feudálního majetku na jihovýchodní Moravě ve 14. a 15. století*. ČMM, 98, 1979, s. 104-120.

MITÁČEK, Jiří: *Světla a stíny vlády moravských Lucemburků*. In: MITÁČEK, Jiří (ed.): *Vládcové Moravy: Kniha statí ze stejnojmenného cyklu přednášek*. Brno 2007, s. 42-52.

MLATEČEK, Karel: *Několik poznámek k ekonomické situaci nižší šlechty na Moravě v předhusitském období*. In: *Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátiletým narozeninám*. Brno 2003, s. 509-518.

NEKUDA, Vladimír: *Moravská vesnice v době lucemburské*. In: *Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátiletým narozeninám*. Brno 2003, s. 579-594.

NOVOTNÁ, Markéta: *Karlštejnská manská soustava*. Praha 2007 (nepublikovaná magisterská práce).

PAPAJÍK, David: *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*. In: *Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátiletým narozeninám*. Brno 2003, s. 519-532.

PAPAJÍK, David: *Páni z Holštejna*. České Budějovice 2007.

PAPAJÍK, David: *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích*. Praha 2005.

PAPAJÍK, David: *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*. Praha 2009.

PAVELKOVÁ, Jindra: *Pečeti pánů z Kunštátu (exkurz do sfragistické problematiky významného rodu)*. Brno 2008 (rigorózní práce).

PILNÁČEK, Josef: *Staromoravští rodové*. Brno 1972.

POKLUDA, Zdeněk: *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha 2012.

POKLUDA, Zdeněk: *Páni na kunovické tvrzi*. In: ČOUPEK, Jiří (ed.): *Kunovice v proměnách času*. Kunovice 1996, s. 42-51.

SEDLÁČEK, August – RŮŽEK, Vladimír: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. sv. 4. Praha 2003.

SOMER, Tomáš: *Nástup Bruna ze Schauenburka na biskupský stolec v Olomouci*. In: *Jedinec a evropská společnost od středověku do 19. století*, Olomouc 2014 s. 129-144.

SOVADINA, Miloslav: *Lenní listiny biskupa Bruna*. In: *Sborník archivních prací*, 24, 1974, č. 2, s. 426-460.

SPĚVÁČEK, Jiří: *Karel IV. Život a dílo*. Praha 1979.

SPĚVÁČEK, Jiří: *Král diplomat (Jan Lucemburský 1296-1348)*. Praha 1982.

ŠUSTA, Josef: *České dějiny*. II. díl, 2. část, Praha 1939.

VÁCLAV, Štěpán: *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*. Brno 2002.

VÁLKA, Josef: *Karlova integrace Moravy do českého státu*. In: *Jižní Morava*, 16, 1980, č. 1, s. 43-53.

VIČAR, Oldřich: *Místopis Brna v polovici 14. století*. *Brno v minulosti a dnes* 8, 1966, č. 1, s. 226-273.

VOHRYZEK, Stanislav: *Hechtové z Rosic*. *Jižní Morava* 56, č. 53, 2017, s. 9-41.

VOHRYZEK, Stanislav: *Šlechta na jihozápadní Moravě do husitských válek*. Brno 2017 (disertační práce).

VOREL, Petr: *Česká léna olomouckého biskupství ve 12.-16. století*. *Východočeský sborník historický*, Východočeské muzeum Pardubice, 1, 1991, s. 49-106.

WATSON, Patricia: *Filiaster: Privignus or 'Illegitimate Child'?* In: *The Classical Quarterly*, 39, 1989, s. 536-548.

Internetové zdroje

Centrum mediévistických studií: Czech medieval sources online [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=3>.

10. Seznam tabulek a použitých obrázků

Tabulky

Tabulka 1: Schéma markraběcího dvora podle Tomáše Baletky	19
Tabulka 2: Seznam zasedání zemských soudů od znovuoobnovení zemských desek Karlem IV. po konec vlády Jana Jindřicha.....	34
Tabulka 3: Úředníci moravských zemských soudů mezi lety 1348-1375	42
Tabulka 4: Počty a druhy markrabětem Janem Jindřichem udělených majetků do lenní držby v jednotlivých letech.	67
Tabulka 5: Počty a místa vydání lenních listin pro každý rok vlády Jana Jindřicha.....	70

Obrázky

Obrázek 1: Jan Jindřich Lucemburský v Gelnhausenově kodexu.....	4
Obrázek 2: Busta Jana Jindřicha v triforiu katedrály sv. Víta v Praze	7
Obrázek 3: Mapa center udělených lén	69
Obrázek 4: Erb Hechtů z Rosic	71
Obrázek 5: Pečeť Franka z Poměnic z roku 1367.	79

11. Seznam zkratek

AČ	Archiv český
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
ZDB	Zemské desky Brno
ZDO	Zemské desky Olomouc

12. Resumé

Produced diploma thesis deals with nobility on court of Moravian margrave Jan Jindřich Luxembourg. Based on work with diplomatic sources, therefore charters and zemské desky, follows three spheres in which are noblemen applied. The first sphere is place and structure of monarch court. In this work are analysed six main court positions. Hofmistr took care about court servants, Maršálek vice versa margrave stables, Hofrychtář served as court judge, at last margrave property finance fell below Komorník. Margrave's goblet and plate fulfilled Číšník and Stolník. The court took his place mainly at Brno city therefore his near surroundings, or in royal towns, less already outside of Moravian Margraviate. We could see that at location of margraves charters.

At the court there was social stratification too. Above all stand margrave and his family. He has also advisory body named margrave council. Problem is that we don't precisely know it's composition. With certainty we could place here Petr Hecht from Rosice and Frank from Kunovice. For these two will be at the end of this diploma these particular chapters. At the so-called narrower court, we could see higher nobility, lower noblemen with some court position and maybe margrave fiefs. Otherwise at the wider court we should find noblemen without position at the court, noble guests, or minor fiefs.

The second sphere follows noblemen in terrestrial institutions and in which way are they linked with margrave. This was domain of higher nobility. Margrave Jan Jindřich has already some influence above occupation of this positions. Some of his courtiers held these very positions too.

The last sphere affects margrave vassals based on work with fief charters. Margraves give to his vassals some of his lands, which they held non-hereditarily and for that they serve for him. It could be even castle, so vassal who held them provided margrave by his all power. If this was smaller estate based on possession of village parts, fief should provide military service or non-specified general service. Sometimes lower noblemen willingly enter this kind of relationship, which is profitable for both sides. Noblemen are under the auspices of margrave and he has his political supporters.

In the end are placed two chapters dedicated to two particular noblemen Petr Hecht from Rosice and Frank from Kunovice, who belongs to all three categories. On their destiny we could clearly see link between margrave and noblemen.

13. Přílohy